

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Viešosios teisės katedra

Maženos Kanusevič,

V kurso, Tarptautinės ir Europos Sąjungos

teisės studijų šakos studentės

Magistrinis darbas

**Teisės į veiksmingą teisinę gynybą ir teisingą bylos nagrinėjimą pagal ES
pagrindinių teisių chartiją taikymo ypatumai pabėgėlių bylose**

Vadovė: doc. dr. Skirgailė Žalimienė

Recenzentė: lekt. dr. Ugnė Gailiūnienė

Vilnius

2018

TURINYS

ĮVADAS	2
1. Teisės į veiksmingą teisinę gynybą ir teisingą bylos nagrinėjimą samprata.....	6
1.1. Chartijos 47 straipsnio teisinė turinio analizė	9
1.1.1. Teisė kreiptis į teismą	9
1.1.2. Teismo sąvoka	11
1.1.3. Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą	15
1.1.4. Teisė į viešą bylos nagrinėjimą	18
1.1.5. Teisė į bylos išnagrinėjimą per kiek įmanomą trumpesnį laiką	20
1.1.6. Teisė gauti nemokamą teisinę pagalbą	21
1.2. Chartijos 47 straipsnio teisinio turinio apibendrinimas	23
2. Chartijos 47 straipsnio taikymo ypatumai ESTT praktikoje pabėgėlių bylose.....	25
2.1. Chartijos 47 straipsnio taikymas pagreitintoje prieglobsčio procedūroje	26
2.2. Teisė į veiksmingą teisinę gynybą ir <i>non-refoulement</i> principas.....	32
2.3. Pabėgėlio teisė būti išklausytam	36
2.4. Nenuginčijamos prezumpcijos taikymas ir jos atitiktis Chartijos 47 straipsniui ...	41
2.5. Teisės į veiksmingą teisinę gynybą išplėtimas pagal Dublino III reglamentą	45
2.6. Pabėgėlių veiksmingos teisinės gynybos santykis Chartijoje ir EŽTK	50
2.7. Chartijos 47 straipsnio taikymo ESTT praktikoje apibendrinimas	53
3. Chartijos 47 straipsnio taikymas valstybių narių teismų praktikoje pabėgėlių bylose ..	56
IŠVADOS	62
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	64
SANTRAUKA	72
SUMMARY	73

IVADAS

Lisabonos sutartimi žengtas labai svarbus žingsnis tobulinant Europos Sąjungos (toliau – ES) pagrindinių teisių sistemą ir įtvirtintas ES pagrindinių teisių apsaugos pagrindas. 2009 m. gruodžio 1 d. kartu su Lisabonos sutartimi įsigaliojo ir Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (toliau – Chartija). ES sutarties 6 straipsnyje nurodoma, kad Chartija turi tokią pat teisinę galią, kaip ir ES sutartys. Praėjus beveik dešimtmečiui nuo Lisabonos sutarties įsigaliojimo, Chartijai tapus teisiškai privaloma, vis dažniau remiamasi ja formuojant ES politiką įvairiose srityse. Remiantis Europos Komisijos ataskaitomis dėl Chartijos taikymo, yra akivaizdu, kad viena iš dažniausiai taikomų Chartijos nuostatų yra teisė į veiksmingą teisinę gynybą ir teisingą bylos nagrinėjimą, kuri įtvirtinta Chartijos 47 straipsnyje. Ši teisė garantuoja teisminę apsaugą nuo bet kokių ES normų, pagal kurias ES piliečiams (ir ne tik) suteikiamos teisės, pažeidimų. Teisė į veiksmingą teisinę gynybą – viena iš fundamentalių teisių, t.y. kitų teisių apsaugos garantas. Taigi ši teisė atlieka svarbų vaidmenį užtikrinant visos ES teisės veiksmingumą.

Per Chartijos galiojimo laikotarpį Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (toliau – ESTT) priėmė nemažai sprendimų, kuriuose minima ar kitaip atskleidžiama teisė į veiksmingą teisinę gynybą ir kurie yra susiję su įvairiomis sritimis. Viena iš sričių, kurioje ESTT dažniausiai atskleidžia Chartijos 47 straipsnio turinio analizę – prieglobsčio teisė. ESTT jurisprudencija, susijusi su prieglobsčio teise, pasipildė išpūdingų sprendimų skaičiumi, kuriose vienaip ar kitaip minimas Chartijos 47 straipsnis. Tuo pat metu svarbu atkreipti dėmesį, kad Chartijos svarba yra suvokiama ne tik ES lygmeniu, bet ir nacionaliniu. Valstybių narių teismai vis dažniau kreipiasi į ESTT dėl Chartijos išaiškinimo, prašydami priimti prejudicinius sprendimus, o taip pat ir nacionaliniuose sprendimuose daromos nuorodas į Chartijos 47 straipsnio nuostatas. Tokiu būdu tiek ESTT, tiek valstybių narių teismai sparčiai prisideda plėtojant pagrindinių teisių kultūrą, o ypač garantuojamų Chartijos 47 straipsnyje, prieglobsčio bylose.

Šiuo Chartijos 47 straipsniu garantuojama apsauga pabėgėliams bei prieglobsčio prašytojams aktuali keliais aspektais: pirma, dėl galimybės veiksmingai pateikti prašymą dėl prieglobsčio suteikimo ir nagrinėjimo, antra – dėl galimybės apskusti priimtą neigiamą ar asmenį netenkinantį sprendimą. Pabėgėliai ir prieglobsčio prašytojai susiduria su kalbos ir komunikacijos barjeriais, kurie neigiamai įtakoja prieglobsčio prašytojų bendravimą su prieglobstį suteikiančiomis institucijomis bei advokatais. Šios kliūtys taip pat sukelia praktines problemas teikiant apeliaciją, nes daugumoje šalių

skundas turi būti pateiktas priimančiosios šalies kalba, o kaip taisyklė, taip pat ir visas teisminis procesas vyksta priimančiosios šalies kalba. Remiantis Europos prieglobsčio paramos biuro skelbiamais duomenimis, 2017 metais buvo priimta 981 615 sprendimų, susijusių su pabėgėlių prašymais, iš kurių 40 proc. sprendimų buvo teigiami, t.y. suteikiantys pabėgėlio statusą ar papildomą apsaugą. Tai parodo tam tikrą Chartijos 47 straipsnio aktualumą pabėgėlių bylose, nes neigiami sprendimai dažniausiai yra skundžiami, o apskundimo procedūroje turi būti garantuojama veiksminga teisinė gynyba. Reikalavimas užtikrinti veiksmingą teisinę apsaugą pabėgėliams bei prieglobsčio prašytojams vis dažniau yra įtraukiamas ir atsispindi papildomuose ES šaltiniuose. Nuo 1999 metų ES kuria Bendrą Europos prieglobsčio sistemą, pagal kurią yra priimami antrosios kartos teisės aktai, kuriais yra derinami tam tikri nacionalinių prieglobsčio suteikimo procedūrų aspektai, užtikrinant, kad jos būtų saugios, teisingos, veiksmingos ir jomis nebūtų galima piktnaudžiauti. Siekiant užtikrinti veiksmingą prieglobsčio suteikimo sistemą yra priimti tokie ES teisės aktai kaip Prieglobsčio procedūrų direktyva, Priėmimo sąlygų direktyva, Priskyrimo direktyva, Dublino reglamentas, kuriuose atsispindi ir Chartijos 47 turinio įgyvendinimo reikalavimas. Taigi šiame darbe bus analizuojama ir kaip taikomos šių ES teisės aktų nuostatos, atspindinčios Chartijos 47 straipsnio turinį.

Darbo tikslas ir uždaviniai. Šio darbo tikslas išnagrinėjus teisės doktriną, ESTT, EŽTT ir valstybių narių teismų praktiką, išskirti bei identifikuoti Chartijos 47 straipsniu garantuojamas teises bei šiuo straipsniu suteikiamą apsaugą pabėgėliams.¹ Siekiant išsiskirti tikslo sprendžiami tokie uždaviniai:

1. Išanalizuoti Chartijos 47 straipsnio sampratą bei atskleisti teisinę turinio analizę;
2. Išanalizuoti ESTT praktiką ir nustatyti, kokios pagrindinės teisių gynimo galimybės siūlomos pabėgėliams pagal Chartijos 47 straipsnį;
3. Palyginti Chartijos 47 straipsnyje ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – EŽTK) 6 ir 13 straipsniuose įtvirtintų teisių turinį bei taikymo apimtį pabėgėlių bylų atvejais;
4. Išanalizuoti valstybių narių teismų praktiką, kurioje taikomas Chartijos 47 straipsnis bei išskirti šio straipsnio pagrindinius taikymo ypatumus valstybių narių teismuose pabėgėlių bylose.

Nagrinėjamos temos aktualumas. Šios temos aktualumą nulemia tai, kad ES didėja prašymų dėl prieglobsčio suteikimo skaičius, o tai reiškia, kad auga ir ginčų dėl priimtų

¹Šio darbo kontekste pabėgėlio sąvoka yra suprantama plačiau, t.y. ji apima ir prieglobsčio prašytojus bei papildomos apsaugos prašytojus. Taigi darbe nebus apsiribojama tik pabėgėlių teisių analize, o taip pat bus nagrinėjamas ir prieglobsčio prašytojų bei papildomos apsaugos prašytojų teisių turinys.

neigiamų ar pabėgėlių netenkinančių sprendimų skaičius. Prieglobsčio prašytojų nenaudai priimtas sprendimas, verčia juos kreiptis dėl tokio sprendimo panaikinimo, bet dažnai praktikoje susiduriama su tam tikrais trūkumais prieglobsčio procedūroje. Taigi svarbu išanalizuoti, kokia apsauga yra teikiama pabėgėliams ir kokios teisės užtikrinamos pabėgėliams pagal Chartijos 47 straipsnį.

Objektas ir tyrimo metodai. Šio darbo tyrimo objektas apsiriboja veiksmingos teisinės gynybos sąvokos ir teisinio turinio atskleidimu, šios teisės santykio su EŽTK 6 ir 13 straipsniuose garantuojamomis teisėmis nustatymu. Daugiausia dėmesio skiriama ESTT praktikai, susijusiai su pabėgėliais, kurioje taikomas Chartijos 47 straipsnis. Taip pat analizuojama ir valstybių narių teismų praktika. Šiame darbe derinami skirtingi tyrimo metodai, leidžiantys pasiekti darbe keliamą tikslą ir įgyvendinti darbe nustatytus uždavinius. Taigi darbe naudojamosi tokiais tyrimo metodais:

1. Lingvistiniu. Juo remiantis, analizuojama teisinėje literatūroje, ES ir tarptautiniuose dokumentuose, o taip pat teismų praktikoje pateikiamų įžvalgų, nuostatų bei argumentų lingvistinė reikšmė.
2. Lyginamuoju. Šis tyrimo metodas darbe naudojamas sugretinant bei lyginant teismų sprendimus, kuriuose analizuojamas bei minimas Chartijos 47 straipsnis, pabėgėlių bylose.
3. Teleologiniu. Šio metodo pagalba yra daromos išvados dėl teisės normų turinio, atsižvelgiant į jų siekiamus tikslus.
4. Sisteminiu. Šis metodas taikytinas sistemiškai nagrinėjant bei vertinant atskirų sprendimų pateikiamus išaiškinimus.
5. Loginiu. Šis metodas yra naudojamas, nes lingvistiškai aiškinant teisės normas negalima pamiršti ne tik lingvistikos, bet ir logikos taisyklių. Taikant lingvistinį teisės aiškinimo metodą, ne mažiau svarbu yra atsižvelgti į aiškinamos teisės normos tekste vartojamų žodžių loginę prasmę. Taip pat loginės analizės metodu naudojamosi apibendrinant pateikiamas skirtingas pozicijas, gautus šaltinių tyrimų rezultatus, formuojant išvadas.

Darbo originalumas. Lietuvos teisės doktrinoje nėra darbų, skirtų išsamiai pabėgėlių veiksmingos teisinės gynybos analizei. Taigi šios temos originalumas pasireiškia tuo, kad Lietuvos teisės moksle iš esmės yra aptarta tik bendroji Chartijos reikšmė, istorinė jos priėmimo raida, Chartijos santykis su Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, tačiau nėra išanalizuota problematika dėl pabėgėlių teisės į veiksmingą teisinę gynybą atsižvelgiant į Chartijos nuostatas. Taigi šio darbo išskirtinumas yra tas, kad Lietuvos teisės doktrinoje pirmą kartą nagrinėjama pabėgėlių

teisė į veiksmingą teisinę gynybą Chartijos 47 straipsnio kontekste. Pasaulinės doktrinos kontekste reiktų išskirti autorės Marcelle Reneman mokslinį darbą „EU Asylum Procedures and the Right to an Effective Remedy“. Šiame moksliniame darbe autorė nagrinėjo ES teisė į veiksmingą teisinę gynybą Prieglobsčio procedūros direktyvų kontekste, tačiau neskiria didesnio dėmesio kitiems ES teisės aktams, kuriais taip pat įgyvendinama bendra Europos prieglobsčio sistema.

Svarbiausi šaltiniai. Teisė į veiksmingą teisinę gynybą yra kodifikuota Chartijoje, tad svarbiausias tyrimo naudojimo šaltinis yra šios Chartijos nuostatos, o taip pat jos išaiškinimai. Didelę reikšmę darbe turi ir doktrininiai šaltiniai. Pagrindinis iš jų Marcelle Reneman mokslinis darbas „EU Asylum Procedures and the Right to an Effective Remedy“, taip pat šios autorės kitos publikacijos: „Speedy Asylum Procedures in the EU: Striking Fair Balance Between the Need to Process Asylum Cases Efficiently and the Asylum Applicant’s EU Right to an Effective Remedy“ ir „Access to an Effective Remedy in European Asylum Procedures“. Reiktų išskirti ir autorių kolektyvinius mokslinius darbus: S. Peers, T. Hervey, J. Kenner, A. Ward „The EU Charter of Fundamental Rights Commentary“, taip pat Silvia Morgades-Gil „The Right to Benefit from an Effective Remedy against Decisions Implying the Return of Asylum-seekers to European *Safe* Countries“. Taip pat darbe bus skiriama daug dėmesio ESTT praktikos analizei, iš kurios reiktų išskirti tokius žymius sprendimus: *Samba Diouf*, *H.I.D.*, *Tall*, *Ghezlbash*, *Karim* ir kt.

1. Teisės į veiksmingą teisinę gynybą ir teisingą bylos nagrinėjimą samprata

Pagal nusistovėjusią ESTT praktiką, veiksmingos teisinės gynybos principas yra bendrasis ES teisės principas, kylantis iš valstybėms narėms bendrų konstitucinių tradicijų, įtvirtintas EŽTK 6 ir 13 straipsniuose ir dar kartą patvirtintas Chartijos 47 straipsnyje.² Akivaizdu, kad šia Chartijos nuostata nebuvo siekiama įtvirtinti visiškai naujų ar anksčiau negaliojusių teisių. Tai pabrėžia žodžių junginio „dar kartą patvirtintas“ naudojimas aiškinant šios nuostatos kilmę. Ši teisė buvo plačiai naudojama kaip principas, sukurtas jau ankstyvoje ESTT praktikoje.³ Kaip nurodo Egidijus Jarašiūnas, anksčiau ESTT savo jurisprudenciją formavo apie savo paties, remiantis bendromis konstitucinėmis tradicijomis ir tarptautiniais pagrindinių teisių apsaugos instrumentais, sukurtą jurisprudencinį pagrindinių teisių apsaugos sistemos branduolį.⁴ Galiausiai šis principas buvo apibendrintas ir susistemintas pirminės galios ES teisės akte, taip suteikiant šiai teisei ypatingą reikšmę. Taigi įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, veiksmingos teisminės gynybos principas įgijo aiškų rašytinį pirminės teisės statusą bei tapo centriniu ES teisės sistemoje garantuojamų pagrindinių teisių apsaugos elementu.⁵

Chartijos 47 straipsnio pirmoje pastraipoje numatyta, kad kiekvienas asmuo, kurio teisės ir laisvės, garantuojamos Sąjungos teisės, yra pažeistos, turi teisę į veiksmingą jų gynybą teisme šiame straipsnyje nustatytais sąlygomis.⁶ Kaip nurodoma su Chartija susijusiuose išaiškinimuose, ši pirmoji pastraipa grindžiama EŽTK 13 straipsniu, kuriame įtvirtinta, kad kiekvienas, kurio teisės ir laisvės, pripažintos šioje Konvencijoje, yra pažeistos, turi teisę pasinaudoti veiksminga teisinės gynybos priemone kreipdamasis į valstybės instituciją neatsižvelgiant į tai, ar tą pažeidimą asmenys padarė eidami savo oficialias pareigas.⁷ Vien lingvistiškai analizuojant bei lyginant šias Chartijoje ir EŽTK įtvirtintas teises yra akivaizdu, kad ES teisėje ši gynyba yra platesnė dėl dviejų priežasčių. Visų pirma, Chartijoje garantuojama teisė į veiksmingą gynybą teisme, tuo tarpu EŽTK 13 straipsnis užtikrina gynybą valstybinėje institucijoje. Tai patvirtina, kad Chartijos 47 straipsniu siūloma aukštesnio lygio apsauga. Antra, Chartijos 47 straipsnis suteikia

² Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2010 m. kovo 18 d. sprendimas sujungtose bylose *Rosalba Alassini ir kt. prieš Telecom Italia Sp Air kt.* C-317/08, C-318/08, C-319/08 ir C-320/08, EU:C:2010:146.

³ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 1986 m. gegužės 15 d. sprendimas *Marguerite Johnston prieš Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary* C-222/84, EU:C:1986:206.

⁴ JARAŠIŪNAS, E. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija Teisingumo Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*. 2017, t. 24 (1), p. 6.

⁵ GÓRSKI, M. Prawo do skutecznego środka prawnego w art. 47 Karty Praw Podstawowych UE - znaczenie i deficyty. *Europejski Przegląd Sądowy*, 2016, Nr. 8, p. 37.

⁶ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. OL C 326, 2012.

⁷ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-987.

galimybę individams remtis šiuo straipsniu norint apginti teises garantuotas visoje ES teisės sistemoje, o ne tik Chartijoje. Priešingai yra EŽTK garantuojamos veiksmingos gynybos principo taikymo atveju. EŽTK 13 straipsnyje naudojamas žodžių junginys „teisės ir laisvės, pripažintos šioje Konvencijoje“ aiškiai apriboja šio straipsnio taikymą palyginus su Chartijos nuostata. Šis EŽTK straipsnis veiksminga teismine gynyba susieja būtent su EŽTK įtvirtintomis teisėmis ir tokiu būdu susiaurina jos taikymo sritį. Taigi teisė į veiksmingą gynybą pagal Chartijos 47 straipsnį nėra papildoma ar šalutinė teisė kitų Chartijoje įtvirtintų teisių atžvilgiu.

Chartijos 47 straipsnio antroje pastraipoje nurodoma, kad kiekvienas asmuo turi teisę, kad jo bylą per kiek įmanoma trumpesnę laiką viešai ir teisingai išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir nešališkas teismas. Kiekvienas asmuo turi turėti galimybę gauti teisinę pagalbą, būti ginamas ir atstovaujamas.⁸ Chartijos išaiškinimose nurodoma, kad Chartijos 47 straipsnio antroji pastraipa atitinka EŽTK 6 straipsnio 1 dalį, kuris yra išdėstytas taip: „Kai yra sprendžiamas tam tikro asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų ar jam pareikšto kokio nors baudžiamojo kaltinimo klausimas, toks asmuo turi teisę, kad bylą per kiek įmanomai trumpesnę laiką viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir bešališkas teismas. Teismo sprendimas paskelbiamas viešai, tačiau demokratinėje visuomenėje moralės, viešosios tvarkos ar valstybės saugumo interesais spaudos atstovams ar visuomenei gali būti neleidžiama dalyvauti per visą procesą ar jo dalį, kai tai reikalinga dėl nepilnamečių ar bylos šalių privataus gyvenimo apsaugos, arba tiek, kiek, teismo nuomone, yra būtina dėl ypatingų aplinkybių, dėl kurių viešumas pakenktų teisingumo interesams.“⁹ Pastebėtina, kad Chartijos nuostata garantuoja teisę į teisingą bylos nagrinėjimą įvairaus pobūdžio byloms, įskaitant baudžiamojo, civilinio ar administracinio pobūdžio bylas, tad Chartijos 47 straipsnio taikymas nėra ribotas, jis galioja visoms pagal ES teisę pripažįstamoms teisėms ir laisvėms. Lyginant šiuos Chartijos ir EŽTK straipsnius yra akivaizdu, kad ES teisėje „teisė į teisingą bylos nagrinėjimą“ neapsiriboja su civilinėje ar baudžiamojoje teisėje numatytais teisėmis ir pareigomis bei susijusiais ginčais. Kaip nurodė ESTT sprendime *Les Verts prieš Europos Parlamentą*, taip yra todėl, kad ES – tai teisinės valstybės principais grindžiama bendrija.¹⁰ Nepaisant to, visais atvejais, išskyrus jų

⁸ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. OL C 326, 2012.

⁹ Su pagrindinių teisių chartija susiję išaiškinimai. OL C 303, 2007. Europos Sąjungos oficialusis leidinys, tomas 50, p. 17.

¹⁰ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 1986 m. balandžio 23 d. sprendimas *Les Verts prieš Europos Parlamentą* 294/83, EU:C:1986:166.

taikymo sritį, EŽTK suteiktos garantijos panašiu būdu taikomos ir ES teisėje, kaip vėliau bus nagrinėjama ir atskleista kitose šio darbo dalyse.

Chartijos 47 straipsnio trečiojoje pastraipoje nurodoma, kad asmenys, neturintys pakankamai lėšų, turi gauti nemokamą teisinę pagalbą, jei tai reikalinga užtikrinti jų teisę į veiksmingą teisingumą. Reikėtų pažymėti, kad pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktiką, teisinė pagalba turėtų būti teikiama, kai jos nesant neįmanoma užtikrinti veiksmingos teisinės gynybos.¹¹ Šioje pastraipoje numatyta papildoma teisė gauti nemokamą teisinę pagalbą išskirtina kaip būtina sąlyga veiksmingai kreiptis į teismą ir tokiu būdu užtikrinti teisingumą. Chartijos 47 straipsnis ne tik suteikia teisę į veiksmingą teisinę gynybą ir teisingą bylos nagrinėjimą, bet ir numato, kad teisinė pagalba suteikiama tiems, kuriems trūksta lėšų. Ši teisė užtikrinama tiek, kiek tokia pagalba yra būtina, norint užtikrinti veiksmingą teisingumo prieinamumą. Tai reiškia, kad teisę į veiksmingą teisminę priežiūrą negali būti ribojama dėl to, jog asmeniui trūksta išteklių pasisamdyti advokatą ar pasitelkti kitokią teisinę pagalbą.

Kaip yra akivaizdu išnagrinėjus Chartijos 47 straipsnį, visos trys aptariamos straipsnio pastraipos tarsi „apsigyvena“ po vienu bendru teisės į veiksmingą teisinę gynybą ir teisingą bylos nagrinėjimą principo stogu. Veiksmingos teisinės gynybos principą perkėlus į pirminę ES teisę, Chartijos 47 straipsnio taikymas įgijo tam tikrą apibrėžtumą. Skirtingai nuo dažniausiai nerašytinų bendrųjų teisės principų, Chartijos 47 straipsnio taikymo sritis ir netgi jo interpretavimo būdas dabar yra daugeliu aspektų griežtesnis. Taip pat remiantis aukščiau išdėstytais argumentais, yra akivaizdu, kad apsauga siūloma pagal Chartijos 47 straipsnį, yra platesnė nei EŽTK. Taigi Chartijos teisinės gynybos principas yra platesnės taikymo srities ir apimties, palyginus su EŽTK 6 ir 13 straipsniais. Kaip nurodoma teisės doktrinoje, kad tarp EŽTK ir Chartijos teisių kolizija yra negalima, kadangi visos EŽTK nuostatos yra perkeltos į Chartiją. Nors Chartijoje įtvirtintų teisių gausa yra platesnė, tačiau šie teisės aktai tarpusavyje nekonkuruoja, o atvirkščiai – papildo vienas kitą.¹²

¹¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1979 m. spalio 9 d. sprendimas *Airey prieš Airiją* byloje, Nr. 6289/73, § 26, Serija A, Nr. 32.

¹² MALINAUSKAITĖ, J. MANO EUROPA. MANO TEISĖS. Nacionalinės jaunimo konferencijos – teisių idėjų konkurso, skirto Europos piliečių metams ir Lietuvos pirmininkavimui Europos Sąjungos Tarybai paminėti, medžiaga. Vilnius: Kazimiero Simonavičiaus universitetas, 2013, p. 82.

1.1. Chartijos 47 straipsnio teisinė turinio analizė

Chartijos 47 straipsnio pirmoje pastraipoje yra tiesiogiai nurodoma, kad asmenys turi teisę į veiksmingą teisinę gynybą šiame straipsnyje numatytais sąlygomis. Tad Chartijos straipsnis išplėčia ir įtvirtina asmens veiksmingos gynybos sąlygas, kuriomis kiekvienas asmuo gali remtis ginant savo teises. Kaip matyti iš pačios Chartijos 47 straipsnio formuluotės, ši teisė neapsiriboja siaura teisių apimtimi, o apima tam tikrus elementus t.y. užtikrina platų teisių spektrą. Tai yra teisė, be kita ko, kreiptis į teismą, ginti savo teisinę padėtį esant sąžiningam ir viešam teisminiam procesui, nepriklausomai ir nešališkai įsteigtam teismui, būti išklaustomas, teisė būti informuotam apie kaltinimą, teisė naudoti su gynyba susijusius įrodymus, teisė į teisinę pagalbą ir teisė susipažinti su byla. Tai pagrindžiama ir ESTT jurisprudencijoje, nurodant, kad veiksmingos teisinės gynybos principą, įtvirtintą Chartijos 47 straipsnyje, sudaro įvairūs elementai, apimantys pirmiausia teisę į gynybą, šalių procesinį lygiateisiškumą, teisę kreiptis į teismą, teisę gauti teisinę pagalbą, būti ginamam ir atstovaujamaam.¹³ Taigi tolimesnio darbo kontekste, svarbu yra atlikti Chartijos 47 straipsnio sudėtinių elementų analizę.

1.1.1. Teisė kreiptis į teismą

Teisė kreiptis į teismą yra esminė asmens teisių ir laisvių gynimo garantija, be kurios sunku būtų įsivaizduoti teisinę valstybę.¹⁴ Ši teisė yra būtina teisingumo įgyvendinimo sąlyga ir neatskiriama konstitucinio teisinės valstybės principo elementas, kuris suponuoja ir užtikrina teisingą procesą.¹⁵ Neginčytina tai, kad teisė į teismą – visų kitų žmogaus teisių apsaugos garantas, todėl ji laikoma viena fundamentalių žmogaus teisių. Kaip pabrėžiama teisės doktrinoje, teisė į teismą prarastų savo esmę, jei būtų įtvirtinta tik teisės aktų lygmeniu ir jos neįmanoma būtų įgyvendinti praktikoje, todėl ši teisė privalo būti veiksmingai įgyvendinama praktikoje, ypač atsižvelgiant į teisės kreiptis į teismą

¹³ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2012 m. lapkričio 6 d. sprendimas *Europese Gemeenschap prieš Otis NV ir kt.* C-199/11, EU:C:2012:684.

¹⁴ ŠTARIENĖ, L. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją: Teisės į teisingą teismą taikymo apimtis ir garantijos pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnį 1 dalį.* Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 178.

¹⁵ SINKEVIČIUS, V. Teisės į teisingą teisinį procesą samprata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Konstitucinė jurisprudencija: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis*, Nr.2, 2006, p. 253.

ypatingą vietą demokratinėje visuomenėje.¹⁶ Pagal ES teisę teisė kreiptis į teismą reiškia, kad teismai turi būti prieinami. Pažymima, kad prieinamumas gali reikšti tam tikros jurisdikcijos teismų, aiškinimo, informacijos ir teismo sprendimų prieinamumą.¹⁷ Be to, jis gali būti susijęs su geografiniu teismo atokumu, jei teismo vieta trukdo pareiškėjams veiksmingai dalyvauti teismo procese, tai neabejotinai, apriboja asmens galimybes kreiptis į teismą.¹⁸

Chartijos 47 straipsnyje įtvirtintas ES teisinis principas, kuriame įtvirtinta valstybės narės pareiga užtikrinti veiksmingą asmens teisių, kylančių iš ES teisės, teisminę gynybą. Tai reiškia, kad teisė kreiptis į teismą galioja visais atvejais, susijusiais su ES teisės garantuojamomis teisėmis ir laisvėmis. ESTT praktikoje nurodoma, kad būtent ES valstybių narių pareiga yra užtikrinti teisinių priemonių ir procedūrų sistemą, užtikrinančią, jog ES teisėje numatytos teisės būtų gerbiamos ir ginamos.¹⁹ Šiuo atžvilgiu svarbu pabrėžti, kad tokios nacionalinės priemonės negali apriboti veiksmingos teisminės apsaugos. Tai iliustruoja ESTT sprendimas, kuriame buvo nagrinėjamas klausimas dėl teisinės pagalbos nesuteikimo juridiniam asmeniui atitikties ES Chartijai. ESTT pripažino, kad Chartijos 47 straipsnyje įtvirtintas veiksmingos teisminės gynybos principas aiškinamas, kaip suteikiantis galimybę remtis juo ir juridiniams asmenims. Pagal šį principą suteikta pagalba gali apimti, be kita ko, juridinių asmenų atleidimą nuo teismo išlaidų.²⁰

Vis dėlto teisė kreiptis į teismą nėra absoliuti. Kaip pabrėžia ESTT, pagrindinės teisės nėra absoliučios, joms gali būti taikomi apribojimai su sąlyga, kad jie atitinka bendrojo intereso tikslus, kurių siekiama ribojančia priemone, ir, atsižvelgiant į siekiamą tikslą, tai nėra neproporcingas ir netoleruotinas kišimasis, pažeidžiantis užtikrinamų teisių esmę.²¹ Vienoje iš bylų ESTT svarstė, ar privaloma išankstinė neteisminė procedūra nepažeidžia bei neapriboja asmens teisės kreiptis į teismą. Galiausiai ESTT pabrėžė, kad lygiavertiškumo ir veiksmingumo principai, taip pat veiksmingos teisminės apsaugos

¹⁶ ŠTARIENĖ, L. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją: Teisės į teisingą teismą taikymo apimtis ir garantijos pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnį 1 dalį*. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 233.

¹⁷ Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra ir Europos Taryba, *Europos teisės į teisingumą vadovas*. Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras, 2016. p. 25.

¹⁸ *Ibidem*, p. 26.

¹⁹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2007 m. kovo 13 d. sprendimas *Unibet (London) Ltd ir Unibet (International) Ltd prieš Justitiekanslern C-432/05*, EU:C:2007:163.

²⁰ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2010 m. gruodžio 22 d. sprendimas *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH prieš Bundesrepublik Deutschland C-279/09*, EU:C:2010:811.

²¹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2010 m. kovo 18 d. sprendimas sujungtose bylose *Rosalba Alassini ir kt. prieš Telecom Italia Sp Air kt.* C-317/08, C-318/08, C-319/08 ir C-320/08, EU:C:2010:146.

principas nedraudžia tokio teisinio reguliavimo, kuris suteikia galimybę tam tikriems ginčams taikyti išankstinę neteisminę procedūrą, jei šioje procedūroje nėra priimamas abiem šalims privalomas sprendimas, dėl jos neveluojama pateikti ieškinio teisme, sustabdoma atitinkamų teisių senatis ir nepatiriama papildomų išlaidų arba arba šalys patiria tik nereikšmingų išlaidų.²²

Teisė kreiptis į teismą yra ypatingai svarbi pabėgėlių bylose. Ši teisė pabėgėliams garantuojama ir tarptautinės teisės mastu. Ženevos Konvencijos dėl pabėgėlių statuso 16 straipsnyje įtvirtinta, kad kiekvienas pabėgėlis turi teisę laisvai kreiptis į teismus visų Susitariančiųjų valstybių teritorijose.²³ Pabėgėlių bylose yra priimami ypatingai jautrūs sprendimai, kurie gali apimti tokias pasekmes kaip – prieglobsčio nesuteikimas, panaikinimas ar sprendimas išsiųsti pabėgėlį iš šalies ar prieglobsčio prašymo nagrinėjimo perdavimas kitai valstybei narei, kurioje prieglobsčio nagrinėjimo procedūra galimai turi tam tikrą trūkumą. Tad neužtikrinus pabėgėliui teisės kreiptis į teismą, jam gali būti sukelta didelė žala, jis gali būti paveiktas persekiojimo ir kankinimo pavojaus, kas sukelia nepataisomą žalą.

Viena iš Chartijos 47 straipsnio sudedamųjų dalių yra teisė kreiptis į teismą. Ši teisė privalo apimti ne tik teisinę galimybę kreiptis į teisminę instituciją, bet taip pat turi užtikrinti ir faktinę galimybę kreiptis į teismą skundžiant tam tikrą sprendimą ar kitokio pobūdžio aktą. Ši teisė atlieka svarbų vaidmenį pabėgėlių bylose, ji apsaugo juos nuo nepagrįsto sprendimo nesuteikti apsaugos ar perdavimo kitai valstybei narei.

1.1.2. Teismo sąvoka

Teisė kreiptis į teismą apima ne tik teisinę ir faktinę galimybę kreiptis į teismą, bet ir kitus aspektus. Chartijos 47 straipsnis užtikrina teisę į veiksmingą teisinę gynybos priemonę, kurią galima panaudoti būtent teisminėje institucijoje, t.y. teisme. Chartijos 47 straipsnio antroje pastraipoje yra tiesiogiai nurodoma, kad asmuo turi teisę, kad jo bylą išnagrinėtų teismas, kuris privalo būti įsteigtas pagal įstatymą, nepriklausomas ir nešališkas. Tai reiškia, jeigu prieglobsčio prašytojo netenkina atitinkamos nacionalinės institucijos sprendimas dėl prieglobsčio suteikimo, jis turi turėti veiksmingą teisę apskusti tokį sprendimą institucijoje, kuri atitinka teismui keliamus reikalavimus.

Įstatymu įsteigtas teismas suprantamas kaip institucija, turinti visišką kompetenciją remiantis įstatymais spręsti tiek fakto, tiek teisės klausimus ir priimti privalomus

²² *Ibidem.*

²³ Ženevos konvencija dėl pabėgėlių statuso. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 12-227.

sprendimus, taip pat panaikinti ginčijamus sprendimus.²⁴ Kaip pabrėžiama teisės doktrinoje, būtų netikslinga, jei tan tikros institucijos sprendimo teisėtumą galėtų peržiūrėti, pavyzdžiui, ministras.²⁵ Teismo nepriklausomumas reiškia, kad teismas nėra priklausomas nuo bet kokios kitos valdžios ar tam tikrų šalių. Kaip atskleidžiama ESTT jurisprudencijoje, nepriklausomumo sąvoka, kuri yra neatskiriama nuo teisminės funkcijos, pirmiausia reikalauja, kad atitinkama institucija būtų nepriklausoma nuo sprendimo, dėl kurio pareikštas ieškinys, priėmusios valdžios institucijos.²⁶ Toliau plėtodamas nepriklausomumo sąvoką, ESTT konstatuoja, kad ši sąvoka apima du aspektus – išorinis ir vidinis teismo nepriklausomumo aspektas. Išorinis aspektas reiškia tai, kad institucija turi būti apsaugota nuo išorinės įtakos ar spaudimo, kurie gali kelti grėsmę jos narių sprendimų laisvei, kiek tai susiję su jiems nagrinėti pateikiamomis bylomis.²⁷ Tuo tarpu vidinis aspektas papildo nešališkumo sąvoką. Šis aspektas reikalauja laikytis vienodo požiūrio bylos šalių ir jų atitinkamų interesų, susijusių su bylos dalyku, atžvilgiu.²⁸ Be to, šis aspektas taip pat reikalauja objektyvumo ir suinteresuotumo bylos baigtimi nebuvimo, išskyrus vienintelę išimtį, kai ginčas būtų išspręstas griežtai laikantis teisės normų. Teisės doktrinoje pabrėžiama, kad šie nepriklausomumo ir nešališkumo principai reikalauja taisyklių buvimo dėl teisėjų paskyrimo, jų įgaliojimų trukmės, nusišalinimo ir atšaukimo priežasčių.²⁹ Kaip pažymi ESTT, teisės subjektams neturi kilti jokių abejonių dėl to, jog šiam teismui nedaro įtakos išoriniai veiksniai, ir dėl jo neutralumo susikertančių interesų atžvilgiu.³⁰

Nors Chartijos 47 straipsnyje tiesiogiai neužsimenama apie teisminės institucijos reikalavimą - turėti privalomąją jurisdikciją, tačiau tai tiesiogiai išplaukia iš ESTT plėtojamos praktikos. Vienoje iš bylų nurodoma, kad kalbant apie teisę kreiptis į teismą, reikia pažymėti, jog tam, kad „teismas“ pagal Chartijos 47 straipsnį galėtų priimti sprendimą dėl ginčo, susijusio su iš ES teisės išplaukiančiomis teisėmis ir pareigomis,

²⁴ ŠTARIENĖ, L. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją: Teisės į teisingą teismą taikymo apimtis ir garantijos pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnį 1 dalį*. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 371.

²⁵ PEERS, S., et al. *The EU Charter of Fundamental Rights: A Commentary*. Oxford: Hart Publishing, 2014, p. 1256.

²⁶ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2006 m. rugsėjo 19 d. sprendimas *Graham J. Wilson prieš Ordre des avocats du barreau de Luxembourg* C-506/04, EU:C:2006:587.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ ŠTARIENĖ, L. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją: Teisės į teisingą teismą taikymo apimtis ir garantijos pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnį 1 dalį*. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 375.

³⁰ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2006 m. rugsėjo 19 d. sprendimas *Graham J. Wilson prieš Ordre des avocats du barreau de Luxembourg* C-506/04, EU:C:2006:587.

reikia, kad jis turėtų jurisdikciją nagrinėti visus klausimus, susijusius su jo nagrinėjamai bylai svarbiomis faktinėmis ir teisinėmis aplinkybėmis.³¹ Taigi kaip matyti, nors Chartijoje tiesiogiai neįtvirtintas reikalavimas privalomai teismo jurisdikcijai, tačiau tai tiesiogiai išplaukia iš ESTT paaiškinimų.

Vienoje iš pabėgėlių bylų, ESTT išsamiai išanalizavo Airijos pabėgėlių apeliacinio teismo (ang. *Refugee Appeals Tribunal*) pobūdį, siekdamas patikrinti, ar jis atitinka ES teisę. ESTT tai vertino pasitelkdamas į pagalbą Chartijos 47 straipsnį.³² Ieškovas Nigerijos pilietis šioje byloje teigė, kad *Refugee Appeals Tribunal* nėra „teismas“ kaip jis suprantamas pagal Sutarties dėl ES veikimo (toliau – SESV) 267 straipsnį. Ieškovas savo poziciją grindė trimis argumentais:

- šios institucijos jurisdikcija nėra privaloma, nes Pabėgėlių prašymų komisaro tarnybos (institucija nagrinėjanti prašymus dėl prieglobsčio suteikimo) pirmosios instancijos sprendimo teisminę kontrolę taip pat gali atlikti ir kitas Aukštesnysis teismas (ang. *High Court*);
- tokia šio teismo jurisdikcija nėra įgyvendinama remiantis *inter pares* pagrindu, nes Pabėgėlių prašymų komisaro tarnyba neturi būti atstovaujama apeliacinėje procedūroje siekdama apginti savo, kaip pirmos instancijos, sprendimą;
- *Refugee Appeals Tribunal* nėra nepriklausomas, dėl to, kad jis yra funkciniais ryšiais susijęs su kitomis institucijomis.

Taigi ieškovas iš esmės ginčijo Airijos nacionalinio teismo atitiktį privalomumo, nepriklausomumo ir *inter pares* principams.

ESTT pirmiausia atkreipia dėmesį, kad pagrindinį ES teisės principą, t.y. teisę į veiksmingą teisinę gynybą, atspindi tai, kad sprendimus priimtus dėl pabėgėlio statuso suteikimo ar panaikinimo, galima būtų veiksmingai apskūsti teisme. Šiuo klausimu svarbu pabrėžti, kad pagal nusistovėjusią ESTT praktiką tam, kad galima būtų atsakyti, ar prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusi institucija yra teismas pagal SESV 267 straipsnį, ESTT vertina aplinkybių visumą, t. y. ar institucija įsteigta remiantis teisės aktais, ar ji nuolatinė, ar jos jurisdikcija yra privaloma, ar jos procesas grindžiamas rungimosi principu, ar ji taiko teisės aktus bei ar ši institucija yra nepriklausoma.³³ Kaip

³¹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2012 m. lapkričio 6 d. sprendimas *Europese Gemeenschap prieš Otis NV ir kt.* C-199/11, EU:C:2012:684.

³² Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2013 m. sausio 31 d. sprendimas *H. I. D. ir B. A. prieš Refugee Applications Commissioner ir kt.* C-175/11, EU:C:2013:45.

³³ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2010 m. gruodžio 22 d. sprendimas *RTL Belgium SA* C-517/09, EU:C:2010:821.

jau buvo minėta, nagrinėjamoje byloje „teismo“ sąvoką siekiama nuginčyti trimis aspektais: privalomumo, rungimosi ir nepriklausomumo. ESTT atsakymas buvo toks, kad *Refugee Appeals Tribunal* atitinka ES teisę, nes visų pirma, jis turi kompetenciją nagrinėti ir priimti sprendimus dėl prieglobsčio suteikimo. Pagal nacionalinę teisę, kai šis teismas patenkina skundą dėl prieglobsčio suteikimo, Ministras privalo suteikti prieglobstį. Nors *Refugee Appeals Tribunal* nepatenkinus prieglobsčio prašytojo skundo, Ministras vistiek gali jam suteikti prieglobstį, tai nepaneigia šio teismo sprendimo privalomumo. Ministras turi diskreciją tik tuo atveju, kai yra priimamas prieglobsčio prašytojui nepalankus sprendimas. Taigi teigiami *Refugee Appeals Tribunal* sprendimai turi privalomąją galią ir saisto valstybines institucijas. Dėl antrojo ginčajamojo kriterijaus, ESTT pabrėžia, jog reikalavimas, kad procesas būtų pagrįstas rungimosi principu nėra absoliutus kriterijus. Nors Pabėgėlių prašymų komisaro tarnyba kaip šalis nedalyvauja *Refugee Appeals Tribunal* nagrinėjant skundą siekiant apginti pirmoje instancijoje priimtą sprendimą, visgi *Refugee Appeals Tribunal* turi plačią kontrolės teisę, nes jis susipažįsta su fakto ir teisės klausimais ir priima sprendimą remdamasis visais jam pateiktais įrodymais. Dėl trečio ginčijamo aspekto, ESTT pažymi, kad nepriklausomumo, kuris yra neatskiriamas nuo teisminės funkcijos, sąvoka pirmiausia reikalauja, kad atitinkama institucija turėtų trečiojo asmens statusą sprendimą, dėl kurio pareikštas ieškinys, priėmusios valdžios institucijos atžvilgiu³⁴. Kaip jau buvo minėta, nepriklausomumo sąvoka apima du aspektus: išorinį ir vidinį. ESTT šiame sprendime taip pat patikslino, jog ši būtinybė užtikrinti nepriklausomumą ir nešališkumą reikalauja, kad egzistuotų taisyklės, dėl teismo sudėties, jo narių paskyrimo, įgaliojimų trukmės bei susilaikymo, nusišalinimo ir atšaukimo priežasčių, kad teisės subjektams nekiltų jokių abejonių dėl to, jog šiam teismui nedaro įtakos išoriniai veiksniai, ir dėl jo neutralumo susikertančių interesų atžvilgiu šiuo klausimu.³⁵ Šiuo atžvilgiu tam, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusi institucija atitiktų nepriklausomumo sąlygą, reikalaujama, kad šios institucijos narių atleidimo atvejai būtų aiškiai nustatyti įstatymo nuostatose. Įvertindamas visus aukščiau aptartus argumentus, ESTT padarė išvadą, kad *Refugee Appeals Tribunal* atitinka teismui keliamus reikalavimus. Taigi buvo konstatuota, kad Airijos prieglobsčio sistemoje teisės į veiksmingą teisinę gynybą yra paisoma.

Kaip yra akivaizdu iš aptartų argumentų tam, kad būtų užtikrinta veiksminga teisinė gynyba, būtina, jog ginčus nagrinėtų tam tikrus reikalavimus atitinkanti institucija.

³⁴ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2013 m. sausio 31 d. sprendimas *H. I. D. ir B. A. prieš Refugee Applications Commissioner ir kt.* C-175/11, EU:C:2013:45.

³⁵ *Ibidem.*

Priešingu atveju, kyla grėsmė bei rizika priklausomam bei šališkam sprendimo priėmimui, kas užkerta kelią veiksmingos teisinės gynybos įgyvendinimui.

1.1.3. Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą

Chartijos 47 straipsnyje tiesiogiai įtvirtinama asmens teisė į teisingą bylos nagrinėjimą. Teisės doktrinoje kartais yra išskiriamos sąvokos teisės į teisingą bylos nagrinėjimą ir teisė į teisingą procesą, pabrėžiant šių sąvokų kiek skirtingą apimtį³⁶, tačiau šio darbo kontekste sąvokos „teisė į teisingą procesą“ bei „teisė į teisingą bylos nagrinėjimą“ yra tapatinamos ir naudojamos kaip sinonimai.

Pagal ES teisę vienas iš esminių reikalavimų, susijusių su teise į teisingą bylos nagrinėjimą, yra šalių procesinis lygiateisiškumas. Šalių procesinio lygiateisiškumo principas, kuris neatsiejamas nuo pačios teisingo bylos nagrinėjimo koncepcijos, apima pareigą kiekvienai šaliai suteikti galimybę pateikti savo poziciją, įskaitant įrodymus, tokiomis aplinkybėmis, dėl kurių ji neatsidurtų aiškiai mažiau palankioje padėtyje nei jos priešininkas.³⁷ Kaip savo išvadoje pažymėjo generalinis advokatas Pedro Cruz Villalón, šalių procesiniu lygiateisiškumu siekiama užtikrinti pusiausvyrą tarp proceso šalių ir garantuoti, kad bet kuri proceso šalis galėtų susipažinti ir užginčyti kiekvieną teismui pateiktą dokumentą.³⁸ Akivaizdu, kad pagal ESTT praktiką teisingas procesas yra grindžiamas šalių rungimosi principu, kuris apima šalių teises reikšti savo nuomonę, atsikirtimus, teikti įrodymus bei susipažinti su bylos medžiaga.

ESTT sprendimuose yra atskleidžiamas ir rungimosi principo turinys.³⁹ Kaip nurodo generalinis advokatas Yves Bot, ESTT yra patvirtinęs šio principo svarbą ir ypač plačią jo taikymo sritį ES teisinėje sistemoje.⁴⁰ ESTT nurodo, kad rungimosi principas apima du aspektus: proceso šalių teisė susipažinti su visais teismui pateiktais įrodymais bei pastabomis ir pareikšti dėl jų savo nuomonę.⁴¹ Taigi iš to matyti, kad procesas negali

³⁶ ŠTARIENĖ, L. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją: Teisės į teisingą teismą taikymo apimtis ir garantijos pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnį 1 dalį*. Vilnius:Registru centras, 2010, p.375. p. 17

³⁷ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2012 m. lapkričio 6 d. sprendimas *Europese Gemeenschap prieš Otis NV ir kt.* C-199/11, EU:C:2012:684.

³⁸ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Generalinio advokato P. Cruz Villalón 2012 m. birželio 26 d. išvada byloje *Europese Gemeenschap prieš Otis NV ir kt.* C-199/11, ECLI:EU:C:2012:388.

³⁹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2008 m. liepos 10 d. sprendimas *Bertelsmann AG ir Sony Corporation of America prieš Independent Music Publishers and Labels Association (Impala)* C-413/06 P, EU:C:2008:392.

⁴⁰ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Generalinio advokato Yves Bot 2009 m. gegužės 12 d. išvada byloje *Europos Komisija prieš Airiją ir kt.* C-89/08 P, EU:C:2009:298.

⁴¹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2009 m. gruodžio 2 d. sprendimas *Europos Komisija prieš Airiją ir kt.* C-89/08 P, EU:C:2009:742.

būti laikomas teisingu, o tuo tarpu kartu ir sprendimas priimtas tokiame procese, jeigu asmeniui nebuvo suteikta galimybė komentuoti ir teikti pastabas apie jį pateiktus įrodymus, o teismas savo sprendimus grindžia faktinėmis aplinkybėmis ir dokumentais, su kuriais šalys ar viena iš jų negalėjo susipažinti ir dėl kurių negalėjo pareikšti savo pozicijos, tai pažeidžia pagrindinį teisės principą.⁴² ESTT pabrėžia, kad šis principas turi būti prieinamas kiekvienai šaliai, nepriklausomai nuo jos teisinio statuso. Lijana Štarienė nurodo, kad EŽTT praktikoje rungtyniško proceso principas⁴³ reiškia, kad bylos šalis turi turėti galimybę žinoti ir komentuoti visus įrodymus, pastabas bei nuomones, kurias pateikė kita šalis.⁴⁴ Tad pastebėtina, kad tiek ESTT, tiek EŽTT vienodai atskleidžia šio principo teisinį turinį.

Dar vienas teisingo bylos nagrinėjimo principo elementas yra teisė į motyvuotą bei pagrįstą teismo sprendimą. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad ESTT Chartijos 47 straipsnio turinį aiškina plečiamai. Nors lingvistiškai ir tiesiogiai aiškinant Chartijos 47 straipsnį nėra įžvelgiama ši teisė, bet pagal nusistovėjusią ESTT praktiką Chartijos 47 straipsniu garantuojama veiksminga teismo kontrolė reikalauja, kad suinteresuotasis asmuo galėtų sužinoti, su juo susijusio sprendimo motyvus. Kiekvienas teismas privalo pagrįsti savo sprendimus. Tai reiškia, kad teismas turi paaiškinti, kodėl, kokiomis aplinkybėmis ir kokiais įstatymais remdamasis jis priėmė tokį, o ne kitokį sprendimą. Šis reikalavimas taikomas tiek galutiniam teismo sprendimui, tiek įvairiems sprendimams teismo proceso metu. Tokiu būdu garantuojama, kad teismo sprendimas nebus priimtas vienašališkai ir kad sprendimo priėmimo procese dalyvavusios šalys bus išklaustytos bei išgirstos. Teismo sprendimas laikomas pagrįstu, jeigu teismo išvados atitinka įstatymo nustatyta tvarka ir įstatymo reglamentuotomis įrodinėjimo priemonėmis konstatuotas bei turinčias reikšmės bylai aplinkybes.⁴⁵ Teismo sprendime turi būti nurodomos teismo nustatytos aplinkybės, įrodymai, kuriais grindžiamos teismo išvados bei kiti argumentai, dėl kurių teismas vienais įrodymais remiasi, o kitus – atmeta kaip nepagrįstus. Reikalavimas motyvuoti teismo sprendimus atlieka svarbų vaidmenį, nes užtikrina bylų nagrinėjimo teisme viešumą ir padeda užtikrinti šalių teisės būti išklaudytoms principo įgyvendinimą. Teismo sprendimo motyvavimo svarbą yra pabrėžęs ir EŽTT, kuris nurodė, kad sprendimo

⁴²*Ibidem.*

⁴³ Autorė naudoja sąvoką „rungtyniškas“, kuri iš esmės yra sinonimas žodžiui rungtimisi.

⁴⁴ ŠTARIENĖ, L. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją: Teisės į teisingą teismą taikymo apimtis ir garantijos pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnį I dalį*. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 268.

⁴⁵ TRUMPULIS, U. Teisėtumo principo taikymas Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo praktikoje kaip teisingumo įvykdymo prielaida. *Jurisprudencija*, 2007, t. 12 (102), p. 75.

motyvavimas yra būtinas norint parodyti, kad bylos šalys buvo išklausytos ir atidžiai įvykdytas teisingumas.⁴⁶

Teisės doktrinoje ilgą laiką pripažįstama, kad nemotyvuotas teismo sprendimas demokratinėje visuomenėje yra laikomas piktnaudžiavimo valdžia išraiška. Pagrįsti teismų sprendimai yra būtina sąlyga užtikrinti visuomenės pasitikėjimą teismų sistema. Motyvuoti teismų sprendimai leidžia žmonėms numatyti galimus teismo sprendimus ir tokiu būdu užtikrinti teisinio aiškumo bei tikrumo principus. Teismo sprendimo motyvai sudaro prielaidas asmeniui veiksmingai pasinaudoti apeliacijos teise.⁴⁷ Motyvuoti teismų sprendimai visuomenei padeda suvokti, kokias vertybes ir koku mastu gina teismas.⁴⁸ Teismas privalo pateikti sprendimo motyvus, kad sudarytų galimybę bylos šalims efektyviai ir veiksmingai pasinaudoti teise į apeliaciją, tačiau teismo pareiga pagrįsti priimtą sprendimą neturėtų būti suprantama, kaip reikalavimas detaliai atsakyti į kiekvieną argumentą. Pagal nusistovėjusią ESTT praktiką Chartijos 47 straipsnyje garantuojama veiksminga teismine kontrole reikalaujama, kad teismai įsitikintų, jog sprendimas, kuris individualiai susijęs su atitinkamu asmeniu ar subjektu, būtų pagrįstas pakankamai svariais faktais.⁴⁹ Tai reiškia, kad turi būti tikrinami dėstant motyvus, kuriais pagrįstas šis sprendimas, nurodyti faktai, todėl teisminės kontrolės neapriboja nurodytų motyvų abstrakčios tikimybės vertinimas, bet ji yra susijusi su nagrinėjimu, ar šie motyvai arba bent vienas iš jų, vertinamas kaip pakankamas pats savaime patvirtinti šį sprendimą, yra pagrįsti.⁵⁰ Pavyzdžiui, bylose kuriose asmenims nustatomos tam tikros ribojamosios priemonės – Chartijos 47 straipsniu reikalaujama, kad teismas, atlikdamas motyvų teisėtumo kontrolę, kuriais pagrįstas sprendimas įtraukti atitinkamą asmenį į asmenų, kuriems taikomos sankcijos sąrašą ar palikti jį tame sąrašė, įsitikintų, kad šis sprendimas yra pagrįstas pakankamai rimtais faktais.⁵¹ Tai reiškia, kad teisminė kontrolė neturi apsiriboti vien nurodytų motyvų abstrakčios tikimybės vertinimu, bet atsižvelgti į tai, ar šie motyvai yra pakankamai tiksliai ir aiškiai pagrįsti. Taigi teisė į teisingą teismą turi būti užtikrinta ne tik bylos nagrinėjimo metu, bet ir visame procese, o taip pat ir teismo sprendimo priėmimo etape.

⁴⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2001 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Hirvisaari prieš Suomiją* byloje, Nr. 4968/99.

⁴⁷ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis. 2006 m. sausis-birželis, Nr. 9, p. 10.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2016 m. gegužės 24 d. sprendimas sujungtose bylose *Good Luck Shipping LLC ir kt. prieš Europos Sąjungos Tarybą* T-423/13 ir T-64/14, EU:T:2016:308.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2016 m. spalio 26 d. sprendimas *Mohamad Hamcho ir Hamcho International prieš Europos Sąjungos Tarybą* T-153/15, EU:T:2016:630.

Iš pateiktų autorių nuomonių ir teismų suformuluotos praktikos matyti, kad teisė į teisingą bylos nagrinėjimą apima tokias teisės kaip procesinį lygiateisiškumą, teisę į rungimosi principu grindžiamą procesą bei teisę į motyvuotą sprendimą. Akivaizdu, kad nors šios teisės nėra tiesiogiai įtvirtintos Chartijos 47 straipsnio tekste, tačiau jos išplaukia iš ESTT praktikos analizės, taip išplėčiant Chartijos 47 straipsnio teisinį turinį. Pagal nusistovėjusią teismo praktiką tai yra pagrindinis principas, kurio net nesant konkrečių teisės nuostatų, yra privaloma laikytis vykstant bet kokiai procedūrai, kai gali būti priimtas sprendimas, darantis didelę įtaką asmens interesams bei teisėms.⁵² Šis principas neabejotinai taikomas bei yra aktualus ir pabėgėlių bylose.

1.1.4. Teisė į viešą bylos nagrinėjimą

Chartijos 47 straipsnis tiesiogiai įtvirtina asmens teisę į viešą bylos nagrinėjimą. Tai padeda skatinti pasitikėjimą teismais, nes teisingumo vykdymas yra matomas ir skaidrus. Kaip teisės doktrinoje, bylos viešumo nagrinėjimo principas leidžia visuomenei kontroliuoti teismus bei tokiu būdu atgraso šalis nuo nesąžiningų ir akivaizdžiai nepagrįstų ieškinių teikimo, prisideda prie visuomenės teisinio švietimo ir leidžia plėtotis teisės doktrinai.⁵³ Pastebimos ir priešingos nuomonės, pavyzdžiui, Stefan Trechsel nurodo, kad viešas bylos nagrinėjimas didina spaudimą sprendžiančiajam bylą teisėjui ir tokiu būdu niekaip negali būti užtikrintas teisingumo įgyvendinimas.⁵⁴ Remiantis ESTT jurisprudencija teisė į viešą bylos nagrinėjimą sudaro atskiri elementai:

- teisė susipažinti su sprendimo motyvais;
- teisė į žodinį bylos nagrinėjimą;
- teisė būti išklausytam.

Pagal nusistovėjusią ESTT praktiką Chartijos 47 straipsnio nuostatos reikalauja, kad atitinkamas asmuo galėtų sužinoti, su juo susijusios sprendimo, motyvus. Tai apima susipažinimą su teismo priimto sprendimo turiniu ir jo motyvais.⁵⁵ Asmuo gali pasinaudoti šia teise perskaitęs patį sprendimą. Sprendimo priėmimo motyvų prieinamumas neturi būti ribojamas, nes priešingu atveju tai užkirstų asmeniui kelią kuo

⁵² Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Generalinio advokato Yves Bot 2009 m. gegužės 12 d. išvada byloje *Europos Komisija prieš Airiją ir kt.* C-89/08 P, EU:C:2009:298.

⁵³ LAUŽIKAS E.; MIKELĖNAS V.; ir V. NEKROŠIUS V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003. t. 1. p.166.

⁵⁴ TRECHSEL, S.; SUMMERS S.H. *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford University Press, Oxford, New York, 2005, p. 121.

⁵⁵ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2013 m. birželio 4 d. sprendimas *ZZ prieš Secretary of State for the Home Department* C-300/11, EU:C:2013:363.

geresnėmis sąlygomis ginti savo teises ir teisėtus interesus. Susipažinęs su visa jam pateikta informacija, asmuo nusprendžia ar jam tikslinga kreiptis į kompetentingą teismą. Pagrindinė teisė į veiksmingą teisminę gynybą pažeidžiama, jeigu teismas sprendimą grindžia faktinėmis aplinkybėmis ir dokumentais, su kuriais šalys ar viena iš šalių negalėjo susipažinti ir pareikšti savo nuomonės.

ESTT neatmeta galimybes, kad galimi atvejai, esant išskirtinėms aplinkybėms, kai vykstant tiek administracinei procedūrai, tiek teismo procesui, būtina neatskleisti atitinkamam asmeniui kai kurios informacijos. Tokia informacija gali būti neatskleidžiama dėl privalomų su valstybės saugumu susijusių priežasčių. Taigi teisė žinoti sprendimo motyvus nėra absoliuti ir gali turėti tam tikras išimtis, kai būtina suderinti teisėtus valstybės saugumo pagrindus, susijusius su informacijos, į kurią atsižvelgta priimant tokį sprendimą, pobūdžiu ir šaltiniais ir būtinybę užtikrinti teisės subjekto procesines teises, kaip antai teisę būti išklausytam ir rungimosi principą.

Teisė į viešą bylos nagrinėjimą apima ir teisę į žodinį bylos nagrinėjimą. Įprastai yra laikomasi pozicijos, kad asmeniui turi būti užtikrintas žodinis bylos nagrinėjimas pirmosios instancijos teisme ir tada, kai byla yra nagrinėjama tik vienos instancijos teisme, išskyrus aplinkybes, kurios pateisina žodinio bylos nagrinėjimo nebuvimą.⁵⁶ Visgi viename iš sprendimų ESTT pabrėžia, kad nėra nustatyta nei Chartijos 47 straipsnio antroje pastraipoje, nei kitose jos nuostatose absoliuti pareiga surengti viešą teismo posėdį ir pagal ją nėra būtinas žodinis bylos nagrinėjimas visose stadijose.⁵⁷ Šią išvadą patvirtina ir EŽTT jurisprudencija, pagal kurią nebūtina skirti žodinio nagrinėjimo, jeigu byloje nekeliama fakto ar teisės klausimų, kurių būtų neįmanoma tinkamai išspręsti remiantis bylos medžiaga ir šalių pateiktomis rašytinėmis pastabomis.

Nors Chartijos 47 straipsnyje tiesiogiai nenurodoma teisė būti išklausytam, tačiau ši teisė tiesiogiai atsispindi ESTT jurisprudencijoje. ESTT nurodo, kad Chartijos 47 straipsniu kiekvienam asmeniui, esant į Chartijos taikymo sritį patenkančioms situacijoms, užtikrinama teisė būti išklausytam tiek per administracinę procedūrą, tiek per teismo procesą. ESTT teigimu, ši teisė apima galimybę deramai ir realiai pareikšti savo nuomonę iki bet kokio sprendimo, galinčio neigiamai paveikti jo interesus, priėmimo, kad kompetentinga valdžios institucija turėtų galimybę deramai atsižvelgti į visas svarbias

⁵⁶ ŠTARIENĖ, L. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją: Teisės į teisingą teismą taikymo apimtis ir garantijos pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnį 1 dalį*. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 347.

⁵⁷ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2015 m. birželio 4 d. sprendimas *Andechser Molkerei Scheitz GmbH prieš Europos Komisiją* C-682/13 P, EU:C:2015:356.

aplinkybes.⁵⁸ Ši teisė reiškia, jog kiekvienas asmuo turi būti išklaudytas prieš taikant bet kokią individualią, jam nepalankią priemonę. Teisė būti išklaudytam yra glaudžiai susijusi su teise į pagrįstą sprendimą, nes pastaroji teisė atlieka svarbią funkciją - užtikrina, kad bylos šalis būtų tinkamai išklaudyta ir galėtų veiksmingai pasinaudoti jai suteikta teise kreiptis į aukštesnės instancijos teismą. Tik žinodama teismo argumentus, šalis gali pateikti skundą dėl skundžiamo sprendimo. Teisės būti išklaudytam principas yra pažeidžiamas, kai pareiškėjui nesuteikiama teisė gintis, pateikti žodinius ar rašytinius paaiškinimus. Taigi, tam, kad būtų įvykdyti reikalavimai, susiję su teise į teisingą bylos nagrinėjimą, svarbu, jog šalys galėtų pagal rungimosi principą paaiškinti tiek faktines, tiek teises aplinkybes, nuo kurių priklauso proceso baigtis.

Remiantis teisės į viešą bylos nagrinėjimą svarba bei turiniu galima nedvejotinai teigti, kad ši teisė apima kur kas daugiau teisių nei atrodo, t.y. tokias teises kaip susipažinti su sprendimo motyvais, teisė į žodinį bylos nagrinėjimą bei teisė būti išklaudytam. Šios teisės numato išties nemažai pareigų valstybėms narėms užtikrinant viešąją bylos nagrinėjimą ir jo atitikti Chartijos nuostatomis.

1.1.5. Teisė į bylos išnagrinėjimą per kiek įmanomą trumpesnę laiką

Chartijos 47 straipsnio antroje pastraipoje tiesiogiai nustatyta, kad kiekvienas asmuo turi teisę į tai, jog jo byla būtų išnagrinėta per kuo trumpesnę laiką. Šis reikalavimas užtikrina ne tik ieškovo teises, bet ir apskritai tinkamą teisingumo vykdymą. Laikas, kurio teismui prireikia sprendimui priimti, priklauso nuo daugelių veiksnių. Pabrėžtina, kad neįmanoma tiksliai apibrėžti, kiek laiko turėtų būti nagrinėjama byla. Tiek ESTT, tiek EŽTT vadovaujasi „protingo termino“ sąvoka, kuri nors ir nenustato konkretaus termino, per kurį turėtų būti išnagrinėta byla, tačiau apibrėžia kriterijus į kuriuos reikia atsižvelgti. Išskiriami tokie kriterijai: bylos aplinkybės, bylos sudėtingumas, pareiškėjo elgesys, įstaigų atsakingų už šį klausimą elgesys, valdžios institucijų svarba skundo pareiškėjui. Protingo termino, per kurį turi būti išnagrinėta byla, nesilaikymas yra procesinis pažeidimas – tai vienos iš pagrindinių teisių pažeidimas, kuris turi leisti atitinkamai šaliai

⁵⁸ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2016 m. gruodžio 21 d. sprendimas *Biuro podróży „Partner“ Sp. z o.o., sp.k. w Dąbrowie Górniczej prieš Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów* C-119/15, EU:C:2016:987.

pasinaudoti veiksminga teisminės gynybos priemone, sudarančią sąlygas tinkamai ištaisyti situaciją.⁵⁹

Kai kuriose ES valstybėse narėse šis procesas užtrunka labai ilgai. Jei nukentėjusieji turi laukti per ilgai, teisė į teisingumą gali nebeteikti prasmės. Bylos nagrinėjimo vilkinimas gali apskritai atgrasyti nukentėjusiuosius nuo kreipimosi į teismą. ES valstybės narės turėtų apsvarstyti galimybę nustatyti prioritetinių bylų skubią nagrinėjimo tvarką. Jei bylose nagrinėjami ieškiniai dėl nedidelių sumų arba jose nėra sprendžiami sudėtingi teisės klausimai, būtų galima sukurti supaprastintą bylų nagrinėjimo tvarką. Tokių pavyzdžių galima rasti Austrijoje, Belgijoje, Vengrijoje ir Jungtinėje Karalystėje.⁶⁰ Taigi veiksmingai teisinei gynybai užtikrinti yra svarbu ir tai, kad byla būtų išagrinėta per kuo trumpesnę ir protingą laiko tarpą, taip užtikrinant tiek pareiškėjo teises, tiek viso teismo proceso veiksmingumą. Tuo pačiu pabrėžtina, kad teismo proceso terminus protingumas negali būti vertinamas abstrakčiai apibrėžta, tikslia viršutine riba, o privaloma būti vertinamas atsižvelgiant į aukščiau išskirtus kriterijus.

1.1.6. Teisė gauti nemokamą teisinę pagalbą

Pagal Chartijos 47 straipsnio 3 dalį asmenys, kurie neturi pakankamai lėšų, turi gauti nemokamą teisinę pagalbą, jei tai reikalinga užtikrinti teisę į veiksmingą teisingumą. Reikėtų pažymėti, kad pagal EŽTT teisminę praktiką teisinė pagalba turėtų būti teikiama, kai jos nesant neįmanoma užtikrinti veiksmingos teisinės gynybos.⁶¹

Daugeliui žmonių bylinėtis gali būti per brangu, dėl tokių priežasčių asmuo gali būti priverstas atsisakyti ginti savo teises. Tokiu atveju asmeniui užkertamas kelias kreiptis į teismą, o kartu ir pažeidžiamas veiksmingos teisinės gynybos principas. Pastebėtina, kad nėra įtvirtintas įpareigojimas, kokia forma privalo būti teikiama teisinė pagalba. Valstybės narės gali laisvai nuspręsti, kaip vykdyti savo įsipareigojimus suteikti nemokamą teisinę pagalbą. Todėl teisinės pagalbos sistemos įvairiose valstybėse narėse dažnai labai skiriasi.⁶² ES valstybės narės siūlo įvairių rūšių teisinę pagalbą, kai valstybė arba padeda sumokėti už teisininko paslaugas arba paskiria atstovaujantį teisininką. Siekdamas

⁵⁹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Generalinės advokatės Juliane Kokott 2014 m. gegužės 22 d. išvada byloje *Guido Strack prieš Europos Komisiją* C-127/13 P, EU:C:2014:455.

⁶⁰ Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra ir Europos Taryba, *Europos teisės į teisingumą vadovas*. Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras, 2016, p. 140.

⁶¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1979 m. spalio 9 d. sprendimas *Airey prieš Airiją* byloje, Nr. 6289/73.

⁶² Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra ir Europos Taryba, *Europos teisės į teisingumą vadovas*. Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras, 2016, p. 58.

nustatyti, koks asmuo atitinka teisinės pagalbos kriterijus, kai kurios ES valstybės narės taiko turto vertinimą, pagrįstą materialinės gerovės įvertinimu, be to, kai kurios atsižvelgia į sėkmingos bylos baigties tikimybę. Nors EŽTK absoliuti teisė į teisinę pagalbą nenumatyta, EŽTT taiko kitokį kriterijų. Jis atsižvelgia į teisės, kurią siekiama įgyvendinti, svarbą ir į tai, ar atsisakius suteikti teisinę pagalbą būtų galima siekti teisingo bylos nagrinėjimo.⁶³ Tuo tarpu priimdamas sprendimą dėl teisinės pagalbos užtikrinant advokato pagalbą, pasak EŽTT įvertinti, ar būtina skirti teisinę pagalbą tam, kad bylos nagrinėjimas būtų teisingas, reikia vertinti atsižvelgiant į kiekvieno atvejo konkrečius faktus ir aplinkybes ir priklauso nuo to, kokią reikšmę byla turi ieškovui, taikytinos teisės ir proceso sudėtingumo, taip pat nuo ieškovo galimybės veiksmingai vesti savo bylą.⁶⁴ Kadangi EŽTT vertinimo kriterijus yra ne toks griežtas, tikėtina, kad daug nukentėjusiųjų ES valstybėse narėse negauna teisinės pagalbos tuomet, kai turėtų ją gauti. ES valstybės narės turėtų užtikrinti, kad teisinė pagalba būtų teikiama tuomet, kai ji būtina teisingam bylos nagrinėjimui garantuoti. Būtent nacionalinių teismų pareiga yra nustatyti ar tam tikri veiksniai, susiję su konkrečios teisinės pagalbos teikimo sąlygomis nėra laikomi nesąžiningais, teisės į veiksmingą teisinę gynybą apribojimais. Tai patvirtinto ESTT savo sprendime nurodydamas, kad nacionalinis teismas turi patikrinti, ar tam tikros pagalbos teikimo sąlygos yra teisės į veiksmingą teisinę gynybą apribojimas bei ar jos pažeidžia šios teisės esmę. Vykdydamas šį vertinimą, nacionalinis teismas gali atsižvelgti į ginčo dalyką, bet kokias pagrįstas ieškovo sėkmės galimybes, jam būdingą grėsmę, taikytinos teisės ir procedūros sudėtingumą bei į ieškovo galimybes veiksmingai ginti savo teises.⁶⁵

Teisė į nemokamą teisinę pagalbą ir atstovavimą yra ypatingai svarbi ir aktuali prieglobsčio prašytojams siekiant veiksmingai, tinkamai ir laiku išspręsti jų prašymus dėl apsaugos suteikimo. Ši teisė yra pagrindinis bet kokios sudėtingos prieglobsčio nustatymo procedūros elementas. Kuo ankstesniame etape yra suteikiama ši teisinė pagalba, tuo lengviau dirbti administracijai ir teisėjui. Tinkamai parengtas ir pateiktas prieglobsčio prašymas suteikia didesnę tikimybę, kad jis bus patenkintas. Tai atvejais, kai prašymas atmetamas, teisinė pagalba užtikrina aiškesnę ir skaidresnę šalių ginčą apeliacine tvarka.

Pabrėžtina, kad Chartijos nuostatos neįpareigoja valstybių narių bet koku atveju teikti nemokamą teisinę pagalbą, o tik tuo atveju, kai būtina užtikrinti teisę į veiksmingą teisingumą. Sprendžiant, ar turi būti teikiama nemokama teisinė pagalba, atsižvelgiama į

⁶³ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2016 m. lapkričio 8 d. sprendimas *Urbšienė ir Urbšys prieš Lietuvą* byloje, Nr. 16580/09.

⁶⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1979 m. spalio 9 d. sprendimas *Airey prieš Airiją* byloje, Nr. 6289/73.

⁶⁵ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2012 m. birželio 13 d. sprendimas *GREP GmbH prieš Freitstaat Bayern* C-156/12, EU:C:2012:342.

ieškovo finansinę padėtį ir į jo šansus laimėti bylą. Akivaizdu, kad teisinė pagalba gali apimti ir advokato pagalbą, ir atleidimą nuo teismo išlaidų išankstinio sumokėjimo. Teisė į teisinę pagalbą yra ypač svarbi siekiant užtikrinti veiksmingą teisinę asmens gynybos apsaugą.⁶⁶ Šalių finansinė padėtis gali sukelti nelygybę proceso metu ir visiškai panaikinti teisingumo įgyvendinimą tais atvejais, kai šaliai trūksta resursų teismui pareikšti ieškinį. Siekiant užtikrinti veiksmingą teisių apsaugą ir pasiekti ne tik teorinį teisingumą, bet ir praktinį, turi būti sudarytos tinkamos sąlygos pasinaudoti teise į nemokamą teisinę pagalbą.

1.2. Chartijos 47 straipsnio teisinio turinio apibendrinimas

Kaip matyti iš Chartijos 47 straipsnio teisinės turinio analizės, šis straipsnis apima daug teisių, kurias galima suskirstyti į dvi grupes:

- teisių grupė, kurios tiesiogiai įtvirtintos Chartijos 47 straipsnyje. Prie tiesiogiai įtvirtintų teisių yra priskiriamos tokios teisės kaip teisė į viešą ir teisingą bylos nagrinėjimą, teisė į nepriklausomą ir nešališką teismą, teisė į bylos išnagrinėjimą per kuo trumpesnę laiką, teisė būti ginamam ir atstovaujamam, teisė gauti nemokamą teisinę pagalbą;
- teisių grupė, kurios tiesiogiai nėra įtvirtintos Chartijos 47 straipsnyje, bet išplaukia iš ESTT formuojamos praktikos – teisė į motyvuotą teismo sprendimą, teisė į žodinį bylos nagrinėjimą, teisė būti išklausytam, teisė reikšti nuomonę dėl pateiktų įrodymų, teisė į rungimosi principu grindžiamą procesą.

Taigi tai leidžia teigti, kad Chartijos 47 straipsnis yra daugialypė nuostata, neturinti baigtinio teisių sąrašo, nes plėtojantis ESTT praktikai, gali būti nuolat papildomas naujais sudėtiniais elementais. Tai neabejotinai pagrindžia, kad gausioje ESTT praktikoje, teisės į veiksmingą teisinę gynybą principas yra vienas iš kūrybiškiausių, o pozityvių įsipareigojimų atžvilgiu šis Chartijos straipsnis yra vienas iš tų, kurių atžvilgiu ESTT praktikoje yra išplėta itin daug įvairiausio procesinio pobūdžio įpareigojimų valstybėms narėms.

Teisė į veiksmingą teisinę gynybą atspindi vieną iš itin teigiamų ESTT jurisprudencijos plėtros tendencijų – siekį išlaikyti Chartiją kaip nuolat besivystantį dokumentą bei prisitaikantį prie besikeičiančios aplinkos. Šios praktikos pavyzdys – vis didesnis tiesiogiai neįtvirtintų Chartijos 47 straipsnyje sudėtinių elementų sąrašas, kuris

⁶⁶ Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra ir Europos Taryba, *Europos teisės į teisingumą vadovas*. Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras, 2016. p. 58.

viena vertus padeda dar veiksmingiau užtikrinti Chartijos 47 straipsnio taikymą, kita vertus – sukuria vis didesnę įpareigojimų našą valstybėms narėms bei jų teismams, kurie turi būti itin budrus taikydami ES teisę, nes privalo atsižvelgti į Chartijos plėtojamas nuostatas. Teisės doktrinoje teigiama, kad Chartijos 47 straipsnyje įtvirtintos nuostatos yra bene svarbiausios iš visų Chartijoje įtvirtintų straipsnių.⁶⁷ Šio straipsnio elementai yra tarpusavyje susipynę ir vienas kitą papildo. Veiksminga teisminė gynimo priemonė reiškia teisę kreiptis į teismą, o tai kartu reiškia ir teisę į teisingą bylos nagrinėjimą nešališkame ir nepriklausomame teisme, o tai taip pat apima teisę į motyvuotą sprendimą.

Chartijos 47 straipsnyje įtvirtintos teisės atlieka ne vieną funkciją. Visų pirma, šios teisės yra ES antrinės teisės aktų teisėtumo vertinimo kriterijus, t.y. remiantis šiuo Chartijos straipsniu tikrinama ar ES antrinė norma yra teisėta bei tinkama. Antra, šios teisės užtikrina ES teisės aktų aiškinimą ir jo ribas. Galiausiai šios teisės užtikrina nacionalinių teisės aktų teisėtumo klausimą, taip stiprinant pagrindinių teisių galiojimą nacionaliniu lygmeniu.

Iš veiksmingos teisinės gynybos principo analizės tiesiogiai išplaukia, kad teisė į veiksmingą teisinę gynybą privalo būti efektyvi. Tai reiškia, kad efektyvumas neturi būti tik deklaratyvus pobūdžio. Formali teisė pradėti procesą yra nepakankamas pagrindas, kad gynyba būtų veiksminga. Veiksmingos teisinės gynybos principas reikalauja, kad praktinės kliūtys netrukdytų pasinaudoti garantuojama teise.⁶⁸ Pagrindinės teisės garantuojamos Chartijos negali būti teorinės ar iliuzinės, o privalo būti praktiškos ir veiksmingos.

Apibendrinant, Chartijos 47 straipsnį reikėtų paminėti, kad neturėdamas teisės kreiptis į teismą, asmuo negali įgyvendinti savo teisių ir taip kyla grėsmė pažeisti ne tik veiksmingos teisinės gynybos principą, bet ir kitas teises. Būtent galimybė veiksmingai apginti pažeistas teises teisme, o ne koku nors kitu valstybės ar ES lygmenyje užtikrinamu būdu yra būtina kitų ES teisėje garantuojamų teisių ir laisvių įgyvendinimo garantija teisinės valstybės ir teisės viešpatavimo principais grindžiamoje valstybių bendrijoje. Toliau darbe bus siekiama išanalizuti šių teisinių elementų pritaikymą pabėgėlių bylose ir išskirti, kokios teisės Chartijos 47 straipsniu yra suteikiamos prieglobsčio bei apsaugos prašytojams bei identifikuoti straipsnio svarbą visai prieglobsčio sistemai.

⁶⁷ PEERS, S., et al. *The EU Charter of Fundamental Rights: A Commentary*. Oxford: Hart Publishing, 2014, p. 1209.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 1210

2. Chartijos 47 straipsnio taikymo ypatumai ESTT praktikoje pabėgėlių bylose

Kaip jau buvo minėta anksčiau, nuo Lisabonos sutarties įsigaliojimo Chartijos 47 straipsniu remiamasi dažniausiai ESTT praktikoje, palyginti su kitomis Chartijos nuostatomis. Šiam straipsniui ypatingas dėmesys skiriamas bylose, susijusiose su prieglobsčio ar papildomos apsaugos suteikimu bei kitomis pabėgėlių teisėmis. Nors Chartija įsigaliojo tik prieš nepilną dešimtį, ESTT praktikoje jau formuojama tam tikra tendencija dėl Chartijos 47 straipsnio taikymo pabėgėlių bylose bei teikiamos apsaugos šiai asmenų grupei. Ataskaitose dėl Chartijos taikymo yra pabrėžiama, kad Chartijos 47 straipsnis yra dažniausiai taikomas lyginant su kitomis Chartijos nuostatomis, o šis straipsnis ypatingai aktyviai taikomas būtent prieglobsčio srityje.⁶⁹

Sunkiais laikais labiausiai paveikiami pažeidžiamiausi asmenys. Būtent prieglobsčio prašytojai ir pabėgėliai, gali būti priskiriami prie pažeidžiamiausių asmenų grupės. Chartijos 47 straipsniu garantuojama apsauga yra reikšminga pabėgėlių bylose, nes jie itin dažnai, kaip bus matyti iš analizuojamų bylų, susiduria su šiuo Chartijos straipsnyje garantuojamų teisių pažeidimais. Veiksminga teisinė gynyba garantuojama Chartijos 47 straipsnyje prieglobsčio prašytojams bei pabėgėliams aktuali keliais aspektais. Visų pirma, dėl galimybės pateikti prieglobsčio prašymą ir jo nagrinėjimo tvarkos. Antra, dėl teisės apskūsti priimtą sprendimą nesuteikti prieglobsčio ar papildomos apsaugos. Trečia, dėl prieglobsčio procedūros nagrinėjimo trūkumų, tokių kaip trumpi apskundimo terminai, sprendimų turinčių stabdomąjį poveikį stoka ir kitais atvejais.

Svarbu paminėti, kad Chartijos 47 straipsnis atsispindi ir kitose ES teisės aktuose. Kadangi ES yra formuojama Bendra Europos prieglobsčio sistema, kurią sudaro bendri reikalavimai valstybėms narėms. Šie reikalavimai yra įgyvendinami vadovaujantis ES teisės aktais: Prieglobsčio procedūros direktyva, Priėmimo direktyva, Priėmimo sąlygų direktyva bei Dublino reglamentas. Šie ES aktai taip pat įtvirtinta teisę į veiksmingą teisių gynybą. Tai yra identiška turinio prasme apsauga kaip ir Chartijos 47 straipsnyje. Taigi šioje dalyje bus nagrinėjama ir šių direktyvų bei reglamento taikymo ypatumai pabėgėlių bylose.

⁶⁹ 2017 m. gegužės 18 d. Komisijos ataskaita Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui: Ataskaita apie ES pagrindinių teisių chartijos taikymą 2016 m. Nr. SWD (2016) 158 final, Briuselis.

Nuo Chartijos įsigaliojimo ESTT priėmė nemažai sprendimų, susijusių su prieglobsčio suteikimu bei pabėgėlių teisėmis atsižvelgiant į Chartijos 47 straipsnio turinį. Tokiose bylose buvo nagrinėjami klausimai kaip pagreitinotos prieglobsčio procedūros atitiktis Chartijos 47 straipsniui, stabdomojo poveikio neturinčių skundų atitiktis Chartijos 47 straipsniui, atskleidžiama pabėgėlių teisė būti išklausytam atsižvelgiant į Chartijos 47 straipsnį bei kiti atvejai, kurie bus plačiau nagrinėjami tolimesnėse darbo dalyse. Kaip matyti, ESTT praktika dėl Chartijos 47 straipsnio taikymo pabėgėlių bylose yra formuojama kitokia linkme nei atskleistas Chartijos 47 straipsnio turinys šio darbo pirmoje dalyje. Taigi tolimesnės darbo dalis sudarys ne atskirų sudėtinių elementų analizę pabėgėlių bylose, o bus atsižvelgiama į skirtingus institutus, kurie aktualūs pabėgėlių atvejais.

2.1. Chartijos 47 straipsnio taikymas pagreitintoje prieglobsčio procedūroje

Daugeliu atvejų valstybės narės vis dažniau taiko pagreitinotos procedūros tvarką nagrinėjant pabėgėlių prašymus suteikti prieglobstį bei papildomą apsaugą. Ypatingai tokia tendencija pastebima, kai prašymai dėl prieglobsčio suteikimo yra akivaizdžiai nepagrįsti. Kaip teigia Marcelle Reneman, tokios procedūros pasirinkimas turi būti pagrįstas atsižvelgiant tiek į prieglobsčio prašytojo, tiek ir į valstybės interesus.⁷⁰ Tokia procedūra yra ir pareiškėjo interesas, nes ilgai trunkanti procedūra sukelia prieglobsčio prašytojui tam tikrą neapibrėžtumą bei nerimą dėl jo teisinės padėties. Panašios nuomonės laikosi ir generalinis advokatas Yves Bot, nuroydamas, kad prašymai suteikti papildomą apsaugą, kaip ir prieglobsčio prašymai, turi būti išnagrinėti rūpestingai, per protingą laikotarpį, nes procedūros trukmė turi įtakos ne tik prašytojo teisiniui saugumui, bet ir jo integravimuisi.⁷¹ Kitos bylos išvadoje generalinis advokatas Yves Bot papildė savo nuomonę ir nurodo svarbą, jog būtų greitai nuspręsta dėl prieglobsčio prašytojų statuso, nes per ilgas prašymų nagrinėjimas gali pabėgėlius atgrasyti nuo šios procedūros ir paskatinti rinktis neteisėtą imigraciją.⁷² Tačiau tokia procedūra, kai prieglobsčio suteikimo prašymas nagrinėjamas pagreitinta tvarka, dažnai yra kritikuojamas dėl teisingos prašymo nagrinėjimo stokos ir kitų trukūmų, būdingų tokiai procedūrai, kas

⁷⁰ RENEMAN, M. Speedy Asylum Procedures in the EU: Striking Fair Balance Between the Need to Process Asylum Cases Efficiently and the Asylum Applicant's EU Right to an Effective Remedy. *International Journal of Refugee Law*. 2014, Volume 25, Issue 4, p. 717.

⁷¹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Generalinio advokato Yves Bot 2012 m. balandžio 26 d. išvada byloje *M. M. prieš Minister for Justice, Equality and Law Reform ir kt.* C-277/11, EU:C:2012:253.

⁷² Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Generalinio advokato Yves Bot 2012 m. rugsėjo 6 d. išvada byloje *H. I. D. ir B. A. prieš Refugee Applications Commissioner ir kt.* C-175/11, EU:C:2012:541.

galiausiai sukelti klaidingo sprendimo priėmimą. Tokia procedūra pasižymi tuo, kad trumpėja procedūriniai terminai bei mažėja kitos procedūrinės garantijos tiek pirmoje, tiek apeliacinėje instancijoje. Visgi tokia procedūra yra naudinga valstybei, nes suteikia galimybę išnagrinėti prašymą ekonomiškiau valstybei būdu, išnaudojant mažesnius resursus.⁷³ Taip pat valstybės yra suinteresuotos kuo greičiau išnagrinėti prašymus dėl prieglobsčio suteikimo ir kuo greičiau išsiųsti iš šalies asmenis, kuriems nėra pagrindo pasilikti valstybės narės teritorijoje. Taip siekiama sumažinti piktnaudžiavimo atvejus ir padaryti prieglobsčio suteikimo procesą labiau suvaldoma. Tai tiesiogiai įtvirtinama ir Direktyvos dėl tarptautinės apsaugos suteikimo ir panaikinimo bendros tvarkos 31 straipsnio 2 dalyje, nurodant, jog valstybės narės, nedarydamos poveikio tinkamo ir išsamaus nagrinėjimo principui, užtikrina, kad prieglobsčio nagrinėjimo procedūra būtų baigta kuo greičiau.⁷⁴ Taigi svarbu išanalizuoti kokios yra užtikrinamos teisės pabėgėliams ir prieglobsčio prašytojams taikant Chartijos 47 straipsnį pagreintintoje prieglobsčio procedūroje. Praktikoje taip pat kyla klausimas, ar dėl šių pagreintintų procedūrų netaps praktiškai neįmanoma ar pernelyg sudėtinga pasinaudoti pabėgėliams suteikta teise į veiksmingą teisinę gynybą? Atsakyti į šiuos klausimus būtina pasitelkti ESTT praktiką, formuojamą šiuo klausimu.

Vienas iš pirmųjų sprendimų, priimtų pabėgėlių srityje atsižvelgiant į Chartijos 47 straipsnio nuostatas yra *Samba Diouf*.⁷⁵ Komentuodamas šį sprendimą, Pieter Van Cleynenbreugel teigia, kad tai buvo ESTT pirmoji galimybė interpretuoti procesines nuostatas, atsižvelgiant jau į privalomosios galios akte, įtvirtintus principus taip patikslinant procesinių normų taikymo ribas.⁷⁶ Trumpai apie bylos aplinkybes: Mauritanijos pilietis Samba Diouf kompetentingai Liuksemburgo institucijai pateikė tarptautinės apsaugos prašymą. Jis teigė išvykęs iš Mauritanijos norėdamas išsivaduoti nuo vergijos ir tikėdamasis apsistoti Europoje, kad galėtų gyventi geresnėmis sąlygomis ir sukurti šeimą. Pareiškėjo prašymas buvo išnagrinėtas ir priimtas pagal pagreintintą procedūrą, jį atmetus kaip nepagrįstą. Šis ESTT sprendimas darbo kontekste svarbus dėl kelių aspektų: pagreintintos procedūros bei jos terminų ir atskiro skundo dėl sprendimo

⁷³ RENEMAN, M. Speedy Asylum Procedures in the EU: Striking Fair Balance Between the Need to Process Asylum Cases Efficiently and the Asylum Applicant's EU Right to an Effective Remedy. *International Journal of Refugee Law*. 2014, Volume 25, Issue 4, p. 717.

⁷⁴ 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2013/32/ES dėl tarptautinės apsaugos suteikimo ir panaikinimo bendros tvarkos. OL, 2013 L 180, p. 60.

⁷⁵ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2011 m. liepos 28 d. sprendimas *Brahim Samba Diouf prieš Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration* C-69/10, EU:C:2011:524.

⁷⁶ CLEYNENBREUGEL, P.V. Case C-69/10, *Brahim Samba Diouf v. Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration*. *Common Market Law Review*. *Kluwer Law International*, 2012, p. 327.

nagrinėti prašymą pagal pagreitiną procedūrą nebuvimo atitikties Chartijos 47 straipsnio turiniui.

Šioje byloje pagreitinta procedūra buvo ginčytina tuo aspektu, kad nacionalinio ministro sprendimas, nagrinėti prieglobsčio prašymą pagreitinta tvarka, yra neskundžiamas. Pareiškėjo manymu, toks teisinis reguliavimas apriboja jo teises, garantuotas Chartijos 47 straipsnyje, nes jam nesuteikiama teisė apskūsti tokį sprendimą teismine tvarka. Taigi šioje byloje buvo nagrinėjamas klausimas, kaip reikia aiškinti šią konkrečią formuluotę dėl veiksmingos tesinės gynybos, ar ji taikoma tik galutiniam sprendimui dėl prieglobsčio, ar ir sprendimams nagrinėti prašymą pagreitinta tvarka. ESTT pabrėžė, kad prieš priimant galutinius sprendimus dėl bylos esmės priimami „parengiamieji sprendimai“ arba sprendimai dėl procedūros organizavimo. Nors pareiškėjo nuomone šie parengiamieji sprendimai privalo būti apskundimo objektas, tačiau pastabas pateikusiai vyriausybės šioje byloje nurodė, kad į Chartijos 47 straipsnio taikymo sritį patenka tik galutiniai sprendimai atsisakyti suteikti pabėgėlio statusą ar panaikinti šį statusą. Generalinis advokatas Pedro Cruz Villalón aiškindamas šias nuostatas pasitelkė teleologinį metodą nurodydamas, kad toks pareiškėjo aiškinimas nedera su interesu, kad prieglobsčio prašymo nagrinėjimo procesas būtų greitas.⁷⁷ Tad galiausiai ESTT padarė išvadą, kad valstybės narės nėra įpareigojamos nacionalinėje teisėje numatyti specialią ar atskirą teisės gynimo priemonę, kurią galima būtų pateikti dėl sprendimo prieglobsčio prašymą nagrinėti pagreitintos procedūros tvarka.⁷⁸ ESTT tokį sprendimą įvardijo kaip parengiamąjį (tarpinį), kuris priimamas iki galutinio sprendimo priėmimo ir yra susijęs tik su procedūros organizavimu. Tokio atskiro skundo reikalavimas dėl šio sprendimo, pasak ESTT, nepatenka į Chartijos 47 straipsnio nuostatų taikymo sritį. Tačiau ESTT pabrėžia, kad tai nereiškia, jog priežastims, lėmusioms pagreitintos procedūros taikymą negali būti taikoma jokia teisminė kontrolė apskritai.⁷⁹ Tai reiškia, kad turi būti sudaryta galimybė veiksmingai apskūsti ir tokį sprendimą nesuteikti prieglobstį, kurio priežastis yra identiškos priežastims, lėmusioms pagreitintos procedūros taikymą. Taigi ESTT nusprendė, jog tiesiogiai iš ES teisės į veiksmingą teisinę gynybą išplaukia, kad prieglobsčio prašytojams bei pabėgėliams turėtų būti suteikta galimybė motyvus, pagrindžiančius pagreitintos procedūros taikymą, vėliau

⁷⁷ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Generalinio advokato Pedro Cruz Villalón 2011 m. kovo 1 d. išvada byloje *Brahim Samba Diouf prieš Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration* C-69/10, EU:C:2011:102.

⁷⁸ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2011 m. liepos 28 d. sprendimas *Brahim Samba Diouf prieš Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration* C-69/10, EU:C:2011:524.

⁷⁹ *Ibidem*.

veiksmingai ginčyti teisme. Teismas turi galėti juos išanalizuoti nagrinėdamas skundą, kurį galima pateikti dėl galutinio sprendimo, kuriuo užbaigiama prieglobsčio prašymo procedūra.⁸⁰ Kaip teigia ESTT, iš tiesų ES teisės neatitiktų toks nacionalinių teisės nuostatų aiškinimas, kad priežastims, lėmusioms kompetentingos administracinės valdžios institucijos sprendimą nagrinėti prieglobsčio prašymą pagreitintos procedūros tvarka, negali būti taikoma jokia teisminė kontrolė.⁸¹ Taigi ESTT pripažino pabėgėlių teisę apskųsti sprendimo priežastis, lėmusias prieglobsčio prašymą nagrinėti pagreitinta procedūra tik kartu su galutiniu sprendimu. Tad Chartijos 47 straipsnio objektas yra tik galutiniai prieglobsčio sprendimai, kuriais prašymas atmetamas dėl esmės, o parengiamieji sprendimai yra išbraukiami iš Chartijos 47 straipsnio objekto sąrašų.⁸²

ESTT *Samba Diouf* byloje buvo keliamas klausimas taip pat dėl terminų pagreitintoje procedūroje bei jų atitikties Chartijos 47 straipsniui. ESTT pažymėjo, kad prieglobsčio prašymo nagrinėjimas pagreitinta procedūra ir įprasta tvarka skiriasi. Vienas iš skirtumų yra tai, kad pagreitintos procedūros atveju dėl galutinio sprendimo pateiktas skundas turi būti pateiktas per penkiolikos dienų terminą nuo pranešimo apie šį sprendimą dienos, o ne per vieną mėnesį, kaip yra įprastos procedūros atveju. Be to, pagreitintos procedūros atveju, pareiškėjui nėra užtikrinama teisė pasinaudoti procedūra dviejose instancijose. ESTT aiškindamas tokių procedūrų skirtumus nurodo, kad nacionalinės teisės aktų nuostatose esantys skirtumai tarp pagreitintos ir įprastos procedūrų, kurie reiškia, kad sutrumpėja skundo pateikimo terminas ir nėra galimybės pasinaudoti procedūra dviejose instancijose, susiję su įtvirtintos procedūros pobūdžiu.⁸³ Pagreitintos procedūros nuostatomis siekiama užtikrinti, kad nepagrįsti ar nepriimtini prieglobsčio prašymai bus išnagrinėti greičiau, taip suteikiant galimybę veiksmingiau nagrinėti prašymus tų asmenų, kurie pagrįstai gali tikėtis gauti pabėgėlio statusą. Generalinis advokatas Pedro Cruz Villalón nurodo, kad dėl termino skundai pateikti svarbiausia, kad turimo laiko realiai pakaktų veiksmingai teisinei gynybai parengti ir skundai pateikti.⁸⁴ Pasak ESTT, penkiolikos dienų terminas iš principo neatrodo realiai nepakankamas

⁸⁰ *Ibidem*.

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² COSTELLO, C.; ir HANNCOX, E. The Recast Asylum Procedures Directive 2013/32/EU: Caught between the Stereotypes of the Abusive Asylum Seeker and the Vulnerable Refugee. *Reforming the Common European Asylum System: The New European Refugee Law*. Martinus Nijhoff, 2016, p. 410.

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Generalinio advokato Pedro Cruz Villalón 2011 m. kovo 1 d. išvada byloje *Brahim Samba Diouf prieš Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration* C-69/10, EU:C:2011:102.

veiksmingai teisei gynybai parengti ir skundai pateikti, bet yra protingas ir proporcingas atsižvelgiant į susijusias teises ir interesus.⁸⁵

Tačiau ESTT neatmeta galimybės, kad dėl individualių aplinkybių tam tikrais atvejais toks terminas gali būti per trumpas. Tokiu atveju nacionalinis teismas turėtų įvertinti, ar vien šis faktas galėtų būti pakankama priežastis patenkinti netiesiogiai dėl sprendimo nagrinėti prieglobsčio prašymą pagreitinta tvarka pateiktą skundą.⁸⁶ Kaip pastebi Marcelle Reneman, tai yra pirmasis požymis įrodantis, kad ESTT siekia apriboti nacionalinę procedūrinę autonomiją prieglobsčio bylose, atsižvelgiant į Chartijos 47 straipsnio turinį.⁸⁷ Pieter Van Cleynenbreugel komentuodamas *Samba Diouf* sprendimą nurodo, kad ESTT pasiūlydamas tam tikrais atvejais pratęsti terminus atsižvelgiant į individualias aplinkybes, riboja valstybių narių kompetenciją savo nuožiūra pritaikyti prieglobsčio procedūros taisykles nacionalinėje sistemoje.⁸⁸ Autorius taip pat pabrėžia, kad *Samba Diouf* sprendimu užginčijamas klasikinis procedūrinis ES ir jos valstybių narių kompetencijos pasidalijimas. Dėl aplinkybės, kad prieglobsčio prašytojas gali pasinaudoti procedūra dviejose instancijose tik kai sprendimas priimtas pagal įprastą procedūrą ESTT nurodė, kad valstybės narės nėra įpareigojamos nustatyti dviejų instancijų teisminį nagrinėjimą. Svarbu tik tai, jog egzistuoja galimybė pateikti skundą teisme. ESTT padarė išvadą, kad Chartijos 47 straipsniu bei veiksmingos teisminės gynybos principu asmeniui suteikiama teisė kreiptis į teismą, o ne teisė į procedūrą keliose instancijose.⁸⁹

Vėlesnėje savo praktikoje ESTT aiškiai įspėjo valstybes nares apie trumpų procesinių terminų keliamą grėsmę, kartu nurodydamas, kad pagreitinta prieglobsčio nagrinėjimo procedūra nepažeidžia pagrindinių teisių, tuo tarpu ir Chartijos 47 straipsnio, tol, kol prieglobsčio prašytojams suteikiama pakankamai laiko, kad jie galėtų surinkti ir pateikti įrodymus, reikalingus jų prašymams pagrįsti ir tokiu būdu leisti sprendžiančiajai institucijai teisingai ir veiksmingai išnagrinėti tokius prašymus bei įsitikinti, kad prieglobsčio prašytojams nekyla pavojus jų kilmės šalyse.⁹⁰ Svarbu atkreipti dėmesį, jog

⁸⁵ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2011 m. liepos 28 d. sprendimas *Brahim Samba Diouf prieš Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration* C-69/10, EU:C:2011:524.

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ RENEMAN, M. *EU Asylum Procedures and the Right to an Effective Remedy*. Oxford, Portland, Oregon: Hart Publishing, 2014, p. 76.

⁸⁸ CLEYNENBREUGEL, P.V. Case C-69/10, *Brahim Samba Diouf v. Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration*. *Common Market Law Review*. *Kluwer Law International*, 2012, p. 346.

⁸⁹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2011 m. liepos 28 d. sprendimas *Brahim Samba Diouf prieš Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration* C-69/10, EU:C:2011:524.

⁹⁰ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2013 m. sausio 31 d. sprendimas *H. I. D. ir B. A. prieš Refugee Applications Commissioner ir kt.* C-175/11, EU:C:2013:45.

ESTT yra nurodęs, kad ES teisės aktų leidėjas neketino prieglobsčio prašytojams garantuojamų teisių, įtvirtintų Chartijos 47 straipsnyje, paaukoti dėl reikalavimo skubiai nagrinėti prieglobsčio prašymus.⁹¹ Taigi prieglobsčio nagrinėjimo pagreitinatos procedūros nėra uždraustos tol, kol jos atitinka esminius procedūrinius apsaugos reikalavimus. ESTT patvirtino, kad noras paspartinti prieglobsčio nagrinėjimo procedūras neturi turėti neigiamos įtakos teisei į veiksmingą teisinę gynybą ir teisingą bylos nagrinėjimą. Kaip nurodo Marcelle Reneman, iš teismų praktikos išplaukia, jog terminų suderinamumas su veiksmingumo principu ir teise į veiksmingą teisinę gynybą turi būti vertinamas ne tik abstrakčiai, o taip pat atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes.⁹² Taigi valstybėms narėms atsižvelgiant į Chartijos 47 straipsnį pagreitintoje procedūroje draudžiama nustatyti tokius terminus, kurie pažeidžia teisę į veiksmingą teisinę gynybą ar veiksmingumo principą, o taip pat privaloma atsižvelgti į kiekvieno atvejo individualias aplinkybes.

Dėl pagreitinatos procedūros pabėgėlių bylose pasisakė ir EŽTT. Teismas sprendime *I.M. prieš Prancūziją* padarė išvadą, kad atmetus prieglobsčio prašytojo prašymą dėl prieglobsčio suteikimo pagreitinatos prieglobsčio procedūros metu Prancūzijoje, buvo pažeistas EŽTK 13 straipsnis.⁹³ Viena iš pagrindinių priežasčių, lėmusi tokią sprendimo išvadą, yra tai, kad pareiškėjas neturėjo pakankamai laiko pagrįsti savo reikalavimą dėl grąžinimo į kilmės šalį keliamos rizikos. Pareiškėjui pagrįsti prieglobsčio suteikimo prašymą buvo suteikta tik penkios dienos, tuo tarpu, kai įprastos prieglobsčio procedūros atveju yra suteikiama dvidešimt viena diena. Prieglobsčio procedūros metu pareiškėjas buvo sulaikytas. EŽTT pabrėžė, kad pareiškėjo sulaikymo faktas, neleido jam per išorės ryšius surinkti visus reikalingus duomenis, kurie galėtų įrodyti prieglobsčio prašymo pagrįstumą.⁹⁴ Taigi prieglobsčio nagrinėjimo terminas turi leisti tinkamai asmeniui pateikti įrodymus, o nacionaliniai institucijai sudaryti sąlygas išsamiai išnagrinėti prieglobsčio prašymą. Kaip pastebi Lyra Jakulevičienė ir Vladimiras Siniovas šis požiūris turi didelį potencialą vystant pagreitinto nagrinėjimo procedūroms taikytinus reikalavimus.⁹⁵ Todėl, pasak autorių, ateityje galima tikėtis įdomių pokyčių ESTT

⁹¹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2016 m. birželio 7 d. sprendimas *Mehrdad Ghezelbash prieš Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie* C-63/15, EU:C:2016:409.

⁹² RENEMAN, M. Speedy Asylum Procedures in the EU: Striking Fair Balance Between the Need to Process Asylum Cases Efficiently and the Asylum Applicant's EU Right to an Effective Remedy. *International Journal of Refugee Law*. 2014, Volume 25, Issue 4, p. 719.

⁹³ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. vasario 2 d. sprendimas *I.M. prieš Prancūziją* byloje, Nr. 9152/09.

⁹⁴ *Ibidem*.

⁹⁵ JAKULEVIČIENĖ, L.; ir SINIOVAS, V. Europos žmogaus teisių konvencijos teikiama apsauga – oazė prieglobsčio prašytojams Europoje? *Jurisprudencija*, 2013, t. 20 (3), p. 890.

praktikoje, ypač jei ESTT pasinaudos Strasbūro teismo įžvalgomis dėl pagreitinto nagrinėjimo procedūrų atitikties EŽTK 3 ir 13 straipsniams. Sprendimas *I. M. prieš Pranzūciją*, kuriame EŽTT pripažino, kad nacionalinė procesinė sistema savo visuma (angl. *as a whole*) neužtikrino veiksmingos teisės gynimo priemonės, kuri būtų praktiškai veiksminga, yra pavyzdys jurisprudencijos, kuri tikrai galėtų praturtinti ESTT analizę.⁹⁶

Apibendrinant reiktų nurodyti, kad ESTT taikydamas Chartijos 47 straipsnį pagreitintoje prieglobsčio nagrinėjimo procedūroje išplėtė pabėgėlių apsaugą. Buvo pripažinta, kad motyvus, lėmusius prieglobsčio prašymą nagrinėti pagreitinta tvarka, galima veiksmingai užginčyti teisme kartu su galutiniu prieglobsčio procedūros sprendimu. Teismas nustatė, kad nėra įpareigojimo valstybėms narėms nustatyti atskirą procedūrą, kurios metu būtų nagrinėjami skundai dėl parengiamųjų sprendimų. ESTT tai pateisino nurodydamas, kad taip suteikiama galimybė veiksmingiau nagrinėti prašymus tų asmenų, kurie pagrįstai gali tikėtis gauti pabėgėlio statusą.⁹⁷ Taip pat pabėgėliams privalo būti suteiktas pakankamas terminas pagrįsti savo prašymą. Be to, terminai neturi būti tokie trumpi, kad prieglobsčio prašytojas negalėtų pasinaudoti teisėmis garantuojamomis Chartijos 47 straipsnyje, o nacionalinėms institucijoms būtų užkirstas kelias priimti teisingą sprendimą. Taigi prieglobsčio prašytojams privalo būti užtikrinama teisė į veiksmingą teisinę gynybą prieš visus sprendimus dėl prieglobsčio, net ir prieš tuos, kurie priimami pagreintinta tvarka.

2.2. Teisė į veiksmingą teisinę gynybą ir *non-refoulement* principas

Pabėgėlių bylose itin svarbu vaidmenį atlieka *non-refoulement* principas. Iš prancūzų kalbos terminas „*non-refoulement*“ reiškia draudimą valstybei išsiųsti asmenį iš savo teritorijos arba grąžinti jį į valstybę, kurioje jo gyvybei, laisvei ar kitoms teisėms gresia rimtas pavojus.⁹⁸ *Non-refoulement* principas ir teisė į veiksmingą teisinę gynybą reikalauja, kad valstybės narės susilaikytų nuo prieglobsčio prašytojo išsiuntimo, kol vyksta prieglobsčio procesas pirmoje ar apeliacinėje instancijoje.⁹⁹ Taigi *non-refoulement* principas yra glaudžiai susijęs su stabdomąjį poveikį turinčia teisių gynimo priemone. Stabdomąjį poveikį turinčios priemonės tai yra, kai asmeniui pateikus skundą dėl tam

⁹⁶ *Ibidem*.

⁹⁷ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2011 m. liepos 28 d. sprendimas *Brahim Samba Diouf prieš Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration* C-69/10, EU:C:2011:524.

⁹⁸ VYSOCKIENĖ, L. Asmens negrąžinimo principas, jo vieta Lietuvos teisės sistemoje ir taikymo problemos. *Teisė*. 2000, t. 34, p. 58.

⁹⁹ RENEMAN, M. *EU Asylum Procedures and the Right to an Effective Remedy*. Oxford, Portland, Oregon: Hart Publishing, 2014, p. 380.

tikro sprendimo išsiųsti asmenį iš valstybės, sprendimas nėra vykdomas tol, kol nėra galutinai išnagrinėjamas skundas. Pabėgėlių bylose tai yra ypatingai svarbus reiškinys, nes jų atveju neužtikrinant stabdomojo poveikio priemonės efektyvumo, jiems gresia pavojus būti išsiųstiems į jų kilmės šalį, kur gali kilti pavojus jų laisvėms, sveikatai ar net gyvybei.¹⁰⁰ Kaip nurodo Marcelle Reneman keletas smulkių prieglobsčio procedūrų trūkumų gali sustiprinti vienas kitą ir sukelti veiksmingos teisinės gynybos pažeidimą. Pasak autorės, aiškiausias pavyzdys yra apeliacinio skundo, turinčio stabdomąjį poveikį nebuvimas, kai ginčijamas sprendimas dėl prieglobsčio ar papildomos apsaugos nesuteikimo.¹⁰¹ Pareiškėjas gali būti išsiųstas iš šalies, kol sprendimas dėl skundo išnagrinėjimo nėra priimtas, todėl tokiu atveju pabėgėliui gali būti padaryta nepataisoma žala jo kilmės šalyje. Todėl turėtų būti įvertintas tokių procedūrinių taisyklių suderinamumas su ES teise į veiksmingą teisinę gynybą, atsižvelgiant į visoje prieglobsčio suteikimo procedūroje siūlomas garantijas.

Kitoje ESTT byloje buvo analizuojama trečiosios šalies piliečio pateikto skundo atitiktis Chartijos 47 straipsniui. Pagal nacionalinę teisę trečiosios šalies pilietis M. Abdida neturėjo galimybės pasinaudoti teismine teisių gynimo priemone, kuri sustabdytų sprendimo atsisakyti leisti gyventi šalyje, vykdymą. Taigi nacionalinis teismas stabdė bylą ir kreipėsi į ESTT dėl prejudicinio sprendimo priėmimo šioje byloje. ESTT nurodė, kad nors Direktyvos Nr. 2008/115/EB 13 straipsnis, kuriame įtvirtintos teisių gynimo priemonės, tiesiogiai neįpareigoja, kad šios teisių gynimo priemonės būtinai turėtų stabdomąjį poveikį, tačiau nustatant, kas turi būti būdinga šioms teisių gynimo priemonėms, reikia atsižvelgti į Chartijos 47 straipsnį.¹⁰² ESTT savo sprendimo pagrindimui pasitelkė EŽTT jurisprudenciją. Pagal EŽTT praktiką valstybei nutarus grąžinti užsienietį į šalį, kurioje gali kilti grėsmė patirti nežmonišką elgesį, atsižvelgus į EŽTK 13 straipsnį, tokiems asmenims turėtų būti garantuota teisių gynimo priemonė, turinti stabdomąjį vykdymo poveikį.¹⁰³ ESTT atsižvelgdamas į EŽTT praktiką, padarė išvadą, kad pagal Chartijos 47 straipsnį, Direktyvos nuostatas reikia aiškinti taip, kad yra draudžiami nacionalinės teisės aktai, pagal kuriuos neturi stabdomojo poveikio skundas, pateiktas dėl sprendimo, kuriuo sunkiai sergančiam trečiosios šalies piliečiui nurodoma išvykti iš valstybės narės teritorijos, kai įvykdžius šį sprendimą šiam trečiosios šalies

¹⁰⁰ RENEMAN, M. Access to an Effective Remedy in European Asylum Procedures. *The Amsterdam Law Forum*. 2008, Volume 1, Issue 1, p. 80.

¹⁰¹ *Ibidem*.

¹⁰² Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2014 m. rugsėjo 17 d. sprendimas *Liivimaa Lihaveis MTÜ prieš Eesti-Läti programmi 2007-2013 Seirekomitee C-562/12*, EU:C:2014:2229.

¹⁰³ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2007 m. balandžio 27 d. sprendimas *Gebremedhin prieš Prancūziją* byloje, Nr. 25389/05.

piliečiui gali kilti rimta grėsmė, kad smarkiai ir nepataisomai pablogės jo sveikatos būklė.¹⁰⁴ ESTT nurodė, kad sprendimo pagrindimą remiantis EŽTT praktika, patvirtina su Chartijos 47 straipsniu susiję išaiškinimai, pagal kuriuos šio straipsnio pirma pastraipa yra pagrįsta EŽTK 13 straipsniu. Šis pavyzdys parodo, kaip ESTT užtikrina Chartijos ir EŽTK garantuojamų teisių nuoseklumą, laikydamas EŽTT jurisprudencija kaip elementą, kuriuo patvirtina bei paremia savo sprendimų motyvus.

Šis ESTT sprendimas turėjo itin didelį poveikį Belgijos nacionalinei teisei, nes buvo padaryti pakeitimai Belgijos užsieniečių įstatyme. Pakeitimu buvo įtvirtinta galimybė pateikus prašymą, pasinaudoti stabdomąjį poveikį turinčiu skundu. Priėmus šį įstatymo pakeitimą, bet jam dar neįsigaliojus Belgijos nacionalinis teismas kreipėsi į ESTT priimti prejudicinį sprendimą dėl veiksmingos teisinės gynybos principo taikymo pakartotinėje prieglobsčio prašymo nagrinėjimo procedūroje. Šioje *Tall* byloje nacionalinis teismas klausė, ar yra suderinama su Chartijos 47 straipsniu toks nacionalinės teisės aktas, pagal kurį skundas dėl sprendimo toliau nenagrinėti vėlesnio prieglobsčio prašymo neturi stabdomojo poveikio. Šiame sprendime ESTT remėsi būtent *Abdida* sprendimu. Teismas nurodė, kad bet kuriuo atveju stabdomąjį poveikį būtinai turi turėti teisių gynimo priemonė, kuria galima pasinaudoti priėmus sprendimą grąžinti, kai jį įvykdžius atitinkamam trečiosios šalies piliečiui galėtų kilti rimta grėsmė, kad jam bus skirta mirties bausmė, jis bus kankinamas, patirs nežmonišką ar žeminantį elgesį, nes taip užtikrinama, kad nebūtų pažeisti Chartijos 19 ir 47 straipsnių reikalavimai.¹⁰⁵

Su *non-refoulement* principu taip pat glaudžiai susijęs laiko terminas, skirtas pagrįsti riziką, kurią kelia pabėgėlio išsiuntimas iš šalies.¹⁰⁶ Tai reiškia, kad prieglobsčio prašytojui turi būti suteiktas pakankamas terminas pagrįsti bei įrodyti, kad išsiuntimas sukels tam tikrą pavojų. Prieglobsčio prašytojams paprastai tenka įrodinėjimo našta siekiant įrodyti prieglobsčio suteikimo pagrindą. Dauguma valstybių narių naudojami Direktyvos Nr. 2011/95/ES 4 straipsnyje numatyta galimybė nustatyti pareiškėjui pareigą pateikti visus reikalingus tarptautinės apsaugos prašymo pagrindimui reikalingus elementus, pavyzdžiui, pareiškimus ir dokumentus, susijusius su pareiškėjo tapatybe ir pilietybe, kelionės maršrutais, ir priežastis, kurios lėmė tarptautinės apsaugos prašymo

¹⁰⁴ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2014 m. rugsėjo 17 d. sprendimas *Liivimaa Lihaveis MTÜ prieš Eesti-Läti programmi 2007-2013 Seirekomitee* C-562/12, EU:C:2014:2229.

¹⁰⁵ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2015 m. gruodžio 17 d. sprendimas *Abdoulaye Amadou Tall prieš Centre public d'action sociale de Huy* C-239/14, EU:C:2015:824.

¹⁰⁶ RENEMAN, M. Speedy Asylum Procedures in the EU: Striking Fair Balance Between the Need to Process Asylum Cases Efficiently and the Asylum Applicant's EU Right to an Effective Remedy. *International Journal of Refugee Law*. 2014, Volume 25, Issue 4, p. 730.

teikimą.¹⁰⁷ Svarbu atkreipti dėmesį, kad dažnai prieglobsčio prašytojai atvyksta be dokumentų ar kitų įrodymų, patvirtinančių jų prieglobsčio prašymo pagrįstumą. Tokie asmenys bėga nuo jiems kilusio pavojaus, neapsvarstę, kad prašymams pagrįsti gali prireikti tam tikrų įrodymų.¹⁰⁸ Kai kurie bando gauti tokius dokumentus ar įrodymus iš savo kilmės šalies. Kiti grindžia savo prašymą dėl kankinimų ar netinkamo elgesio, teikdami medicinines ataskaitas. Taigi daugelyje prieglobsčio bylų sprendimas dėl prieglobsčio suteikimo grindžiamas prieglobsčio prašytojo pareiškimais, pateiktais rašytiniame dokumente arba asmeninio pokalbio metu.¹⁰⁹ Tam, kad galima būtų tinkamai pagrįsti išsiuntimo riziką, laiko terminas skirtas šiam pagrindimui yra vienas iš svarbiausių elementų. Norint gauti dokumentus bei kitus įrodymus ir pasirengti asmeniniam pokalbiui, laiko kriterijus yra svarbus. Pernelyg trumpi laiko terminai prieglobsčio prašytojams gali sukelti sunkumų, pagrindžiant išsiuntimu keliamą riziką.¹¹⁰ Kaip nurodoma *H.I.D* sprendime prieglobsčio prašytojams privalo būti sudaryta galimybė pasinaudoti pakankamu laikotarpiu, kad galėtų surinkti ir pateikti įrodymus, reikalingus jų prašymams pagrįsti, ir taip leistų sprendžiančiajai institucijai teisingai ir veiksmingai išnagrinėti šiuos prašymus bei įsitikinti, kad prašytojams nekyla pavojus jų kilmės šalyse.¹¹¹ Netinkamas laiko terminas gali turėti neigiamos įtakos sprendimo kokybei dėl prieglobsčio suteikimo. Tokiu atveju turėtų būti laikoma, kad tokie terminai gali pažeisti *non-refoulement* principą. Taigi prieglobsčio prašytojui privalo būti skirta pakankamai laiko surinkti įrodymus ir pagrįsti, išsiuntimu keliamą pavojų.

Taigi iš ESTT jurisprudencijos išplaukia, kad pagal Chartijos 47 straipsnį bei *non-refoulement* principą pabėgėliams turi būti suteikta platesnė apsauga ir užtikrinta stabdomąjį poveikį turinti priemonė dėl sprendimo, kurį įvykdžius atitinkamos trečiosios šalies piliečiui galėtų kilti rimta grėsmė, kad bus skirta mirties bausmė, jis bus kankinamas ar kitaip patirs nežmonišką ar kitokį žeminantį elgesį. Pastebėtina, kad šiais sprendimais ESTT aiškiai įtraukia ir įtvirtina ES teisinėje sistemoje pagrindinius EŽTT išplėtotus principus. Nors *Tall* sprendimas atkuria *Samba Diouf* nustatytus standartus

¹⁰⁷ 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2011/95/ES dėl trečiųjų šalių piliečių ar asmenų be pilietybės priskyrimo prie tarptautinės apsaugos gavėjų, vienodo statuso pabėgėliams arba papildomą apsaugą galintiems gauti asmenims ir suteikiamos apsaugos pobūdžio reikalavimų, OL, 2011 L 337, p. 9.

¹⁰⁸ RENEMAN, M. Speedy Asylum Procedures in the EU: Striking Fair Balance Between the Need to Process Asylum Cases Efficiently and the Asylum Applicant's EU Right to an Effective Remedy. *International Journal of Refugee Law*. 2014, Volume 25, Issue 4, p. 730.

¹⁰⁹ *Ibidem*.

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 731.

¹¹¹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2013 m. sausio 31 d. sprendimas *H. I. D. ir B. A. prieš Refugee Applications Commissioner ir kt.* C-175/11, EU:C:2013:45.

pabėgėlių apsaugai, bet šis sprendimas yra svarbus žingsnis į priekį pabėgėlių teisėms, nes remiantis 47 straipsniu jiems pripažįstama sustiprinta apsauga, kai taikomas Chartijos 19 straipsnis.¹¹² Chartijos 47 straipsnio taikymo ypatumas aukščiau analizuotose bylose yra tai, kad sukėlė dialogą tarp ESTT ir nacionalinių teismų ir įstatymų leidėjų, nes ESTT priimtose išvadose buvo perkeltos į nacionalinio teisės akto tekstą.

2.3. Pabėgėlio teisė būti išklaustytam

ESTT įtvirtina teisės būti išklaustytam svarbą ir plačią apimtį ES teisės sistemoje. Ši teisė turi būti taikoma per bet kurią procedūrą, kai gali būti priimtas nepalankus sprendimas asmeniui.¹¹³ Teisė būti išklaustytam yra labai svarbi teisės į veiksmingą teisinę gynybą sudedamoji dalis. Ji ne tik suteikia galimybę šalims pateikti savo argumentus, bet ir kartu skatina teisingumo įgyvendinimą. Ši teisė ypatingai aktuali prieglobsčio prašytojų ir pabėgėlių bylose, nes ši asmenų grupė yra itin pažeidžiama šiuo klausimu.

Byloje *M. prieš Minister for Justice, Equality and Law Reform ir kt.* ESTT nagrinėjo teisės būti išklaustytam turinį Chartijos 47 straipsnio kontekste. Aptariamoje byloje kilo problema dėl Airijos sistemos, pagal kurią numatytos dvi atskiros viena po kitos einančios procedūros, t.y. prašymo suteikti prieglobstį ir papildomos apsaugos prašymo nagrinėjimo procedūra. Airija laikėsi pozicijos, kad tokiu atveju, kai procedūros eina viena po kitos iš naujo išklausti asmenį nėra būtina, nes šis formalumas tam tikra dalimi dubliuojasi su tuo formalumu, kuriuo užsienietis jau pasinaudojo labai panašiomis aplinkybėmis. Visgi ESTT nesutiko su tokia pozicija ir jai nepritarė bei padarė priešingą išvadą, nurodydamas, kad jeigu valstybė narė nusprendė nustatyti dvi atskiras prieglobsčio prašymo ir papildomos apsaugos prašymo nagrinėjimo procedūras, tad suinteresuotojo asmens teisė būti išklaustytam privalo būti visiškai užtikrinta per kiekvieną iš šių dviejų procedūrų.¹¹⁴ ESTT pabrėžė, kad teisė būti išklaustytam yra vienas pagrindinių ES teisės principų ir jį reikia užtikrinti bet kurioje procedūroje, kurioje gali būti priimtas sprendimas asmens nenaudai. Suinteresuotajam asmeniui privalo būti suteikta galimybė tinkamai pareikšti savo nuomonę dėl informacijos, kuria remdamasi

¹¹² *Suspensive effect of appeals in asylum and return proceedings. Interpretation of Article 47 CFR requirements in these fields.* European University Institute, Department of Law, Centre for Judicial Cooperation, [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.] Prieiga per internetą: <<http://judcoop.eui.eu/data/?p=data&fold=8&subfold=8.16&idPermanent=346>>.

¹¹³ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2008 m. gruodžio 18 d. sprendimas *Sopropé - Organizações de Calçado Lda prieš Fazenda Pública* C-349/07, EU:C:2008:746.

¹¹⁴ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2012 m. lapkričio 22 d. sprendimas *M. M. prieš Minister for Justice, Equality and Law Reform ir kt.* C-277/11, EU:C:2012:744.

administracija bei teismas ketina pagrįsti savo sprendimą.¹¹⁵ Sustiprindamas šią poziciją ESTT priduria, kad iš nusistovėjusios ESTT praktikos matyti, jog valstybės narės ne tik privalo savo nacionalinę teisę aiškinti taip, kad ji atitiktų ES teisę, bet taip pat nesivadovauti tokiu aiškinimu, kuris pažeistų Sąjungos teisės sistemos saugomas pagrindines teises arba kitus bendruosius ES teisės principus.¹¹⁶ Taigi aplinkybė, kad suinteresuotasis asmuo jau buvo tinkamai išklaustytas, kai buvo nagrinėjamas jo prašymas suteikti pabėgėlio statusą, atsižvelgiant į Chartijos 47 straipsnį negali būti aiškinama taip, kad šio išklausymo reikalavimo nereikia laikyti per papildomos apsaugos prašymo nagrinėjimo procedūrą.

Aukščiau aptartu sprendimu ESTT patvirtinto, kad teisė būti išklausytam įtvirtinta ir Chartijos 47 straipsnyje, o ne tik Chartijos 41 straipsnyje. Chartijos 41 straipsnis įtvirtina teisę į gerą administravimą ir yra taikomas tik ES institucijoms, įstaigoms ir organams, bet ne valstybėms narėms. Šis sprendimas įtvirtino, kad teisė būti išklausytam turėtų būti taikoma kaip bendrasis ES teisės principas. ESTT išplėtė teisės būti išklausytam svarbą ir žengė svarbų žingsnį, įtvirtinant, kad į šią teisę privalo atsižvelgti ne tik ES institucijos, bet ir nacionalinės institucijos, tame tarpe ir nacionaliniai teismai, kai yra priimami sprendimai, patenkantys į ES teisės taikymo sritį, nors taikomuose teisės aktuose toks reikalavimas nebūtinai aiškiai apibrėžtas. Taigi teisė būti išklausytam turi būti visiškai taikoma kompetetingos nacionalinės institucijos pagal bendrąją ES prieglobsčio sistemą, priimtas taisyklės organizuojamoje prašymo suteikti papildomą apsaugą nagrinėjimo procedūroje.

Generalinis advokatas Yves Bot savo išvadoje nurodo, kad šia teise, t.y. teise būti išklausytam siekiama kelių tikslų. Pirma, ji taikoma nustatant faktines aplinkybes, o tai reiškia ir tiriant pačią bylą.¹¹⁷ Nacionalinė institucija privalo išnagrinėti išsamiai bylos esmę atsižvelgiant į suinteresuotojo asmens pateiktas pastabas ir pranešimus, galinčius turėti įtakos sprendimui. Antra, teise būti išklausytam turi būti galima užtikrinti veiksmingą suinteresuotojo asmens apsaugą. Jis turi teisę dalyvauti su juo susijusioje procedūroje ir tuo tikslu turi turėti garantiją, kad galės iš anksto pareikšti nuomonę dėl visų svarbių aspektų, kuriais nacionalinė institucija ketina grįsti savo sprendimą.¹¹⁸ Pabėgėliui remiantis „teise būti išklausytam“, turi būti suteikta galimybė ištaisyti klaidą ar pateikti su jo individualia situacija susijusių įrodymų, kurie būtų palankūs tam, kad

¹¹⁵ *Ibidem.*

¹¹⁶ *Ibidem.*

¹¹⁷ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Generalinio advokato Yves Bot 2012 m. balandžio 26 d. išvada byloje *M. M. prieš Minister for Justice, Equality and Law Reform ir kt.* C-277/11, EU:C:2012:253.

¹¹⁸ *Ibidem.*

sprendimas būtų priimtas ar kad būtų nulemtas vienoks ar kitoks jo turinys.¹¹⁹ Generalinio advokato Yves Bot nuomonė, tai padeda sukurti asmens pasitikėjimą valdžios institucija. Tad nors ESTT nedetalizavo, kokia forma ši teisė turi būti užtikrinta prieglobsčio prašytojui (t. y. žodžiu ar raštu), teisės būti išklaustyti absoliutus pripažinimas prieglobsčio prašytojams pirminės teisės pagrindu, neabejotinai, eliminavo galimybę valstybėms priimti sprendimą dėl prieglobsčio prašymo apskritai nesuteikiant asmeniui progos pasisakyti dėl prašymo pagrindo sudarančių aplinkybių. Pažymėtina, kad 2013 m. birželio 26 d. priimta antros kartos Prieglobsčio procedūrų direktyva Nr. 2013/32/ES atspindi šį požiūrį, nes ja buvo panaikintos antrinės teisės nuostatos, leidžiančios nesuteikti prieglobsčio prašytojui asmeninio pokalbio galimybės. Prieš tai galiojusioje Direktyvos Nr. 2005/85 EB 12 str. 2 d. c) punkte buvo numatyta, kad asmeninio pokalbio gali nebūti, kai remdamasi išsamiai išnagrinėta prašytojo pateikta informacija, sprendžiančioji institucija laiko prašymą nepagrįstu. Priėmus naująją direktyvą Nr. 2013/32/ES šios nuostatos nebeliko, tad buvo netiesiogiai įtvirtinta teisė būti išklaustyti net tais atvejais, kai prašymas yra laikomas akivaizdžiai nepagrįstas. Kaip teigia L. Jakulevičienė ir V. Siniovas, ši ES prieglobsčio teisyno evoliucija neabejotinai turėtų sustiprinti valstybės narių nacionalinių prieglobsčio procedūrų suderinamumą su EŽTK veiksmingos teisinės gynybos imperatyvais, kaip jie aiškinami EŽTT praktikoje taikant EŽTK 3 ir 13 straipsnius.¹²⁰

Sprendime *M. prieš Minister for Justice, Equality and Law Reform ir kt.* konstatavus, kad sistemoje, pagal kurią numatytos dvi atskiros viena po kitos einančios prašymų suteikti pabėgėlio statusą ir papildomos apsaugos statusą nagrinėjimo procedūros, nacionalinis teismas turi užtikrinti, kad per kiekvieną iš šių procedūrų būtų paisoma prašytojo pagrindinių teisių ir ypač teisės būti išklaustyti, kilo kitų klausimų.¹²¹ Kitoje ESTT byloje *M. prieš Minister for Justice, Equality and Law Reform ir kt.* buvo toliau plėtojamas teisės būti išklaustyti turinys, kur buvo keliamas klausimas dėl teisės būti išklaustyti formos.¹²² Ankstesnėje byloje ESTT nedetalizavo, kokia forma turi būti užtikrinta prieglobsčio prašytojui teisė būti išklaustyti t. y. žodžiu ar raštu. Taigi kitoje byloje Airijos nacionalinis teismas kreipdamasis dėl prejudicinio sprendimo priėmimo, teiravosi kokia yra tinkama forma užtikrinti teisę būti išklaustyti, ar pakanka raštu

¹¹⁹ *Ibidem.*

¹²⁰ JAKULEVIČIENĖ, L.; ir SINIOVAS, V. Europos žmogaus teisių konvencijos teikiama apsauga – oazė prieglobsčio prašytojams Europoje? *Jurisprudencija*, 2013, t. 20 (3), p. 889.

¹²¹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2012 m. lapkričio 22 d. sprendimas *M. M. prieš Minister for Justice, Equality and Law Reform ir kt.* C-277/11, EU:C:2012:744.

¹²² Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2017 m. vasario 9 d. sprendimas *M. prieš Minister for Justice and Equality Ireland and the Attorney General* C-560/14, EU:C:2017:101.

pateikti pastabas ar reikia užtikrinti asmeninį žodinį suinteresuotojo asmens prašymo nagrinėjimą. Generalinis advokatas Paolo Mengozzi pateiktoje išvadoje nurodė, kad šia teise reikalaujama pabėgėlio prašymo nagrinėjimo per asmeninį pokalbį, t.y. žodine forma, kurio gali nebūti tik išimtiniais atvejais.¹²³ Visgi generalinio advokato įžvalgos neįtikino ESTT, kuris galiausiai priėmė visiškai priešingą sprendimą. Pagal ESTT teise būti išklausytam nereikalaujama, kad papildomos apsaugos prašytojas turėtų teisę į žodinį pokalbį dėl prieglobsčio prašymo nagrinėjimo. Tad ESTT priešingai nei generalinis advokatas šioje byloje nurodė, kad išskirtiniais atvejais privalo būti rengiamas žodinis nagrinėjimas (tuo tarpu generalinis advokatas teigė, kad išskirtiniais atvejais gali jo ir nebūti). Pagal ESTT pokalbis turi būti surengtas, jei jo reikia atsižvelgus į specifines aplinkybes, kad prašymą būtų galima išnagrinėti visiškai susipažinus su aplinkybėmis. Taigi tam, kad būtų užtikrinta teisė būti išklausytam atsižvelgus į Chartijos 47 straipsnį, nebūtinai prieglobsčio prašytojui turi būti surengtas žodinis pokalbis. Pakanka ir rašytinių paaiškinimų, kad būtų tinkamai įgyvendinta teisė būti išklausytam.

Byloje *Moussa Sacko* buvo nagrinėjimas klausimas dėl teisės būti išklausytam principo taikymo apeliacinėje instancijoje.¹²⁴ Kaip nurodo nacionalinis teismas kreipdamasis į ESTT, kad ketina atmesti pareiškėjo pateiktą skundą kaip aiškiai nepagrįstą ir prieš tai neketina jo išklausti. Vis dėlto, nacionaliniam teismui kilo abejonių ar tai yra suderinama su Chartijos 47 straipsniu, būtent galimybė teismui priimti sprendimą neišklausius prieglobsčio prašytojo. Teisė į veiksmingą teisių gynimo priemonę prieglobsčio prašytojams yra įtvirtinta Prieglobsčio procedūrų direktyvos Nr. 2013/32 46 straipsnyje, kur nurodoma, kad valstybės narės privalo užtikrinti veiksmingą prieglobsčių prašytojų teisių gynimo priemonę, kuria jie galėtų naudotis teisme apskundžiant sprendimą, priimtą dėl tarptautinės apsaugos prašymo.¹²⁵ Kaip nurodoma šios Direktyvos konstatuojamojoje dalyje, Direktyvos nuostatas pirmiausia reikia aiškinti visiškai atsižvelgiant į Chartijoje pripažintas pagrindines teises. Taigi nustatant, kas turi būti būdinga Direktyvos Nr. 2013/32 46 straipsnyje numatytam apeliaciniam skundai, reikia atsižvelgti į Chartijos 47 straipsnį. Jeigu per skundo nagrinėjimo procesą prieglobsčio prašytojas yra neišklausomas, formaliai yra apribojama jo teisė į veiksmingą

¹²³ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Generalinio advokato Paolo Mengozzi 2016 m. gegužės 3 d. išvada byloje *M. prieš Minister for Justice and Equality Ireland and the Attorney General* C-560/14, EU:C:2016:320.

¹²⁴ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2017 m. liepos 26 d. sprendimas *Moussa Sacko prieš Commissione Territoriale per il riconoscimento della Protezione internazionale di Milano* C-348/16, EU:C:2017:591.

¹²⁵ 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2013/32/ES dėl tarptautinės apsaugos suteikimo ir panaikinimo bendros tvarkos. OL, 2013 L 180, p. 60.

teisinę gynybą. Tačiau kaip pabrėžia ESTT, pagal formuojamą jurisprudenciją pagrindinės teisės, įskaitant teisę būti išklausytam, nėra absoliučios, joms gali būti taikomi apribojimai.¹²⁶ ESTT praktikoje yra išskiriamos tam tikros sąlygos tokiems ribojimams. Visų pirma, ribojimas iš turi atitikti bendrojo intereso tikslus, kurių siekiama nagrinėjama priemone, o taip pat atsižvelgiant į siekiamą tikslą, nėra neproporcingas ir netoleruotinas kišimasis, pažeidžiantis užtikrinamų teisių esmę.¹²⁷ ESTT papildomai pagrįsti savo poziciją dėl teisės būti išklausytam neabsoliutaus pobūdžio, pasitelkia į pagalbą ir EŽTT praktiką. Pagal EŽTT 6 straipsnio 1 dalį nenustatyta absoliuti pareiga surengti viešą teismo posėdį ir pagal ją nebūtinai žodinis bylos nagrinėjimas visose teisminėse stadijose.¹²⁸ ESTT remiantis šiais argumentais nusprendė, kad nei Chartijos 47 straipsnio antroje pastraipoje, nei kitose jos nuostatose nenustatyta pareiga valstybėms narėms visose stadijose surengti žodinį pokalbį prieglobsčio prašytojui. Atkreiptinas dėmesys, kad pagal Direktyvos Nr. 2013/32 46 straipsnio 3 dalį yra numatyta nacionalinio teismo pareiga atlikti išsamų ir *ex nunc* faktinį ir teisinį tarptautinės apsaugos poreikių nagrinėjimą.¹²⁹ Kadangi pagal Direktyvos Nr. 2013/32 nuostatas visų asmeninių pokalbių su prašytoju ataskaitos ar stenogramos turi būti pridėtos prie bylos, ESTT pabrėžia šių ataskaitų ar stenogramų turinys yra svarbus vertintinas veiksnys, kai nacionalinis teismas atlieka išsamų ir *ex nunc* faktinį ir teisinį nagrinėjimą. Taigi ar būtina apklausti prieglobsčio prašytoją, kaip pateikiamas skundas reikia vertinti atsižvelgiant į teismo pareigą atlikti išsamų ir *ex nunc* nagrinėjimą, kad būtų užtikrinta veiksminga prašytojo teisių ir interesų teisminė apsauga. Tik tuomet, kai tas teismas mano, kad gali atlikti tokį nagrinėjimą remdamasis tik byloje esančiais duomenimis, atitinkamais atvejais įskaitant per pirmosios instancijos procedūrą vykusio asmeninio pokalbio su prašytoju ataskaitą ar stenogramą, jis gali nuspręsti nagrinėdamas jam pateiktą skundą neapklausti prašytojo. Ir atvirkščiai, jeigu teismas, kuriam pateiktas skundas, mano, jog tam, kad galėtų atlikti išsamų ir *ex nunc* nagrinėjimą, reikia išklausti prašytoją, šio teismo paskirtas žodinis nagrinėjimas yra procedūra, kurios jis negali atsisakyti.¹³⁰ Šią išvadą

¹²⁶ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2017 m. liepos 26 d. sprendimas *Moussa Sacko prieš Commissione Territoriale per il riconoscimento della Protezione internazionale di Milano* C-348/16, EU:C:2017:591.

¹²⁷ *Ibidem*.

¹²⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2006 m. lapkričio 23 d. sprendimas *Jusiila prieš Suomiją* byloje, Nr. 73053/01.

¹²⁹ 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2013/32/ES dėl tarptautinės apsaugos suteikimo ir panaikinimo bendros tvarkos. OL, 2013 L 180, p. 60.

¹³⁰ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2017 m. liepos 26 d. sprendimas *Moussa Sacko prieš Commissione Territoriale per il riconoscimento della Protezione internazionale di Milano* C-348/16, EU:C:2017:591.

patvirtina ir EŽTT jurisprudenciją, pagal kurią nebūtina skirti žodinio nagrinėjimo, jeigu byloje nekeliama fakto ar teisės klausimų, kurių būtų neįmanoma tinkamai išspręsti remiantis bylos medžiaga ir šalių pateiktomis rašytinėmis pastabomis.¹³¹ Taigi remiantis aptartais argumentais ESTT padarė išvadą, kad pagal Chartijos 47 straipsnį nėra būtina išklaudyti prieglobsčio prašytojo tuo atveju, jeigu jis teikia skundą dėl sprendimo atmesti aiškiai nepagrįstą tarptautinės apsaugos prašymą, jeigu nekyla jokių abejonių dėl šio sprendimo pagrįstumo. Kaip paminėjo generalinis advokatas šioje byloje teisė būti išklaudytam teisme vis dėlto neapima „teisės būti apklaustam“ per apeliacinį teismo procesą. Ši teisė apima teisę paaiškinti teismui motyvus, pagrindžiančius reikalavimus panaikinti administracinį sprendimą, kuris priimtas kaip neigiamai paveikiantis atitinkamo asmens teises ir interesus, bet ne teisę būti asmeniškai apklaustam teismo, atliekančio administracinio sprendimo kontrolę.¹³²

Taigi Chartijos 47 straipsniu pabėgėliams yra užtikrinama teisė būti išklaudytam tiek prieglobsčio procedūroje, tiek papildomos apsaugos procedūroje, nepaisant to, kad šios procedūros vyksta vieną po kitos. Prieglobsčio prašytojams teisė būti išklaudytam turi būti taikoma kiekviename procese, kuris gali baigtis administraciniu ar teismo sprendimu, turinčiu neigiamą poveikį asmens interesams. Ši teisė buvo dar labiau išplėsta, nurodant, kad ji taip pat apima rūpestingą ir nešališką visos reikšmingos informacijos išnagrinėjimą. Tai reiškia, kad nurodžius išsamius sprendimo motyvus, turi būti atidžiai susipažinta su suinteresuotojo asmens pateiktomis pastabomis. Nes kaip primena ESTT, pareiga nurodyti pakankamai išsamius ir konkrečius sprendimo motyvus, kad suinteresuotasis asmuo galėtų suprasti, kodėl jo prašymas buvo atmestas, kildintina iš teisės į gynybą paisymo principo. Visos šios teisės tarpusavyje yra susipynusios ir papildančios viena kitą. Nors ESTT pripažino šios teisės svarbą pabėgėlių bylose, tačiau tuo pat metu įtvirtino tam tikrus apribojimus teisei būti išklaudytam, nustatant, kad ši teisė nėra absoliuti ir neapima teisės būti asmeniškai išklaudytam apeliacinėje instancijoje.

2.4. Nenuginčijamos prezumpcijos taikymas ir jos atitiktis Chartijos 47 straipsniui

ESTT praktika įtvirtina principą, kad prieglobsčio prašymai turėtų būti vertinami individualiai, tai reiškia atskirai atsižvelgiant į kiekvieno atvejo aplinkybes, bet tai

¹³¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 m. lapkričio 12 d. sprendimas *Döry prieš Švediją* byloje, Nr. 28394/95.

¹³² Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Generalinio advokato M. Campos Sánchez-Bordona 2017 m. balandžio 6 d. išvada byloje *Moussa Sacko prieš Commissione Territoriale per il riconoscimento della Protezione internazionale di Milano* C-348/16, EU:C:2017:288.

netrukdo taikyti tam tikrų prezumpcijų.¹³³ Tačiau nenuginčijamų prezumpcijų taikymas, pažeidžia veiksmingos teisinės gynybos principą.¹³⁴ Tai tiesiogiai išplaukia iš ESTT praktikos prieglobsčio bylose.

Sprendime *N.S. ir M.E* teismas pripažino kitų valstybių narių laikymosi pagrindinių teisių prezumpcijos svarbą bendros Europos prieglobsčio sistemos kontekste. Šioje byloje buvo nagrinėjamas Dublino reglamentas Nr. 343/2003, kuris nustato kriterijų hierarchiją, kuriais remiantis nustatoma, kurį iš valstybių narių yra atsakinga už pateikto prieglobsčio prašymo nagrinėjimą. Visų pirma, atsakinga yra ta valstybė, kurioje šeimos narys jau teisėtai gyvena toje valstybėje narėje. Antra, atsakinga ta valstybė, kuri palengvino trečiosios šalies piliečio atvykimą į valstybę narę. Trečia, atsakinga ta valstybė, kurioje trečiosios šalies pilietis pirmą kartą neteisėtai kirto ES sieną.¹³⁵ Jeigu nei vienas iš šių kriterijų netaikomas, tokiu atveju suteikiama atsakomybė valstybei narei, kurioje asmuo pateikė prašymą dėl prieglobsčio suteikimo. Toks reguliavimas panaikina galimybę teikti prašymus dėl prieglobsčio suteikimo keliose valstybėse narėse, kartu užtikrinant, kad tik viena valstybė narė prisiima atsakomybę dėl prieglobsčio prašymo nagrinėjimo. Šiose sujungtose ESTT bylose buvo keliamas klausimas, ar nenuginčijama prezumpcija, kad visos valstybės narės sąžiningai laikosi ES pagrindinių teisių yra suderinama su Chartijos 47 straipsniu.¹³⁶

Šiame sprendime buvo sujungtos dvi bylos. Pirmos bylos aplinkybės buvo tokios, kad N.S. Afganistano pilietis, neteisėtai atkeliavo į Graikiją, vėliau buvo sulaikytas Turkijoje, iš kurios pabėgo į Jungtinę Kralystę, kurioje nedelsdamas kreipėsi dėl prieglobsčio suteikimo. Jungtinės Karalystės vidaus reikalų ministras kreipėsi į Graikiją su prašymu prisiimti atsakomybę dėl prieglobsčio prašymo nagrinėjimo. Buvo priimtas sprendimas išsiųsti N.S. į Graikiją. Prieglobsčio prašytojas skundė tokius veiksmus remiantis tuo, kad perdavus jį Graikijai būtų pažeistos jo pagrindinės teisės tiek pagal ES teisę, tiek pagal EŽTK ir Ženevos konvenciją dėl pabėgėlio statuso. Galiausiai Jungtinės Karalystės teismas padarė išvadą, kad norint priimti sprendimą dėl apeliacinio skundo būtina nuspręsti dėl kai kurių ES teisės klausimų. Šie klausimai buvo susiję su Dublino

¹³³ RENEMAN, M. *EU Asylum Procedures and the Right to an Effective Remedy*. Oxford, Portland, Oregon: Hart Publishing, 2014, p. 209.

¹³⁴ *Ibidem*.

¹³⁵ 2003 m. vasario 18 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 343/2003 nustatantis valstybės narės, atsakingos už trečiosios šalies piliečio vienoje iš valstybių narių pateikto prieglobsčio prašymo nagrinėjimą, nustatymo kriterijus ir mechanizmus. OL, 2003 specialusis leidimas, skyrius 19, tomas 006 p. 109

¹³⁶ HEIJ, M. Joined Cases C-411 & 493/10, *N.S. and. M.E.* *Common Market Law Review*. *Kluwer Law International*, 2012, p. 1737.

reglamento Nr. 343/2003 reguliavimu atsižvelgiant į suderinamumą su pagrindinėmis teisėmis.

Kitos bylos aplinkybės *M.E. ir kt.* susijusios su penkiais tarpusavyje nesusijusiais asmenimis, kurie atkeliavo iš Afganistano, Irano ir Alžyro per Graikiją į Airiją, kurioje pateikė prašymus dėl prieglobsčio suteikimo. Visi pareiškėjai priešinosi būti išsiųsti ir grįžti į Graikiją. Jie teigė, kad prieglobsčio prašytojams taikymo procedūros ir sąlygos Graikijoje netinkamos ir dėl to Airija privalo pasinaudoti Dublino reglamento Nr. 343/2003 numatyta teise prisiimti atsakomybę už jų prieglobsčio prašymų nagrinėjimą ir sprendimo dėl jų priėmimą. Airijos aukštasis teismas stabdė bylos nagrinėjimą ir kreipėsi į ESTT su klausimu, ar perkeliant prieglobsčio prašytoją į valstybę, kuri atsakinga už prieglobsčio prašymo nagrinėjimą, turi būti įvertinama priimančiosios valstybės laikinasis ir gerbimas pagrindinių teisių bei kokios turėtų būti neatitikties atveju pasekmės. Taigi aptarus šių dviejų bylų aplinkybes, akivaizdu, kad šių bylų dalykas yra tas pats, tad ESTT pirmininkas nutartimi nusprendė sujungti šias bylas, kad būtų bendrai vykdoma žodinė proceso dalis ir priimtas sprendimas. Šiose bylose kilo problema dėl prieglobsčio prašytojų prašymų nagrinėjimo atsakingos valstybės nustatymo.

Pagrindinis aptariamo sprendimo klausimas, ar yra suderinama su Chartijos 47 straipsniu nenuginčijama prezumpcija, kad valstybė narė, kuri yra atsakinga pagal Dublino reglamentą Nr. 343/2003 išnagrinėti prieglobsčio prašytojų prašymą, gerbia ES pagrindines teises. Kaip nurodo generalė advokatė Verica Trstenjak, Chartijos 47 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad kiekvienas asmuo, kurio teisės ir laisvės, užtikrintos ES teisės, yra pažeistos, turi teisę į veiksmingą šių teisių gynybą teisme, kuriame turi būti nagrinėjamas toks pažeidimas.¹³⁷ Kaip jau ne kartą buvo pabrėžta ESTT praktikoje, teisės į veiksmingą teisinę gynybą principas sudaro būtiną reikalavimą, kad teisių turėtojui suteikiama teisinės gynybos priemonė atitiktų veiksmingumo principą. O remiantis šiuo principu negalima padaryti taip, kad naudotis suteikiamomis teisėmis taptų praktiškai neįmanoma arba pernelyg sudėtinga.¹³⁸ Todėl, jeigu valstybės narės nusprendžia taikyti prezumpciją, tokiu atveju prieglobsčio prašytojams turi būti suteikta procesinė galimybė nuginčyti tokią prezumpciją. Tik tokiu būdu bus užtikrinta, kad naudotis ES teise suteikiamomis teisėmis netaps praktiškai neįmanoma arba pernelyg sudėtinga. Remiantis šiais argumentais generalinė advokatė Verica Trstenjak priėjo išvados, kad nenuginčijama

¹³⁷ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Generalinės advokatės Verica Trstenjak 2011 m. rugsėjo 22 d. išvada byloje *N. S. prieš Secretary of State for the Home Department* C-411/10, ECLI:EU:C:2011:611.

¹³⁸ *Ibidem.*

teisinė prezumpcija, kad įprastomis aplinkybėmis atsakingoje valstybėje narėje nekils grėsmė, jog prieglobsčio prašytojas bus išsiųstas į kitą valstybę, taip pažeidžiant Ženevos konvenciją ir EŽTK, neatitinka ir yra nesuderinama su Chartijos 47 straipsniu.¹³⁹ Nors vėliau ESTT padarė identišką išvadą, kaip ir generalinė advokatė Verica Trstenjak, tačiau ESTT iš esmės sprendime nesiremė Chartijos 47 straipsniu, o savo sprendimo motyvų pagrindimui daugiausia dėmesio skyrė Chartijos 4 straipsniui, kuris įtvirtina kankinimo ir nežmoniško ar žeminančio elgesio arba baudimo uždraudimą. ESTT tik pabrėžė, kad Chartijos 47 straipsnis nepakeistų sprendimo išvadų. Nors ESTT neigiamai atsakė į iškeltą klausimą tik kartu su kitais Chartijos straipsniais, o ne remiantis Chartijos 47 straipsniu, generalinė advokatė Trstenjak ypatingą dėmesį skyrė būtent Chartijos 47 straipsniui.¹⁴⁰ Tokia ESTT pozicija neatskleisti Chartijos 47 straipsnio turinio prieglobsčio prašytojų atžvilgiu yra kritikuojama kai kurių autorių. Jie nurodo, kad veiksminga teisinė gynyba pabėgėlių atžvilgiu tokiais atvejais yra neaktyvi.¹⁴¹

Manytina, kad šio sprendimo verdiktą įtakojo EŽTT praktika. Nagrinėjant aukščiau aptartas sujungtas bylas ESTT, tuo metu buvo priimtas EŽTT sprendimas, susijęs su prieglobsčio prašytojo perdavimu atsakingai valstybei pagal Dublino reglamento Nr. 343/2003 nuostatas. *M. S. S. prieš Belgiją ir Graikiją* bylos aplinkybės iš esmės buvo panašios kaip ir anksčiau aptartoje ESTT byloje. EŽTT nagrinėjo Afganistano piliečio, kuris iš Turkijos per Graikiją neteisėtai atvyko į ES ir buvo sulaikytas Graikijoje, bylą. Po to, kai buvo paleistas, jis nepateikė prašymo dėl prieglobsčio suteikimo Graikijoje. Galiausiai prieglobsčio prašymą pateikė Belgijoje. Atsakingos institucijos išnagrinėjusios informaciją apie prieglobsčio prašytoją iš Afganistano padarė išvadą, kad už šio prieglobsčio prašymo nagrinėjimą pagal Dublino reglamento Nr. 343/2003 nuostatas yra atsakinga Graikija, nes prieglobsčio prašytojas pirmą kartą neteisėtai atvyko per ją. Belgija nusprendė perduoti prieglobsčio prašytoją ir pradėjo prieglobsčio prašytojo perdavimo procedūrą Graikijai. Tačiau iki perdavimo Graikijai prieglobsčio prašytojas kreipėsi į EŽTT. Teismas minėtame sprendime *M. S. S. prieš Belgiją ir Graikiją* nusprendė, kad Graikijos Respublika pažeidė EŽTK 3 straipsnį dėl ieškovo laikymo ir gyvenimo sąlygų Graikijoje ir EŽTK 13 straipsnį, skaitomą kartu su minėtu EŽTK 3 straipsniu dėl ieškovui taikytinos prieglobsčio procedūros trūkumų. EŽTT taip

¹³⁹ *Ibidem.*

¹⁴⁰ SAFJAN, M. ir DÜSTERHAUS, D. A Union of Effective Judicial Protection: Addressing a Multi-level Challenge through the Lens of Article 47 CFREU. *Yearbook of European Law*. 2014, Volume 33, Issue 1, p. 23.

¹⁴¹ IPPOLITO, F. Migration and Asylum Cases before the Court of Justice of the European Union: Putting the EU Charter of Fundamental Rights to Test? *European Journal of Migration and Law*. 2015, Volume 17, Issue 1, p. 24.

pat pripažino, kad Belgijos Karalystė pažeidė EŽTK 3 straipsnį dėl to, kad ieškovui kilo grėsmė dėl prieglobsčio procedūros Graikijoje trūkumų ir šio straipsnio neatitinkančių laikymo ir gyvenimo sąlygų Graikijoje.¹⁴² Atsižvelgus į šių teismų bylų panašumus, Zalar nuomone, *N.S. ir M.E.* sprendime nuorodą į EŽTK ir EŽTT praktiką, buvo neišvengiama.¹⁴³

ESTT atsižvelgęs į EŽTT praktiką padarė išvadą, kad nenuginčijama prezumpcija, jog valstybė narė laikosi pagrindinių teisių ir principų, yra nesuderinama su Chartijos 4 ir 47 straipsniais. Taigi šiais sprendimais buvo nustatyta, kad pabėgėliams turi būti suteikta teisė ginčyti tokią prezumpciją, priešingu atveju bus pažeistos Chartijos nuostatos. Tai yra ypatingai svarbi teisė, kuri užtikrina, kad prieglobsčio prašytojai nebus išsiųsti į valstybę, kurioje gali kilti grėsmė jų gyvybei bei sveikatai.

2.5. Teisės į veiksmingą teisinę gynybą išplėtimas pagal Dublino III reglamentą

Kiekvieną prieglobsčio prašymą, pateiktą ES teritorijoje, reikia išnagrinėti. Kiekviena šalis privalo sugebėti nustatyti, ar ji atsakinga už prieglobsčio prašymo nagrinėjimą. Pagrindiniai reikalavimai šiam procesui yra nustatyti Dublino reglamente Nr. 604/2013. Pagrindinis Dublino reglamento Nr. 604/2013 principas yra tai, kad atsakomybė už prašymo nagrinėjimą pirmiausia tenka valstybei narei, kuri labiausiai susijusi su pabėgėlio įvažiavimu į ES arba jo gyvenimui ES. Nors ši Dublino sistema jau buvo tobulinta, įvedant didesnę sistemos veiksmingumą, tačiau praktikoje dar kyla šios sistemos taikymo sunkumų. Vienas iš dažniausiai keliamų klausimų - kokiais pagrindais prieglobsčio prašytojas gali skusti valstybės narės sprendimą dėl prieglobsčio prašytojo perdavimo kitai valstybei. Šiuo klausimu ESTT yra formuojama praktika bylose *Abdullahi*¹⁴⁴, *Kamir*¹⁴⁵ ir *Ghezelbash*¹⁴⁶. Toliau darbe bus apžvelgta šių sprendimų reikšmė teisės į veiksmingą teisinę gynybą kontekste.

¹⁴² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. sausio 21 d. sprendimas *M.S.S. prieš Belgiją ir Graikiją* byloje, Nr. 30696/09.

¹⁴³ ZALAR, B. Comments on the Court of Justice of the EU's Developing Case Law on Asylum. *International Journal of Refugee Law: Oxford University Press*. 2013, Volume 25, Issue 2, p. 379.

¹⁴⁴ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2013 m. gruodžio 10 d. sprendimas *Shamso Abdullahi prieš Bundesasylamt* C-394/12, EU:C:2013:813.

¹⁴⁵ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2016 m. birželio 7 d. sprendimas *George Karim prieš Migrationsverket* C-155/15, EU:C:2016:410.

¹⁴⁶ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2016 m. birželio 7 d. sprendimas *Mehrdad Ghezelbash prieš Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie* C-63/15, EU:C:2016:409.

Pirmasis sprendimas *Abdullahi* buvo priimtas dar galiojant Dublino reglamento Nr. 604/2013 pirmtakui – Dublino reglamentui Nr. 343/2003. Byloje S. Abdullahi Somalio pilietė neteisėtai kirsdama Graikijos, Serbijos, Vengrijos sienas atvyko į Austriją, kur pateikė tarptautinės apsaugos prašymą. Remiantis Dublino reglamento Nr. 343/2003 nuostatomis Austrija priėmė sprendimą perduoti pilietę Vengrijai. S. Abdullahi skundė tokį sprendimą teigiant, kad už jos prieglobsčio prašymo nagrinėjimą yra atsakinga Graikijos valstybė, kadangi tai buvo pirmoji ES valstybės siena, kurią ji kirto, o kadangi, pasak pareiškėjos, Graikijoje kai kuriais aspektais žmogaus teisės negebamos, jos pateiktą prieglobsčio prašymą turi nagrinėti Austrijos institucijos. Pareiškėja iš esmės siekė užginčyti kriterijų, pagal kurį Austrijos valstybė nustatė atsakomybę nagrinėti prieglobsčio prašymą Vengrijos valstybei. Nors byloje buvo Komisijos siūlymas atsižvelgiant į Chartijos 47 straipsnio turinį pripažinti, kad prieglobsčio prašytojas gali kreiptis dėl to, kad būtų atlikta jo perdavimo atitinkamai narei teisėtumo kontrolė, o tuo pačiu tai užtikrina galimybę patikrinti, ar buvo laikytasi Dublino reglamento Nr. 343/2003 numatytų kriterijų hierarchijos principų. Galiausiai ESTT susiaurino Chartijos 47 straipsnio aiškinimą ir nustatė, kad tuo atveju, kai valstybė narė sutiko perimti savo žinion prieglobsčio prašytoją (šiuo atveju Vengrijos sutikimas), prieglobsčio prašytojas gali ginčyti sprendimą dėl perdavimo tik remdamasis tuo, kad toje valstybėje narėje sistemingai pažeidžiama prieglobsčio procedūra ir nesilaikoma prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygų, o tai jau yra rimta ir pagrįsta priežastis manyti, kad prieglobsčio prašytojui kils reali grėsmė patirti nežmonišką ir žeminantį elgesį. Taigi šiuo sprendimu nebuvo išplėsti skundo teikimo pagrindai dėl prieglobsčio prašytojo perdavimo atsižvelgiant į Chartijos 47 straipsnio turinį.

Velesnė ESTT praktika, kurią įtakojo naujojo Dublino reglamento Nr. 604/2013 įsigaliojimas, nuėjo visiškai kita linkme. ESTT sprendimais *Ghezelbash* ir *Karim* išplėtė veiksmingos tesinės gynybos principo taikymo sritį pabėgėlių bylose. Kaip yra matyti iš aptarto *Abdullahi* sprendimo, ESTT pripažino, kad Dublino reglamentas Nr. 343/2003 skirtas būtent valstybėms narėms, o ne atskiriems individams – prieglobsčio prašytojams, kad jie negalėtų prieštarauti bei ginčyti sprendimo, pagal kurį skirta atsakomybė nagrinėti prieglobsčio prašymą konkrečiai valstybei narei. Dublino reglamentas Nr. 604/2013 tiesiogiai įtvirtino teisės į veiksmingą teisinę gynyba principą konstatuojamosios dalies 19 punkte nurodant, kad siekiant užtikrinti veiksmingą atitinkamų asmenų teisių apsaugą, reikėtų įtvirtinti teises garantijas ir teisę į veiksmingą teisės gynimo priemonę, kai priimami sprendimai dėl perdavimo atsakingai valstybei narei, laikantis, visų pirma,

Chartijos 47 straipsnio nuostatų.¹⁴⁷ O šia konstatuomosios dalies 19 punktą papildė 27 straipsnio 1 dalis, kuri nurodo, kad prieglobsčio prašytojas turi teisę į veiksmingą teisės gynimo priemonę ir gali pateikti teismui skundą dėl sprendimo dėl perdavimo faktinių ir teisinių pagrindų arba prašyti jį peržiūrėti. Tiek Nyderlandai (*Ghezelbash* sprendimas), tiek Švedija (*Karim* sprendimas) teisminės institucijos paprašė priimti prejudicinius sprendimus, susijusius būtent su Dublino reglamento Nr. 604/2013 27 straipsnio taikymo sritimi bei apimtimi.

Byloje *Ghezelbash* Irano pilietis pateikė prieglobsčio prašymą Nyderlanduose. Nacionalinės institucijos patikrinusios duomenis ES vizų informacinėje sistemoje, nustatė, kad šis asmuo turėjo vizą, išduotą Prancūzijos valstybėje. Nyderlandai ryšium su tuo kreipėsi į Prancūziją su prašymu dėl šio prieglobsčio prašymo nagrinėjimo perėmimo vadovaujantis Dublino reglamento Nr. 604/2013 12 straipsnio 4 dalyje nustatyta tvarka, kuri nustato, jeigu prašytojas turi vizą, kurios galiojimo laikas yra pasibaigęs mažiau kaip prieš šešis mėnesius ir kuri leido jam faktiškai atvykti į valstybės narės teritoriją, už tarptautinės apsaugos prašymo nagrinėjimą yra atsakinga tą vizą išdavusi valstybė narė, jeigu prašytojas nėra išvykęs iš valstybių narių teritorijų.¹⁴⁸ Prieglobsčio prašytojas apskundė sprendimą dėl perdavimo, esą jis grįžo į Iraną, o Prancūzijoje praleido tik vieną naktį. Taigi pasak pareiškėjo Prancūzijos atsakomybė už jo prieglobsčio prašymo nagrinėjimą, yra pasibaigusi. Vėliau jis pateikė įrodymų, pagindžiančių jo grįžimą į Iraną, įskaitant gydytojo pažymą, nekilnojamojo turto pirkimo – pardavimo sutartį, darbdavio pažymą. Šie duomenys netiesiogiai įrodė, kad jis atitinkamu laikotarpiu buvo Irane, tačiau Nyderlandai šia informacija su Prancūzijos valstybe nepasidalino. Yra nuomonių, kad šis sprendimas atspindi tai, kad ne tiek individualūs prieglobsčio prašytojai, kurie siekia piktnaudžiauti Dublino sistema, bet ir valstybės narės, nusprendusios nepateikti informacijos viena kitai, perduodant prašymus dėl prieglobsčio nagrinėjimo, siekia išvengti atsakomybės dėl prašymo nagrinėjimo.¹⁴⁹ Šis pavyzdys parodo, kad sunku gauti įrodymus, pagrindžiančius, kad atitinkama valstybė narė yra atsakinga už prieglobsčio prašymo nagrinėjimą. 2016 m. balandžio 6 d. Komunikate Europos Komisija, tai įvardija

¹⁴⁷ 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 604/2013 kuriuo išdėstomi valstybės narės, atsakingos už trečiosios šalies piliečio arba asmens be pilietybės vienoje iš valstybių narių pateikto tarptautinės apsaugos prašymo nagrinėjimą, nustatymo kriterijai ir mechanizmai. OL, 2013 L 180, p. 31.

¹⁴⁸ *Ibidem*.

¹⁴⁹ Meijers Committee on EU latest proposals on “Dublin”, Eurodac and Europea Asylum Agency. [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. vasario 25 d.] Prieiga per internetą: <<https://free-group.eu/2016/10/13/meijers-committee-on-latest-proposals-on-dublin-eurodac-and-european-asylum-agency/>>.

kaip svarbiausią Dublino sistemos trūkumą.¹⁵⁰ ESTT komentodamas Dublino sistemos evoliuciją, pažymi, kad ES teisės aktų leidėjas įtvirtino bei sustiprino įvairias teises ir mechanizmus, užtikrinančius prieglobsčių prašytojų dalyvavimą per atsakingos valstybės narės nustatymo procedūrą, taigi Dublino reglamentas Nr. 604/2013 labai skiriasi nuo Dublino reglamento Nr. 343/2003, taikyto *Abdullahi* sprendime.¹⁵¹ Kaip nurodo generalinė advokatė Eleanor Sharpston, kad *Abdullahi* sprendime išdėstytų argumentų negalima tiesiog automatiškai pritaikyti prie ankstesnės nuostatos pakeitusios formuluotės.¹⁵² ES teisės aktų leidėjas Dublino reglamente Nr. 604/2013 nustatė ne tik organizacines taisykles, reguliuojančias vien valstybių narių tarpusavio santykius siekiant nustatyti atsakingą valstybę narę, bet nusprendė į šią procedūrą įtraukti ir prieglobsčių prašytojus. Tokiu būdu ES teisės aktų leidėjas įpareigojo valstybes nares, pranešti prieglobsčio prašytojams apie atsakomybės kriterijus ir suteikti jiems galimybę pateikti informaciją, leidžiančią teisingai taikyti šiuos kriterijus, taip pat užtikrindamas jiems teisę į veiksmingą teisių gynimo priemonę dėl sprendimų juos perduoti, kurie galbūt bus priimti procedūros pabaigoje. ESTT pabrėžia, jei numatytos teisių gynimo priemonės būtų aiškinamos siaurai, tai galėtų kliudyti pasiekti užtikrintą tikslą, t.y. prašytojams užtikrinti teisminę apsaugą, o Dublino reglamente Nr. 604/2013 įtvirtintos kitos prieglobsčio prašytojo teisės taptų neveiksmingos.¹⁵³ Tad ESTT *Ghezelbash* sprendime atsižvelgęs į visus šiuos argumentus padarė išvadą, kad prieglobsčio prašytojas skųsdamas sprendimą dėl jo perdavimo, turi teisę remtis Dublino reglamento Nr. 604/2013 klaidingu kriterijaus taikymu pagal Chartijos 47 straipsnį.

Kitas ESTT sprendimas yra *Karim*. Šioje byloje G. Karim Sirijos pilietis pateikė prieglobsčio prašymą Švedijoje. Atlikus patikrinimą EURODAC duomenų bazėje tapo aišku, kad toks prašymas buvo pateiktas anksčiau Slovėnijoje. Todėl Švedijos valdžios institucijos paprašė atitinkamų Slovėnijos institucijų prisiimti atsakomybę už G. Karim prašymo nagrinėjimą pagal Dublino reglamento Nr. 604/2013 nuostatas, pagal kurias už prašymo nagrinėjimą yra atsakinga valstybė kurioje prašymas buvo pateiktas pirmiau.

¹⁵⁰ Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an application for international protection lodged in one of the Member States by a third-country national or a stateless person (recast). [interaktyvus] [žiūrėta 2018 m. vasario 27 d.] Prieiga per internetą: <<https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/EN/1-2016-270-EN-F1-1.PDF>>.

¹⁵¹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2016 m. birželio 7 d. sprendimas *Mehrdad Ghezelbash prieš Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie* C-63/15, EU:C:2016:409.

¹⁵² Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Generalinės advokatės Eleanor Sharpston 2016 m. kovo 17 d. išvada byloje *Mehrdad Ghezelbash prieš Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie* C-63/15, EU:C:2016:186.

¹⁵³ *Ibidem*.

Tačiau ši taisyklė nebetaikoma, jeigu galima nustatyti, kad atitinkamas asmuo ne trumpiau kaip tris mėnesius buvo išvykęs iš valstybių narių teritorijos. Tai reiškia, kad prašymas, kuris pateiktas pasibaigus trijų mėnesių nebuvimo laikotarpiui, laikomas nauju prašymu, dėl kurio pradama nauja atsakingos valstybės narės nustatymo procedūra. Nepaisant to Slovėnijos institucijos patvirtino sutikimą atsiimti prašytoją. G.Karim apskundė tokį sprendimą remiantis tuo, kad netinkamai nustatyti perdavimo kriterijai, nes jis buvo išvykęs iš valstybių narių teritorijos ilgiau nei tris mėnesius po pirmojo prašymo pateikimo. Taigi nacionalinis teismas stabdė bylą ir kreipėsi dėl prejudicinio sprendimo priėmimo iš esmės panašiu klausimu, kaip ir *Ghezelbash* byloje, ar prieglobsčio prašytojas pateikęs skundą dėl sprendimo jį perduoti kitai valstybei narei gali remtis klaidingu Dublino reglamente Nr. 604/2013 įtvirtintų atsakomybės kriterijų taikymu.¹⁵⁴ Kaip ir Nyderlandų apygardos teismas, Švedijos migracijos valdyba norėjo sužinoti, ar vis dar yra aktualus ir taikomas *Abdullahi* sprendime priimta taisyklė. ESTT atlikdamas ne vieną nuorodą į *Ghezelbash* sprendimo motyvus padarė išvadą, kad siekiant užtikrinti, jog ginčijamas sprendimas dėl perdavimo buvo priimtas teisingai pritaikius Dublino reglamente Nr. 604/2013 numatytą atsakingos valstybės narės nustatymo procedūrą, skundą dėl sprendimo perduoti gavęs teismas turi galėti išnagrinėti prieglobsčio prašytojo teiginius dėl klaidingai nustatytų kriterijų taikymo. Taigi užtikrinant teisę į veiksmingą teisinę gynybą prieglobsčio prašytojui turi būti sudaryta galimybė ginčyti sprendimo perdavimo teisėtumą.

Pastebėtina, jeigu *Abdullahi* sprendimo pagrindas būtų taikomas *Karim* ir *Ghezelbash* atvejams, ieškovai būtų netekę galimybės ginčyti galimo netinkamo valstybės narės, atsakingos už prieglobsčio prašymo nagrinėjimą, nustatymo kriterijaus. Skirtumas tarp šių sprendimų grindžiamas naujomis Dublino reglamento Nr. 604/2013 nuostatomis, pateiktomis Dublino reglamento Nr. 604/2013 19 punkto konstatuojamoje dalyje ir 27 straipsnyje. Šie sprendimai akivaizdžiai pripažino prieglobsčio prašytojų apsaugą, suteikiant jiems teisę apeliaciniu skundu ginčyti sprendimą dėl perkėlimo, remiantis klaidingai nustatyto atsakomybės kriterijaus taikymu. ESTT šiais sprendimais pakeitė savo ankstesnę poziciją, išreikštą *Abdullahi* sprendime ir nusprendė, kad prieglobsčio prašytojas turi teisę ginčyti tiek faktus, tiek teisinius sprendimo dėl perkėlimo aspektus, priimtus remiantis Dublino reglamentu Nr. 604/2013. Tai apima kartu ir teisę ginčyti, ar valstybės narės teisingai taikė atsakomybės paskirstymo kriterijus. Kitaip tariant, ESTT

¹⁵⁴ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2016 m. birželio 7 d. sprendimas *George Karim prieš Migrationsverket* C-155/15, EU:C:2016:410.

apribojo sprendimo *Abdullahi* pagrindo taikymo sritį tik Dublino reglamento Nr. 343/2003 kontekste. Tuo pat metu *Ghezelbash* ir *Karim* sprendimai paneigia idėją, kad Dublino reglamentas Nr. 604/2013 yra tik tarpvalstybinis mechanizmas, kuris neturėtų leisti individams, t.y. prieglobsčio prašytojams užginčyti jų perkėlimo į kitą valstybę narę pagrindo.¹⁵⁵ Priešingai, *Karim* ir *Ghezelbash* atvejai rodo, kad individualus pareiškėjų dalyvavimas procedūroje padeda veiksmingai taikyti Dublino reglamentą Nr. 604/2013, nes jie gali pateikti faktų ir įrodymų, kurie neleidžia netinkamai taikyti paskirstymo kriterijų. Taigi šiais sprendimais buvo sustiprinta prieglobsčio prašytojų apsauga ir teisė į veiksmingą teisinę gynybą Dublino sistemos procedūros metu, suteikiant prieglobsčio prašytojams teisę skųsti sprendimą dėl perdavimo remiantis galimai netinkamai pritaikytais kriterijais, kurie įtvirtinti Dublino reglamente Nr. 604/2013 .

2.6. Pabėgėlių veiksmingos teisinės gynybos santykis Chartijoje ir EŽTK

ESTT aiškindamas pagrindinių teisių turinį, tuo tarpu ir veiksmingos teisinės gynybos įtvirtintos Chartijos 47 straipsnyje, kaip matyti iš aukščiau aptartų bylų, daro nuorodas į EŽTK 6 ir 13 straipsnius ir atitinkamą EŽTT praktiką. Kaip jau buvo minėta darbe anksčiau Chartijos 47 straipsnis yra grindžiamas EŽTK 6 ir 13 straipsniais. Praktikoje kyla klausimas, kuris iš teisės šaltinių teikia platesnę apsaugą pabėgėliams bei prieglobsčio prašytojams.

N.S. ir M.E. sprendime Jungtinės Karalystės nacionalinis teismas klausė ar Chartijos 47 straipsniu teikiama apsauga asmeniui yra platesnė už EŽTK suteikiamą apsaugą. Generalinis advokatas šio sprendimo išvadoje nurodo, kad pagal Chartijos 52 straipsnio 3 dalį turi būti užtikrinama, jog Chartija garantuojama apsauga tose srityse, kuriose Chartijos nuostatos sutampa su EŽTK nuostatomis, nebūtų mažesnė negu EŽTK teikiama apsauga. Chartijos 52 straipsnio 3 dalyje nurodoma, kad „šioje Chartijoje nurodytų teisių, atitinkančių EŽTK garantuojamas teises, esmė ir taikymo sritis yra tokia, kaip nustatyta toje Konvencijoje. Ši nuostata nekliudo Sąjungos teisėje numatyti didesnę apsaugą.“¹⁵⁶ Kaip nurodo kai kurie autoriai, kad EŽTK tai yra kaip „grindys“, tai reiškia pagrindas Chartijai teikiamai apsaugai, bet jokių būdu ne „lubos“, t.y. viršutinė riba, tad

¹⁵⁵ HEIJ, M. Remedies in the Dublin Regulation: *Ghezelbash* and *Karim*. *Common Market Law Review*. *Kluwer Law International*, 2017, p. 866.

¹⁵⁶ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. OL C 326, 2012.

ESTT paliekama galimybė nustatyti platesnį apsaugos lygį.¹⁵⁷ Generalinis advokatas neatmetė galimybės, kad Chartijoje yra užtikrinta platesnė apsauga nei EŽTK. Visgi ESTT nepasinaudojo galimybe išplėsti Chartijoje numatytos apsaugos apimtį. ESTT šį klausimą paliko atvirą ir pareiškė, kad atsakymas į šį klausimą nesukeltų kitokio sprendimo nei to, kuris buvo priimtas. Kaip nurodo Maarten den Heijer komentuodamas šį sprendimą, ESTT buvo gan atidūs ir vengė bei neatvėrė galimybės išplėsti Chartija teikiamos apsaugos.¹⁵⁸ Nors kitos srities bylose, kurios nėra susijusios su prieglobsčio teise, ESTT laikėsi kitokio požiūrio. Pavyzdžiui, *DEB* byloje, kurioje buvo išsamiai išnagrinėta EŽTT jurisprudencija, siekiant patikrinti, ar pagal EŽTK nuostatas įmanoma suteikti teisinę pagalbą juridiniams asmenims.¹⁵⁹ Nors EŽTT nenumatė tokios galimybės, tačiau tai paskatino ESTT įtvirtinti platesnę apsaugą pagal Chartiją nei numatyta EŽTK. ESTT patvirtino, kad teisinė pagalba gali būti teikiama nebūtinai fiziniams asmenims, bet taip pat ir juridiniams asmenims. Šis pavyzdys parodo, kaip ESTT užtikrina Chartijos ir EŽTK garantuojamų teisių nuoseklumą, laikydamasis EŽTT jurisprudencijos kaip elemento, kuriuo patvirtina arba remia savo sprendimus, tačiau neatsižvelgia į EŽTK apsaugos lygį kaip aukščiausią ribą. Taigi šiuo sprendimu ESTT įtvirtino, kad Chartijos teikiama apsauga yra platesnio pobūdžio. Tačiau prieglobsčio srityje ESTT ir EŽTT siekia palaikyti teisminį dialogą ir tokiu būdu pasiekti bendrą susitarimą dėl aukštesnio pagrindinių teisių apsaugos standarto taikymo. Tai yra *N.S. ir M.E.* bylos atvejis, kurioje ESTT sėkmingai remėsi EŽTT jurisprudencija bei tiesiogiai nepatvirtino, jog Chartija pabėgėlių bylose yra teikiama platesnė apsauga nei EŽTK. Tokia ESTT pozicija buvo kritikuojama kai kurių autorių, nurodant, kad veiksminga teisinė gynyba pabėgėlių atžvilgiu tokiais atvejais yra neaktyvi.¹⁶⁰

EŽTK 6 straipsnis, kuriuo grindžiama Chartijos 47 straipsnio antra pastraipa, taikomas tik civilinėms ar baudžiamosioms byloms. EŽTT sprendime *Maaouia prieš Prancūziją* padarė išvadą, kad EŽTK 6 straipsnis netaikomas prieglobsčio ir imigracijos

¹⁵⁷ Casarosa, F., *et al.* Changing the powers of national judges. The impact of art. 47 CFR on national procedural laws: consumer protection, migration and asylum. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ejtn.eu/PageFiles/12454/Handout%20materials_CJC_EUI.pdf>.

¹⁵⁸ HEIJ, M. Joined Cases C-411 & 493/10, N.S. and. M.E. *Common Market Law Review*. *Kluwer Law International*, 2012, p. 1750.

¹⁵⁹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2010 m. gruodžio 22 d. sprendimas *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH prieš Bundesrepublik Deutschland* C-279/09, EU:C:2010:811.

¹⁶⁰ IPPOLITO, F. Migration and Asylum Cases before the Court of Justice of the European Union: Putting the EU Charter of Fundamental Rights to Test? *European Journal of Migration and Law*. 2015, Volume 17, Issue 1, p. 24.

byloms.¹⁶¹ Sprendimai dėl užsieniečių atvykimo, buvimo ir deportacijos nėra susiję su pareiškėjo civilinių teisių nustatymu, tad prieglobsčio prašytojai bei pabėgėliai negali remtis EŽTK 6 straipsniu. Tai reiškia, kad sprendimus, susijusius su prieglobsčiu bei išsiuntimu iš šalies, gali priimti administracinės valdžios institucijos, o atitinkami asmenys neturi teisės pagal EŽTK reikalauti, kad šių sprendimų teisėtumas būtų peržiūrėtas teisme, kaip tai užtikrinama EŽTK 6 straipsniu. Šis sprendimas vertinamas kategoriškai, nes uždarė Strasbūro duris tiek pabėgėliams, tiek migrantams, o tai labai paveikė jų teises. Nors EŽTK 6 straipsnis tiesiogiai ir netaikomas pabėgėlių atvejais, tačiau visgi šis straipsnis yra plačiai naudojamas pabėgėlių bylose ESTT praktikoje aiškinant Chartijos 47 straipsnio turinį. Tokiu būdu Chartijos 47 straipsnis aiškiai išplėčia EŽTK 6 straipsnio aiškinimą visiems klausimams, patenkantiems į ES teisės taikymo sritį, o tuo pačiu ir pabėgėlių bylose. Kai yra taikomas Chartijos 47 straipsnis, jis aiškinamas atsižvelgiant ir į EŽTK 6 straipsnį. Pastebėtina, kad EŽTT vertėtų apsvarstyti *Maaouia* byloje taikytiną požiūrį dėl EŽTK 6 straipsnio netaikymo pabėgėlių bylose. Chartija užtikrinama pabėgėliams platesnę apsaugą, nes jie turi teisę kreiptis į teismą, tuo tarpu EŽTK 13 straipsniu suteikiama pabėgėliui teisė pasinaudoti veiksminga teisinės gynybos priemone kreipiantis į valstybės instituciją, bet ne teismą. Be to, ES veiksmingos teisminės gynybos ir veiksmingumo principai taikomi visoms prieglobsčio byloms, įskaitant tas, kuriose prieglobsčio prašymas buvo laikomas akivaizdžiai nepagrįstu. Tuo tarpu EŽTK 13 straipsnis yra taikomas pabėgėlių bylose tik tuo atveju, jei yra ginčytinas reikalavimas pažeisti *non-refulement* principą.¹⁶²

Chartija negali pasiūlyti mažesnės apsaugos nei EŽTK, tačiau ji gali suteikti platesnę apsaugą.¹⁶³ Chartijos 47 straipsnio nuostata neįvedė perversmingų veiksmingos teisinės gynybos priemonių ir teisės į teisingą bylos nagrinėjimą naujovių, ir jos turi užtikrinti bent tokį patį apsaugos lygį, koks yra užtikrintas EŽTK, tačiau jos suteikiamos apsaugos taikymo sritis ir apimtis gerokai skiriasi nuo EŽTK.¹⁶⁴ Tai išplaukia ir iš Chartijos 52 straipsnio 3 dalies, kur įtvirtinta, kad nekliudoma Sąjungos teisėje numatyti didesnę apsaugą nei EŽTK. Generalinis advokatas Iglesias Sánchez byloje *Samba Diouf* nurodo, kad teisė į veiksmingą teisinę gynybą įtvirtinta Sąjungos teisėje taip, kaip ji

¹⁶¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2000 m. spalio 5 d. sprendimas *Maaouia prieš Prancūziją* byloje, Nr. 39652/98.

¹⁶² RENEMAN, M. An EU Right to Interim Protection during Appeal Proceedings in Asylum Cases? *European Journal of Migration and Law*. 2010, Volume 12, Issue 4, p. 433.

¹⁶³ RENEMAN, M. *EU Asylum Procedures and the Right to an Effective Remedy*. Oxford, Portland, Oregon: Hart Publishing, 2014, p. 52.

¹⁶⁴ PEERS, S., et al. *The EU Charter of Fundamental Rights: A Commentary*. Oxford: Hart Publishing, 2014, p. 1213.

išdėstyta Chartijos 47 straipsnyje, ši teisė įgyja savarankišką esmę ir turinį, nes šis straipsnis nėra tik EŽTK 6 ir 13 straipsnių junginys.¹⁶⁵ Šia išvada buvo aiškiai atskirtos Chartijos 47 straipsnio ir EŽTK garantuojamos apsaugos. Nors visgi EŽTK 6 straipsnis netaikomas prieglobsčio bylose, akivaizdu iš nagrinėtų bylų, kad šis straipsnis įkvėpia ES veiksmingos teisminės gynybos ir veiksmingumo principus net ir pabėgėlių bylose. Taigi EŽTT galbūt vertėtų persvarstyti EŽTK 6 straipsnio taikymo galimybes pabėgėlių bylose. Taip pat Chartijos 47 straipsnis pabėgėliams užtikrina teisę kreiptis į teisminę instituciją. Taigi Chartijos 47 straipsnis iš tiesų suteikia platesnę apsaugą prieglobsčio prašytojams nei EŽTK.

2.7. Chartijos 47 straipsnio taikymo ESTT praktikoje apibendrinimas

Praėjus beveik dešimtmečiui po Lisabonos sutarties įsigaliojimo galima konstatuoti tam tikras tendencijas bei taikymo ypatumus, kaip ESTT taiko Chartijos 47 straipsnį pabėgėlių ir prieglobsčių prašytojų bylose. Privalomas Chartijos pobūdis ir įgaliojimų suteikimas ESTT prieglobsčio ir pabėgėlių teisės srityje sudarė geresnės sąlygas paveikti bendrą Europos prieglobsčio sistemą ir išplėsti pabėgėliams teikiamas teises bei apsaugą. Tad šie pokyčiai įteisino ESTT aktyviau dalyvauti prieglobsčio ir pabėgėlių teisės srityse. Perkėlus veiksmingos teisminės apsaugos principą į pirminę ES teisę, šis principas tapo tiesiogine intervencija į valstybių narių teisinės sistemas, nubrėžiant procesinius įpareigojimus valstybėms narėms prieglobsčio procedūrose. Chartijos 47 straipsnis leidžia ESTT nustatyti papildomus procesinius įpareigojimus nacionalinėse teisinėse sistemose, kurie užpildo minimalių metodų, nustatytų prieglobsčio procedūrinėse direktyvose ar reglamentuose, spragas arba tiesiogiai pertvarko nacionalines procesines nuostatas, jei nėra ES teisės aktų šiuo klausimu. Nors nacionaliniai teisėjai ir įstatymų leidėjai išlaiko tam tikrą savarankiškumą, tačiau ESTT labiau nei bet kada nori apibrėžti šios autonomijos ribas.

Kaip atskleidžia išanalizuotą ESTT praktiką, akivaizdu, kad Chartijos 47 straipsnis išplėčia pabėgėlių ir prieglobsčio prašytojų teises bei apsaugą. Pagausėjus ESTT praktikai, vargu, ar šiandien būtų galima sutikti su Štutgarto administracinio teismo teisėjo prof. dr. Jan Bergmann išsakyta nuomone, kad Chartijos reikšmė pabėgėlių teisės

¹⁶⁵ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Generalinio advokato Pedro Cruz Villalón 2011 m. kovo 1 d. išvada byloje *Brahim Samba Diouf prieš Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration* C-69/10, EU:C:2011:102.

srityje neparodo viso, šiuo metu snaudžiančio, savo potencialo.¹⁶⁶ Kaip nurodo autorius, daugeliu aspektų Chartija galėtų tapti „drambliu“, elegantiškai kalbant „miegančiąja gražuole“, kuri taip pat gali būti pabudinta bučiniu pabėgėlių apsaugos labui.¹⁶⁷ Pastebėtina, kad ši profesoriaus vizija šiuo metu tapo realybe, nes šiai dienai pagausėjus ESTT praktikai, Chartijos 47 straipsnis išplėčia pabėgėlių teises ir užtikrina jiems ypatingai svarbią apsaugą.

Visų pirma, Chartijos 47 straipsnis užtikrina pabėgėlių teises pagreitintoje procedūroje. Nors kaip buvo minėta greitos prieglobsčio procedūros yra naudingos tiek valstybėms narėms, tiek prieglobsčio prašytojams, tačiau poreikis greitai ir veiksmingai išnagrinėti prieglobsčio prašymus negali pažeisti tam tikrų procedūrinių garantijų, kuriomis siekiama apsaugoti prieglobsčio prašytojus nuo nepagrįsto išsiuntimo iš šalies. Taip pat teisė į veiksmingą teisinę gynybą ir veiksmingumo principas užkerta kelią trumpiems terminams, kurie neleidžia prieglobsčio prašytojams tinkamai pagrįsti savo prieglobsčio prašymo, o sprendimų priėmėjui priimti teisingą sprendimą. Terminai neturėtų būti tokie trumpi, kad pareiškėjas negalėtų veiksmingai pasinaudoti savo procesinėmis teisėmis, numatytomis ES teisėje. Be to, Chartijos 47 straipsnis įtvirtino, kad turi būti taikoma veiksminga prieglobsčio nagrinėjimo procedūra, kurioje privalo būti užtikrinta stabdomojo poveikio priemonė neišsiųsti asmens iš valstybės tol, kol nėra galutinai išnagrinėtas skundas dėl sprendimo nesuteikti prieglobstį. ESTT įtvirtino, kad gynimo priemonė negali būti laikoma veiksminga, kai dėl jos gali būti padaryta nepataisoma žala iki galutinio sprendimo priėmimo. Tad prieglobsčio prašytojo išsiuntimas iš šalies iki galutinio sprendimo priėmimo, gali sukelti nepataisomą žalą, pavyzdžiui, mirtį, kankinimą ar kitokį nehumanišką elgesį su prieglobsčio prašytoju. Taip pat Chartijos 47 straipsnis užtikrina pabėgėliams teisę skųsti sprendimą dėl perdavimo remiantis galimai netinkamai pritaikytais kriterijais, kurie įtvirtinti Dublino reglamente Nr. 604/2013. Chartijos 47 straipsnio svarbus įnašas yra ir tai, kad juo suteikiama pabėgėliams teisė į veiksmingą teisinę gynybą prieš bet kokį sprendimą dėl prieglobsčio, įskaitant akivaizdžiai prieglobsčio prašymo nepagrįstus atvejus. Tuo tarpu EŽTK garantuoja veiksmingą gynybą tik dėl sprendimų, kurie gali pažeisti *non-refoulement* principą. Taigi ESTT praktikos analizė parodo perspektyvų Chartijos 47 straipsnio pobūdį pabėgėlių bylose.

¹⁶⁶ BERGMANN, J. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos reikšmė pabėgėlių apsaugai. Iš vokiečių kalbos vertė Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjo padėjėja Airė Antanaitytė. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 10 d.]. Prieiga per internetą: < <https://www.infolex.lt> >.

¹⁶⁷ *Ibidem*.

Prieglobsčio suteikimo procedūra negali būti efektyvi tinkamai neužtikrinus veiksmingų procesinių garantijų, tuo tarpu ir teisės į veiksmingą teisinę gynybą. Išanalizuoti sprendimai turi bendrą požymį, t.y. jie vienokiu ar kitokiu būdu užtikrina papildomą apsaugą pabėgėliams bei prieglobsčio prašytojams ginant savo teises bei interesus. Teisė į veiksmingą teisinę gynybą laikoma visos prieglobsčio procedūros svarbia dalimi, kuri leidžia pabėgėliams bei prieglobsčio prašytojams reikalauti savo teisių ir gauti reikiamą apsaugą. Kitaip tariant, teisė į veiksmingą teisinę gynybą yra prieglobsčio prašytojo teisių įgyvendinimo garantas. Dauguma darbe aptartų bylų rodo, kad procesinių garantijų egzistavimas yra pagrindas veiksmingai realizuoti teisę į tarptautinę apsaugą. Chartijos 47 straipsnis reikalauja iš nacionalnių institucijų taikyti daug aukštesnį apsaugos standartą. Šis rezultatas gali būti žingsnis į priekį vykstančiame nuolatiname ES prieglobsčio sistemos reformos procese.

3. Chartijos 47 straipsnio taikymas valstybių narių teismų praktikoje pabėgėlių bylose

Europos Parlamentas pabrėžė, kad nacionalinės valdžios institucijos, tarp jų ir teisminės institucijos, yra pagrindinės veikėjos suteikiant poveikį Chartijoje įtvirtintoms teisėms ir laisvėms.¹⁶⁸ ESTT ne viename sprendime aiškiai nurodo, kad valstybės narės privalo laikytis Chartijos ir ES bendrųjų principų bylose, kurios patenka į ES teisės taikymo sritį. Faktas, kad tam tikra ES teisės nuostata suteikia valstybėms narėms diskreciją, neleidžia valstybėms narėms pasinaudoti šia nuostata taip, kad ji prieštarautų pagrindinėms teisėms ar bendriesiems ES teisės principams. Valstybių narių teismai atlieka itin svarbų vaidmenį puoselėjant pagrindines teises, o taip pat taikant Chartijos 47 straipsnį. Pagal 2016 metų Chartijos taikymo ataskaitą valstybių narių nacionaliniuose sprendimuose dažniausiai daromos nuorodos į Chartijos 47 straipsnį,¹⁶⁹ o išnagrinėjus ir senesnės Chartijos taikymo ataskaitas, galima daryti išvadą, kad ši tendencija nesikeičia beveik nuo Chartijos įsigaliojimo.

Valstybių narių teismai remiasi Chartijos nuostatomis trimis pagrindiniais galimais atvejais. Visų pirma, kai Chartija yra nacionalinės teisės aiškinimo šaltinis, antra tiesiogiai taikydami Chartijos nuostatas ir trečia, kai Chartija remiamasi, nes siekiama patikrinti visų proceso šalių argumentus.¹⁷⁰ Be kita ko, Pagrindinių teisių agentūra nustatė, kad valstybių narių teismai remiasi Chartija kaip konsultaciniu ir įkvėpimo dokumentu, net bylose, kurios nepriklausė ES teisės taikymo sričiai.¹⁷¹ Išnagrinėjus valstybių narių teismų sprendimus, kuriose jie taikoma bei remiamasi Chartijos 47 straipsniu, galima daryti išvadą, kad dažniausiai valstybių narių teismų sprendimuose nuorodos į Chartijos 47 straipsnį yra paviršutiniškos, kuriose šis straipsnis paminimas vien tik nurodant, kad šis principas, be kita ko, „įtvirtintas Chartijos 47 straipsnyje“. Tokiose bylose nenurodoma bei pasigendama išsamesnio Chartijos 47 straipsnio vertinimo bei analizės. Tačiau toliau darbe yra apžvelgiami nacionalinių teismų sprendimai, kuriuose buvo plačiau, nei tik

¹⁶⁸ Europos pagrindinių teisių agentūra (FRA). Chartijos pagrindinių teisių taikymo ataskaita 2016 m. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 10 d.]. Prieiga per internetą: <[file:///C:/Users/Dell/Downloads/fra-2016-frr-chapter-1-eu-charter-2_en%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Dell/Downloads/fra-2016-frr-chapter-1-eu-charter-2_en%20(3).pdf)>.

¹⁶⁹ Europos pagrindinių teisių agentūra (FRA). Chartijos pagrindinių teisių taikymo ataskaita 2017 m. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 10 d.]. Prieiga per internetą: <[file:///C:/Users/Dell/Downloads/fra-2017-frr-chapter-1-eu-charter_en%20\(6\).pdf](file:///C:/Users/Dell/Downloads/fra-2017-frr-chapter-1-eu-charter_en%20(6).pdf)>.

¹⁷⁰ ŽALTAUSKAITĖ-ŽALIMIENĖ, S. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos turinio paieškos. *Teisė*. 2015, t. 97, p. 70.

¹⁷¹ 2015 m. gegužės 8 d. Komisijos ataskaita Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui: Ataskaita apie ES pagrindinių teisių chartijos taikymą 2014 m. Nr. SWD (2015) 99 final, Briuselis.

nurodant nuorodą, remtasi Chartijos 47 straipsniu užtikrinant apsaugą pabėgėliams ir prieglobsčio prašytojams.

Austrijos Konstitucinis Teismas priėmė reikšmingą sprendimą dėl Chartijos taikymo vidaus konstitucingumo teismo tikrinimo kontekste.¹⁷² Šioje byloje du Kinijos piliečiai prašė suteikti prieglobstį, tačiau jiems buvo atsisakyta suteikti tarptautinę apsaugą pagal Austrijos prieglobsčio aktą, kuris buvo perkeltas į nacionalinę teisę Direktyva Nr. 2004/83/EC ir Direktyva Nr. 2005/85/EC. Vadovaujantis Chartijos 51 straipsnio 1 dalimi, atitinkamos kompetentingos institucijos, t.y. Federalinis prieglobsčio biuras ir Austrijos prieglobsčio tribunolas turėjo taikyti atitinkamas Chartijos nuostatas. Visų pirma, Austrijos prieglobsčio tribunolas atmetė pareiškėjų prašymą nagrinėti bylą žodine tvarka. Pareiškėjai skųsdami šį sprendimą teigė, kad nesuteikus galimybės nagrinėti bylos žodine tvarka buvo pažeista jų teisė į veiksmingą teisinę gynybą ir teisingą bylos nagrinėjimą pagal Chartijos 47 straipsnio 2 dalį. Tačiau pareiškėjai nesirėmė jokia pagrindine teise, kuri būtų grantuojama pagal Austrijos Konstituciją, kas buvo reikalaujama pagal tuo metu galiojančias taisykles. Taigi pareiškėjų sprendimai galėjo būti atmesti remiantis nacionalinėmis taisyklėmis, pagal kurias ES teisė nėra konstitucinis kriterijus. Tačiau Austrijos teismas nuėjo kitu keliu. Teismas svarstė apie Chartijos teisių pripažinimą konstituciniu lygmeniu situacijose, kuriose reikalauja ES teisės taikymo.¹⁷³ Šiuo sprendimu Austrijos teismas pripažino, kad Chartijos pagrindinės teisės kurios pagal formuluotę ir tikslą panašios į teises, kurias užtikrina Austrijos konstitucinė teisė, nuo šiol laikomas oficialiu konstituciniu kriterijumi, kuriuo būtų galima patikrinti sprendimų ir net bendrųjų normų galiojimą. Taigi šiame sprendime taikant Chartijos 47 straipsnį žengtas svarbus žingsnis ne tik pabėgėlių bylose, bet apskritai suteikta galimybė ginčyti nacionalinius teisės aktus remiantis vien ES teise.

Kitoje nacionalinėje byloje buvo nagrinėjamas klausimas, dėl reikalavimo užtikrinimo priemonės apimties, atsižvelgiant į veiksmingos teisinės gynybos ir jos prieinamumo svarbą. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (toliau – LVAT) nagrinėjo bylą dėl pabėgėlių teisių į teisinę pagalbą, kuri, be kita ko, užtikrinama ir pagal Chartijos 47 straipsnį.¹⁷⁴ Nors šioje byloje pabėgėliai nebuvo tiesioginė viena iš šalių, tačiau jų interesus gynė advokatė. Pareiškėja siekė, kad būtų taikytina reikalavimo užtikrinimo priemonė - uždrausti atsakovui Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie

¹⁷² Austrijos Konstitucinio Teismo byla, 2012 m. kovo 14 d. Nr. U 466/11.

¹⁷³ KRISTOFERITSCH, G. The Charter of Fundamental Rights of the European Union to be treated like Constitutional Law. *ICL Journal. Austria Developments*, Vol. 7, 2013, p. 90.

¹⁷⁴ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. sausio 29 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-822-164/2014.

Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Užsieniečių registracijos centrai administracinės bylos nagrinėjimo metu nepagrįstai ir neteisėtai riboti sulaikytų prieglobsčio prašytojų susitikimus su advokatu ar jo padėjėju, veikiančiu sutarties dėl teisinės pagalbos pagrindu bei atstovavimo sutarčių, sudarytų su sulaikytais prieglobsčio prašytojais. LVAT tenkino pareiškėjos prašymą taikyti reikalavimo užtikrinimo priemonę. LVAT argumentams pagrįsti pasitelkė Chartijos nuostatas, o būtent 47 straipsnį. Galiausiai LVAT nusprendė, kad pagal veiksmingos teisinės gynybos principą teisinių konsultacijų teikimas Užsieniečių registracijos centre laikomiems prieglobsčio prašytojams yra aktualus einamuoju laikotarpiu, o nesiėmus reikalavimo užtikrinimo priemonių, procesas šioje byloje taptų beprasmis. Taigi LVAT taikant Chartijos 47 straipsnį suteikė prieglobsčio prašytojams teisę į veiksmingą teisinę gynybą, taip užtikrinant tinkamą ES teisės įgyvendinimą.

Belgijoje buvo ginčijamas nacionalinis įstatymas, pagal kurį buvo nagrinėjami prieglobsčio prašytojų prašymai. Pagal šį reguliavimą buvo apribojamos teisės į veiksmingą teisinę gynybą prieglobsčio prašytojų, kilusių iš šalių, kurios nacionaliniu aktu yra pripažintinos saugiomis.¹⁷⁵ Priešingai nei visiškos teisminės priežiūros procedūra (kuria naudojasi visi kiti prieglobsčio prašytojai, nepriskirtini kilusiems iš saugių šalių) tokie prieglobsčio prašytojai (kilę iš saugių šalių) gali apskųsti sprendimus, kuriais atmetami jų prašymai, tik remiantis panaikimo procedūra. Ši panaikimo procedūra riboja teisminę priežiūrą atliekant *ex tunc* vertinimą (pareiškėjai neturi galimybės pateikti naujų įrodymų dėl jų prašymo suteikti prieglobstį, nes apeliacinis skundas apsiriboja tik pirmosios instancijos sprendimo teisėtumo patikrinimu) ir automatiškai nesustabdo skundžiamo sprendimo vykdymo. Išsiuntimas iš šalies turi būti vykdomas nedelsiant. Šios teisėkūros reformos iššūkį organizavo įvairios nevyriausybinės organizacijos, kurios teigė, kad „saugių kilmės šalių“ prieglobsčio prašytojų panaikinimo procedūra yra Belgijos konstitucijoje draudžiama diskriminacija ir neatitinka veiksmingos teisinės gynybos principo. Pasak pareiškėjų, toks reguliavimas neužtikrinto tam tikriems prieglobsčio prašytojams veiksmingos teisinės gynybos apsaugos. Nors esant neišvengiamiems atvejams, kai išsiuntimo rizikos pavojus yra pagrįstas, Belgijos Užsieniečių ginčų nagrinėjimo taryba gali nuspręsti, kad toks išsiuntimas gali sukelti rimtą pavojų dėl to nusprendžia, kad apeliacinis skundas privalo turėti stabdomąjį poveikį. Tačiau Belgijos Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad tai nėra veiksminga teisinė

¹⁷⁵ Belgijos Konstitucinio Teismo byla, 2014 m. sausio 16 d. Nr. 1/2014.

priemonė pagal Chartijos 47 straipsnį ir EŽTK 13 straipsnį. Taip yra todėl, kad stabdomasis skundo poveikis nėra aiškiai išdėstytas įstatyme. Todėl nėra veiksmingos garantijos, kad Užsieniečių ginčų nagrinėjimo taryba atsakinga už išsiuntimą, laikysis šios praktikos nuosekliai ir veiksmingai. Belgijos Konstitucinis Teismas grįsdamas sprendimą remėsi ESTT *H.I.D.* sprendimu, pabrėždamas, kad tiek įprastos tiek pagreitintos procedūros turi atitikti ES pagrindines teises, įtvirtintas Prieglobsčio procedūrų direktyvoje ir Chartijoje. Nacionalinis teismas pabrėžė, kad kiekvienas prieglobsčio prašytojas turi teisę į veiksmingą teisinę gynybą. Belgijos Konstitucinis Teismas išskyrė dvi sąlygas, kurios užtikrina priemonės efektyvumą. Pirmą, teismai turi atlikti išsamų ir *ex nunc* apeliacinio sprendimo vertinimą. Jame turi būti atsižvelgiama į visus elementus, įskaitant naujus įrodymus. Antra, skundo pateikimas turi pasižymėti stabdomoju poveikiu, kol bus nagrinėjamas apeliacinis skundas. Pastebėtina, kad šie reikalavimai atitinka EŽTT ir ESTT praktiką dėl teisės į veiksmingą teisinę gynybą. Galiausiai Belgijos Konstitucinis Teismas nurodė, kad norėdamas greičiau įgyvendinti teisėtą prieglobsčio prašytojų iš saugių šalių prašymų nagrinėjimą, Belgijos įstatymų leidėjas galėjo sumažinti apeliacijos pateikimo terminą, taikydamas visišką teisminės priežiūros procedūrą.¹⁷⁶ Taigi toks pažeidimas dėl teisės į veiksmingą teisinę gynybą nėra proporcinga priemonė. Dėl visų šių priežasčių Belgijos Konstitucinis Teismas panaikino įstatymą, pagal kurį iš saugių kilmės šalių prieglobsčio prašytojams buvo apribota teisė pasinaudoti veiksminga teisine gynyba. Taigi šiuo nacionaliniu sprendimu, taikant Chartijos 47 straipsnį, buvo užtikrinta veiksmingą teisinę gynybą prieglobsčio prašytojams kilusiems iš taip vadinamų saugių šalių.

Kitas vertas dėmesio yra Suomijos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas. Šioje byloje Suomijos vyriausiasis administracinis teismas sprendė dėl užsieniečių teisės būti išklaustyti apimties, kai tarptautinės apsaugos prašymą pateikė asmenys siekia ginčyti bendro pobūdžio informaciją apie vyraujančią padėtį jų kilmės šalyse.¹⁷⁷ Suomijos imigracijos tarnyba atmetė pareiškėjų Rusijos piliečių prašymą suteikti prieglobstį ir leidimą gyventi Suomijoje bei atsisakė leisti jiems atvykti į šalį. Suomijos imigracijos tarnyba savo sprendimą nesuteikti prieglobsčio, be kita ko, grindė bendro pobūdžio informacija apie vyraujančią padėtį prašytojų kilmės šalyje. Šių pareiškėjų skundą nagrinėjęs pirmosios instancijos teismas atmetė jų reikalavimus. Pareiškėjai pateiktą apeliacinį skundą grindė argumentu, kad pirmosios instancijos teismas neišklausė jų advokato argumentų dėl informacijos apie jų kilmės valstybę. Šiomis aplinkybėmis

¹⁷⁶ *Ibidem.*

¹⁷⁷ Suomijos vyriausiojo administracinio teismo byla, 2014 m. spalio 20 d., Nr. 3676/1/12.

Suomijos vyriausiasis administracinis teismas sprendė, ar nagrinėjamu atveju nebuvo padarytas procesinės teisės pažeidimas tuo aspektu, kad nebuvo atsižvelgta į pareiškėjų teisę į veiksmingą teisinę gynybą. Visų pirma, Suomijos vyriausiasis administracinis teismas pažymėjo, kad informacija apie bendrą vyraujančią padėtį prašytojų kilmės šalyse atskleidžia bendras sąlygas valstybėje ar regione, iš kurio yra kilęs tarptautinės apsaugos prašymą pateikęs asmuo. Ši informacija gali būti vertinama sprendžiant, ar tokia valstybė yra saugi, ir ji gali sudaryti pagrindą pripažinti, kad pateiktas prieglobsčio prašymas yra akivaizdžiai nepagrįstas. Be to, tokia informacija padeda įvertinti, ar prieglobsčio prašytojo nurodytos aplinkybės yra patikimos. Ši informacija paprastai nėra tiesiogiai susijusi su individualiomis prieglobsčio prašytojo aplinkybėmis, tačiau apibūdina bendrą padėtį valstybėje. Atsižvelgus į tai, kad kilęs ginčas buvo susijęs su ES teise, nagrinėtu atveju buvo taikomas Chartijos 47 straipsnis. Šios nuostatos kontekste teismas pabrėžė teisės būti išklausytam svarbą ir nurodė, kad ji gali būti ribojama tik išimtiniais atvejais. Įvertinęs ginčui aktualius ES ir nacionalinės teisės aktus, Suomijos vyriausiasis administracinis teismas nenustatė, kad iš jų administracinėms institucijoms kyla imperatyvi pareiga kiekvienu atveju išklausti prieglobsčio prašytoją atskirai dėl bendrosios informacijos apie kilmės šalį. Nei Prieglobsčio procedūros direktyva, nei nacionaliniai teisės aktai nereikalavo, kad prašymą pateikęs asmenys prieglobsčio procedūros metu būtų išklausti atskirai dėl bendro pobūdžio informacijos apie kilmės valstybę. Suomijos vyriausiasis administracinis teismas, sprenddamas, kokios garantijos taikytinos pareiškėjams nagrinėtu atveju, pažymėjo, kad pagal galiojančią teisinį reguliavimą prieglobsčio prašytojams turi būti suteikiama galimybė susipažinti su informacija apie kilmės šalį, bet teisės aktai neįpareigoja sprendžiančios institucijos atskirai išklausti prieglobsčio prašančių asmenų argumentų dėl informacijos apie jų kilmės valstybę. Pareiškėjų apeliacinį skundą nagrinėjęs teismas pabrėžė, kad teisę būti išklausytam reikia aiškinti atsižvelgiant į tai, ar informacija apie kilmės šalį yra tiesiogiai susijusi su pareiškėju, taip pat privalu įvertinti, ar skundas yra grindžiamas abejonėmis dėl tokios informacijos patikimumo.¹⁷⁸ Ne mažiau svarbu nustatyti, ar informacija apie padėtį kilmės šalyje yra identiška informacijai, kurią pateikė Imigracijos tarnyba. Informacija negali būti laikoma nauja vien dėl to, kad ji gaunama iš kitų šaltinių nei tie, kuriais remiasi Imigracijos tarnyba. Pagal šiuos kriterijus nagrinėtu atveju nustatyta, kad pirmosios instancijos teismas ir Imigracijos tarnyba rėmėsi tokia pačia informacija apie kilmės šalį. Pareiškėjams buvo suteikta galimybė atkreipti teismo dėmesį į Imigracijos

¹⁷⁸ Suomijos vyriausiojo administracinio teismo sprendimo apžvalga. 2014 m. spalio 20 d. Suomijos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas byloje Nr. 3676/1/12. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 10 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.infolex.lt>>.

tarnybos naudojamą medžiagą, jos turinį ir jos vertinimą. Pateikta informacija apie bendrą vyraujančią padėtį prašytojų kilmės šalyse tiesiogiai nebuvo susijusi su pareiškėjais. Be to, byloje nebuvo duomenų, kad informacija, kuria rėmėsi Imigracijos tarnyba, pakito ar tapo nebeaktuali.¹⁷⁹ Atsižvelgus į tai, Vyriausiojo administracinio teismo vertinimu, pirmosios instancijos teismas nebuvo saistomas pareigos išklaudyti atskirai pareiškėjo argumentus dėl informacijos apie bendrą vyraujančią padėtį jo kilmės valstybėje. Tokiomis aplinkybėmis Vyriausiasis administracinis teismas nusprendė, kad nebuvo padaryta proceso teisės klaida, kuri būtų pažeidusi pareiškėjų teisę į teisingą teismą.¹⁸⁰ Taigi nors šiuo Suomijos teismo sprendimu nebuvo pripažinta apsauga prieglobsčio prašytojų naudai, bet nacionalinis teismas išsamiai išnagrinėjo situaciją atsižvelgiant į Chartijos 47 straipsnio turinį ir gan plačiai taikė Chartijos nuostatas.

Apibendrinant išnagrinėtus nacionalinių teismų sprendimus darytina išvada, kad nacionaliniai teismai itin retai tiesiogiai taiko Chartijos 47 straipsnio nuostatas. Tai parodo itin mažas skaičius sprendimų, kuriose yra plačiai taikoma Chartijos 47 straipsnis, o ne tik pateikiant nuorodą į Chartiją. Svarbu pabrėžti, kad tik nacionaliniams teisėjams visapusiškai įgyvendinant įgaliojimus, galima užtikrinti asmenims ES suteikiamas teises. Nacionaliniai konstituciniai ir aukščiausieji teismai turi ypatingą pareigą bendradarbiauti su ESTT, kad būtų užtikrintas veiksmingas Chartijos taikymas. Valstybių narių nacionaliniams teismams vertėtų aktyviau remtis ir savo jurisprudencijoje taikyti Chartijos 47 straipsnį. Atkreiptinas dėmesys, kad aptartuose sprendimuose šio Chartijos straipsnio taikymas nebuvo vien paviršutiniškas paminėjimas, o teismai žvelgė į tai kur kas plačiau, suteikdami šiai nuostatai ypatingą dėmesį bei svarbą.

¹⁷⁹ *Ibidem*.

¹⁸⁰ Suomijos vyriausiojo administracinio teismo byla, 2014 m. spalio 20 d., Nr. 3676/1/12.

IŠVADOS

1. Chartijos 47 straipsnio teisinė turinio analizė atskleidžia, kad Chartijos 47 straipsnis apima šias pagrindines teises: teisė kreiptis į nepriklausomą, nešališką bei įstatymo pagrindu įsteigtą teismą, teisė į teisingą ir rungimosi principu grindžiama bylos nagrinėjimo procesą, teisė į motyvuotą sprendimą, teisė į procesinį lygiateisiškumą, teisė susipažinti su sprendimo motyvais, teisė į žodinį bylos nagrinėjimą, teisė būti išklausytam, teisė į bylos išnagrinėjimą per kiek įmanomą trumpesnę laiką, teisė būti ginamam ir atstovaujama bei teisė į nemokamą teisinę pagalbą.
2. Viena iš svarbiausių Chartijos 47 straipsnio savybių yra daugialypiškumas. Tai yra daugialypė ir kintanti nuostata, neturinti baigtinio teisių sąrašo, nes plėtojantis ESTT praktikai, gali būti nuolat papildoma naujomis teisėmis bei sudėtiniais elementais. Tai neabejotinai pagrindžia, kad gausioje ESTT praktikoje, teisės į veiksmingą teisinę gynybą principas yra vienas iš kūrybiškiausių, o pozityvių įsipareigojimų atžvilgiu šis Chartijos straipsnis yra vienas iš tų, kurių atžvilgiu ESTT praktikoje yra išplėta itin daug įvairiausio procesinio pobūdžio įpareigojimų valstybėms narėms.
3. Teisė į veiksmingą teisinę gynybą laikoma svarbia visos prieglobsčio procedūros sistemos dalimi, kuri suteikia pabėgėliams galimybę reikalauti savo teisių užtikrinimo ir gauti reikiamą apsaugą. Kitaip tariant, teisė į veiksmingą teisinę gynybą yra pabėgėlių teisių įgyvendinimo garantas. Chartijos 47 straipsnyje garantuojama apsauga yra pagrindas veiksmingai realizuoti teisę į prieglobstį.
4. Chartijos 47 straipsnio taikymas pabėgėlių bylose nustato papildomus procesinius įpareigojimus nacionalinėse prieglobsčio procedūrose, kurie užpildo minimalių metodų, nustatytų direktyvose ar reglamentuose, spragas arba tiesiogiai pertvarko nacionalines procesines nuostatas, jei nėra ES teisės aktų šiuo klausimu. Nors nacionaliniai teisėjai ir įstatymų leidėjai išlaiko tam tikrą savarankiškumą, tačiau ESTT apibrėžia šios autonomijos ribas.
5. Teisės į veiksmingą teisinę gynybą stoka pabėgėlių bylose, gali pakenkti kitoms teisėms, kurios ypatingai svarbios ir reikšmingos pabėgėlių atvejais, t.y. teisė nebūti išsiųstam, perkeltam ar išduotam valstybei, kurioje gresia mirties bausmė arba kurioje gali patirti kankinimą ar kitokį nežmonišką ar žeminantį elgesį.

6. Chartijos 47 straipsniu pabėgėliams suteikiama platesnė apsauga nei garantuojamomis teisėmis EŽTK 6 ir 13 straipsniuose, nes taikoma visoms prieglobsčio byloms, įskaitant ir tas, kuriose prieglobsčio prašymas yra laikomas akivaizdžiai nepagrįstu. Tuo tarpu EŽTK 13 straipsnis yra taikomas prieglobsčio bylose tik tuo atveju, jei yra kyla grėsmė pažeisti *non-refoulement* principą. Taip Chartija garantuoja pabėgėliams teisę kreiptis į teismą, o EŽTK užtikrina veiksmingą apsaugą tik nacionalinėje institucijoje.
7. Nacionaliniai teismai turi ypatingą pareigą taikyti Chartijos 47 straipsnį, kad būtų užtikrinta veiksminga prieglobsčio procedūra. Valstybių narių nacionaliniams teismams vertėtų aktyviau remtis ir taikyti Chartijos 47 straipsnį savo jurisprudencijoje ir taip užtikrinti veiksmingą pabėgėlių apsaugą.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Tarptautinės sutartys:

1. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-987.
2. Ženevos Konvencija dėl pabėgėlių statuso. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 12-227.

Europos Sąjungos teisės aktai:

1. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. OL C 326, 2012.
2. 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 604/2013 kuriuo išdėstomi valstybės narės, atsakingos už trečiosios šalies piliečio arba asmens be pilietybės vienoje iš valstybių narių pateikto tarptautinės apsaugos prašymo nagrinėjimą, nustatymo kriterijai ir mechanizmai. OL, 2013 L 180, p. 31.
3. 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2013/32/ES dėl tarptautinės apsaugos suteikimo ir panaikinimo bendros tvarkos. OL, 2013 L 180, p. 60.
4. 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2011/95/ES dėl trečiųjų šalių piliečių ar asmenų be pilietybės priskyrimo prie tarptautinės apsaugos gavėjų, vienodo statuso pabėgėliams arba papildomą apsaugą galintiems gauti asmenims ir suteikiamos apsaugos pobūdžio reikalavimų, OL, 2011 L 337, p. 9.
5. 2008 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2008/115/EB dėl bendrų nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių grąžinimo standartų ir tvarkos valstybėse narėse, OL, 2008 L 348, p. 98.
6. 2005 m. gruodžio 1 d. Tarybos direktyva Nr. 2005/85/EB, nustatanti būtiniausius reikalavimus dėl pabėgėlio statuso suteikimo ir panaikinimo tvarkos valstybėse narėse. OL, 2005 L 36, p. 13.
7. 2003 m. vasario 18 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 343/2003 nustatantis valstybės narės, atsakingos už trečiosios šalies piliečio vienoje iš valstybių narių pateikto prieglobsčio prašymo nagrinėjimą, nustatymo kriterijus ir mechanizmus. OL, 2003 specialusis leidimas, skyrius 19, tomas 006 p. 109.

Specialioji literatūra:

1. BIEKŠA, L.; ir SINIOVAS V. Sąžiningos ir veiksmingos prieglobsčio procedūros beieškant: Lietuvos pastangos įgyvendinti Tarybos direktyvą 2005/85/EB. *Etniškumo studijos*. 2013, Nr. 1, p. 40-61.
2. JAKULEVIČIENĖ, L.; ir SINIOVAS, V. Europos žmogaus teisių konvencijos teikiama apsauga – oazė prieglobsčio prašytojams Europoje? *Jurisprudencija*, 2013, t. 20 (3), p. 855-899.

3. JARAŠIŪNAS, E. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija Teisingumo Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*. 2017, t. 24 (1), p. 6-34.
4. LAUŽIKAS E.; MIKELĖNAS V.; ir V. NEKROŠIUS V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003. t. 1.
5. MALINAUSKAITĖ, J. MANO EUROPA. MANO TEISĖS. Nacionalinės jaunimo konferencijos – teisinių idėjų konkurso, skirto Europos piliečių metams ir Lietuvos pirmininkavimui Europos Sąjungos Tarybai paminėti, medžiaga. Vilnius: Kazimiero Simonavičiaus universitetas, 2013.
6. SINKEVIČIUS, V. Teisės į teisingą teisinį procesą samprata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Konstitucinė jurisprudencija: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis*, Nr. 2, 2006, p. 250-286.
7. ŠTARIENĖ, L. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją: Teisės į teisingą teismą taikymo apimtis ir garantijos pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnį 1 dalį*. Vilnius: Registrų centras, 2010.
8. TRUMPULIS, U. Teisėtumo principo taikymas Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo praktikoje kaip teisingumo įvykdymo prielaida. *Jurisprudencija*, 2007, t. 12 (102), p. 75-80.
9. VYSOCKIENĖ, L. Asmens negražinimo principas, jo vieta Lietuvos teisės sistemoje ir taikymo problemos. *Teisė*. 2000, t. 34, p. 58-74.
10. ŽALTAUSKAITĖ-ŽALIMIENĖ, S. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos turinio paieškos. *Teisė*. 2015, t. 97, p. 57-72.
11. BROUWER, E. Access to Personal Data and the Right to Good Governance during Asylum Procedures after the CJEU's YS. and M. and S. Judgment (C-141/12 and C-372/12). *European Journal of Migration and Law*. 2015, Volume 17, Issue 2-3, p. 259-272.
12. COSTELLO, C.; ir HANNCOX, E. The Recast Asylum Procedures Directive 2013/32/EU: Caught between the Stereotypes of the Abusive Asylum Seeker and the Vulnerable Refugee. *Reforming the Common European Asylum System: The New European Refugee Law*. Martinus Nijhoff, 2016, p. 375-445.
13. CLEYNENBREUGEL, P.V. Case C-69/10, Brahim Samba Diouf v. Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration. *Common Market Law Review. Kluwer Law International*, 2012, p. 327-348.
14. HEIJ, M. Joined Cases C-411 & 493/10, N.S. and. M.E. *Common Market Law Review. Kluwer Law International*, 2012, p. 1735-1754.
15. HEIJ, M. Remedies in the Dublin Regulation: *Ghezelbash* and *Karim*. *Common Market Law Review. Kluwer Law International*, 2017, p. 859-872.
16. IPPOLITO, F. Migration and Asylum Cases before the Court of Justice of the European Union: Putting the EU Charter of Fundamental Rights to Test? *European Journal of Migration and Law*. 2015, Volume 17, Issue 1, p. 1-38.
17. KRISTOFERITSCH, G. The Charter of Fundamental Rights of the European Union to be treated like Constitutional Law. *ICL Journal. Austria Developments*, Vol. 7, 2013, p. 88-92.
18. MORGADES-GIL, S. The Right to Benefit from an Effective Remedy against Decisions Implying the Return of Asylum-seekers to European Safe Countries:

- Changes in the Right to Appeal in the Context of the European Union's Dublin System vis-à-vis International and European Standards of Human Rights. *European Journal of Migration and Law*. 2017, Volume 19, Issue 3, p. 255-280.
19. PEERS, S., et al. *The EU Charter of Fundamental Rights: A Commentary*. Oxford: Hart Publishing, 2014.
 20. PRECHAL, S. The Court of Justice and Effective Judicial Protection: What Has the Charter Changed? Iš *Fundamental rights in international and European law: public and private law perspectives*. Hague and Netherlands: Asser Press, 2016.
 21. RENEMAN, M. *EU Asylum Procedures and the Right to an Effective Remedy*. Oxford, Portland, Oregon: Hart Publishing, 2014.
 22. RENEMAN, M. Speedy Asylum Procedures in the EU: Striking Fair Balance Between the Need to Process Asylum Cases Efficiently and the Asylum Applicant's EU Right to an Effective Remedy. *International Journal of Refugee Law: Oxford University Press*. 2014, Volume 25, Issue 4, p. 717-748.
 23. RENEMAN, M. An EU Right to Interim Protection during Appeal Proceedings in Asylum Cases? *European Journal of Migration and Law*. 2010, Volume 12, Issue 4, p. 407-434.
 24. RENEMAN, M. Access to an Effective Remedy in European Asylum Procedures. *The Amsterdam Law Forum*. 2008, Volume 1, Issue 1, p. 65-90.
 25. SAFJAN, M. ir DÜSTERHAUS, D. A Union of Effective Judicial Protection: Addressing a Multi-level Challenge through the Lens of Article 47 CFREU. *Yearbook of European Law*. 2014, Volume 33, Issue 1, p. 3-40.
 26. TRECHSEL, S.; SUMMERS S.H. *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford University Press, Oxford, New York, 2005.
 27. ZALAR, B. Comments on the Court of Justice of the EU's Developing Case Law on Asylum. *International Journal of Refugee Law: Oxford University Press*. 2013, Volume 25, Issue 2, p. 377-381.
 28. GÓRSKI, M. Prawo do skutecznego środka prawnego w art. 47 Karty Praw Podstawowych UE - znaczenie i deficyty. *Europejski Przegląd Sądowy*, 2016, Nr. 8, p. 37-44.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika:

1. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1979 m. spalio 9 d. sprendimas *Airey prieš Airiją* byloje, Nr. 6289/73.
2. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2016 m. lapkričio 8 d. sprendimas *Urbšienė ir Urbšys prieš Lietuvą* byloje, Nr. 16580/09.
3. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. vasario 2 d. sprendimas *I.M. prieš Prancūziją* byloje, Nr. 9152/09.
4. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2000 m. spalio 5 d. sprendimas *Maaouia prieš Prancūziją* byloje, Nr. 39652/98.
5. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. sausio 21 d. sprendimas *M.S.S. prieš Belgiją ir Graikiją* byloje, Nr. 30696/09.
6. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2001 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Hirvisaari prieš Suomiją* byloje, Nr. 4968/99.

7. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2007 m. balandžio 27 d. sprendimas *Gebremedhin prieš Prancūziją* byloje, Nr. 25389/05.
8. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2006 m. lapkričio 23 d. sprendimas *Jusiila prieš Suomiją* byloje, Nr. 73053/01.
9. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 m. lapkričio 12 d. sprendimas *Döry prieš Švediją* byloje, Nr. 28394/95.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika:

1. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2010 m. kovo 18 d. sprendimas sujungtose bylose *Rosalba Alassini ir kt. prieš Telecom Italia Sp Air kt.* C-317/08, C-318/08, C-319/08 ir C-320/08, EU:C:2010:146.
2. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 1986 m. gegužės 15 d. sprendimas *Marguerite Johnston prieš Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary* C-222/84, EU:C:1986:206.
3. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 1986 m. balandžio 23 d. sprendimas *Les Verts prieš Europos Parlamentą* 294/83, EU:C:1986:166.
4. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2012 m. lapkričio 6 d. sprendimas *Europese Gemeenschap prieš Otis NV ir kt.* C-199/11, EU:C:2012:684.
5. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2007 m. kovo 13 d. sprendimas *Unibet (London) Ltd ir Unibet (International) Ltd prieš Justitiekanslern* C-432/05, EU:C:2007:163.
6. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2010 m. gruodžio 22 d. sprendimas *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH prieš Bundesrepublik Deutschland* C-279/09, EU:C:2010:811.
7. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2006 m. rugsėjo 19 d. sprendimas *Graham J. Wilson prieš Ordre des avocats du barreau de Luxembourg* C-506/04, EU:C:2006:587.
8. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2010 m. gruodžio 22 d. sprendimas *RTL Belgium SA* C-517/09, EU:C:2010:821.
9. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2009 m. gruodžio 2 d. sprendimas *Europos Komisija prieš Airiją ir kt.* C-89/08 P, EU:C:2009:742.
10. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2016 m. gegužės 24 d. sprendimas sujungtose bylose *Good Luck Shipping LLC ir kt. prieš Europos Sąjungos Tarybą* T-423/13 ir T-64/14, EU:T:2016:308.
11. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2016 m. spalio 26 d. sprendimas *Mohamad Hamcho ir Hamcho International prieš Europos Sąjungos Tarybą* T-153/15, EU:T:2016:630.
12. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2013 m. birželio 4 d. sprendimas *ZZ prieš Secretary of State for the Home Department* C-300/11, EU:C:2013:363.
13. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2016 m. rugsėjo 15 d. sprendimas *Andriy Klyuyev prieš Europos Sąjungos Tarybą* T-340/14, EU:T:2016:496.
14. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2016 m. gruodžio 21 d. sprendimas *Biuro podróży „Partner“ Sp. z o.o, sp.k. w Dąbrowie Górniczej prieš Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów* C-119/15, EU:C:2016:987.

15. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2012 m. birželio 13 d. sprendimas *GREP GmbH prieš Freitstaat Bayern* C-156/12, EU:C:2012:342.
16. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2013 m. vasario 26 d. sprendimas *Åklagaren prieš Hans Åkerberg Fransson* C-617/10, EU:C:2013:105.
17. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2015 m. birželio 4 d. sprendimas *Andechser Molkerei Scheitz GmbH prieš Europos Komisiją* C-682/13 P, EU:C:2015:356.
18. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 1963 m. vasario 5 d. sprendimas *Van Gend en Loos prieš Administratie der Belastingen* C-26/62, EU:C:1963:1.
19. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2012 m. lapkričio 22 d. sprendimas *M. M. prieš Minister for Justice, Equality and Law Reform ir kt.* C-277/11, EU:C:2012:744.
20. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2013 m. sausio 31 d. sprendimas *H. I. D. ir B. A. prieš Refugee Applications Commissioner ir kt.* C-175/11, EU:C:2013:45.
21. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2011 m. liepos 28 d. sprendimas *Brahim Samba Diouf prieš Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration* C-69/10, EU:C:2011:524.
22. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2016 m. birželio 7 d. sprendimas *Mehrdad Ghezelbash prieš Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie* C-63/15, EU:C:2016:409.
23. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2014 m. rugsėjo 17 d. sprendimas *Liivimaa Lihaveis MTÜ prieš Eesti-Läti programmi 2007-2013 Seirekomitee* C-562/12, EU:C:2014:2229.
24. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2015 m. gruodžio 17 d. sprendimas *Abdoulaye Amadou Tall prieš Centre public d'action sociale de Huy* C-239/14, EU:C:2015:824.
25. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2017 m. vasario 9 d. sprendimas *M prieš Minister for Justice and Equality Ireland and the Attorney General* C-560/14, EU:C:2017:101.
26. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2011 m. gruodžio 21 d. sprendimas sujungtose bylose *N. S. prieš Secretary of State for the Home Department ir M. E. ir kt. prieš Refugee Applications Commissioner ir Minister for Justice, Equality and Law Reform* C-411/10 ir C-493/10, EU:C:2011:865.
27. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2017 m. liepos 26 d. sprendimas *Moussa Sacko prieš Commissione Territoriale per il riconoscimento della Protezione internazionale di Milano* C-348/16, EU:C:2017:591.
28. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2013 m. gruodžio 10 d. sprendimas *Shamso Abdullahi prieš Bundesasylamt* C-394/12, EU:C:2013:813.
29. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2016 m. birželio 7 d. sprendimas *George Karim prieš Migrationsverket* C-155/15, EU:C:2016:410.
30. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2008 m. liepos 10 d. sprendimas *Bertelsmann AG ir Sony Corporation of America prieš Independent Music Publishers and Labels Association (Impala)* C-413/06 P, EU:C:2008:392.

31. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2008 m. gruodžio 18 d. sprendimas *Sopropé - Organizações de Calçado Lda prieš Fazenda Pública* C-349/07, EU:C:2008:746.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo generalinių advokatų išvados:

1. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Generalinio advokato P. Cruz Villalón 2012 m. birželio 26 d. išvada byloje *Europese Gemeenschap prieš Otis NV ir kt.* C-199/11, ECLI:EU:C:2012:388.
2. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Generalinės advokatės Juliane Kokott 2014 m. gegužės 22 d. išvada byloje *Guido Strack prieš Europos Komisiją* C-127/13 P, EU:C:2014:455.
3. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Generalinio advokato Yves Bot 2012 m. balandžio 26 d. išvada byloje *M. M. prieš Minister for Justice, Equality and Law Reform ir kt.* C-277/11, EU:C:2012:253.
4. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Generalinio advokato Yves Bot 2012 m. rugsėjo 6 d. išvada byloje *H. I. D. ir B. A. prieš Refugee Applications Commissioner ir kt.* C-175/11, EU:C:2012:541.
5. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Generalinio advokato Pedro Cruz Villalón 2011 m. kovo 1 d. išvada byloje *Brahim Samba Diouf prieš Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration* C-69/10, EU:C:2011:102.
6. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Generalinės advokatės Eleanor Sharpston 2016 m. kovo 17 d. išvada byloje *Mehrdad Ghezlbash prieš Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie* C-63/15, EU:C:2016:186.
7. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Generalinio advokato Pedro Cruz Villalón 2015 m. rugsėjo 3 d. išvada byloje *Abdoulaye Amadou Tall prieš Centre public d'action sociale de Huy* C-239/14, EU:C:2015:531.
8. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Generalinio advokato Paolo Mengozzi 2016 m. gegužės 3 d. išvada byloje *M prieš Minister for Justice and Equality Ireland and the Attorney General* C-560/14, EU:C:2016:320.
9. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Generalinės advokatės Verica Trstenjak 2011 m. rugsėjo 22 d. išvada byloje *N. S. prieš Secretary of State for the Home Department* C-411/10, ECLI:EU:C:2011:611.
10. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Generalinio advokato M. Campos Sánchez-Bordona 2017 m. balandžio 6 d. išvada byloje *Moussa Sacko prieš Commissione Territoriale per il riconoscimento della Protezione internazionale di Milano* C-348/16, EU:C:2017:288.
11. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Generalinio advokato Pedro Cruz Villalón 2013 m. liepos 11 d. išvada byloje *Shamso Abdullahi prieš Bundesasylamt* C-394/12, EU:C:2013:473.
12. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Generalinės advokatės Verica Trstenjak 2016 m. kovo 17 d. išvada byloje *George Karim prieš Migrationsverket* C-155/15, EU:C:2016:189.

13. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Generalinio advokato Yves Bot 2009 m. gegužės 12 d. išvada byloje *Europos Komisija prieš Airiją ir kt.* C-89/08 P, EU:C:2009:298.

Valstybių narių teismų praktika:

1. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis. 2006 m. sausis-birželis, Nr. 9, p. 10.
2. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. sausio 29 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-822-164/2014.
3. Austrijos Konstitucinio Teismo byla, 2012 m. kovo 14 d., Nr. U 466/11.
4. Belgijos Konstitucinio Teismo byla, 2014 m. sausio 16 d., Nr. 1/2014.
5. Suomijos vyriausiojo administracinio teismo byla, 2014 m. spalio 20 d., Nr. 3676/1/12.

Kita praktinė medžiaga:

1. Su pagrindinių teisių chartija susiję išaiškinimai. OL C 303, 2007 Europos Sąjungos oficialusis leidinys, tomas 50, p. 17.
2. 2017 m. gegužės 18 d. Komisijos ataskaita Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui: Ataskaita apie ES pagrindinių teisių chartijos taikymą 2016 m. Nr. SWD (2016) 158 final, Briuselis.
3. 2015 m. gegužės 8 d. Komisijos ataskaita Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui: Ataskaita apie ES pagrindinių teisių chartijos taikymą 2014 m. Nr. SWD(2015) 99 final, Briuselis.
4. Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra ir Europos Taryba, *Europos teisės į teisingumą vadovas*. Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras, 2016.
5. *Suspensive effect of appeals in asylum and return proceedings. Interpretation of Article 47 CFR requirements in these fields*. European University Institute, Department of Law, Centre for Judicial Cooperation, [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://judcoop.eui.eu/data/?p=data&fold=8&subfold=8.16&idPermanent=346>>.
6. Meijers Committee on EU latest proposals on “Dublin”, Eurodac and European Asylum Agency. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<https://free-group.eu/2016/10/13/meijers-committee-on-latest-proposals-on-dublin-eurodac-and-european-asylum-agency/>>.
7. Proposal for a REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an application for international protection lodged in one of the Member States by a third-country national or a stateless person (recast). [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 27 d.]. Prieiga per internetą: <<https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/EN/1-2016-270-EN-F1-1.PDF>>.

8. Casarosa, F., *et al.* Changing the powers of national judges. The impact of art. 47 CFR on national procedural laws: consumer protection, migration and asylum. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ejtn.eu/PageFiles/12454/Handout%20materials_CJC_EUI.pdf>.
9. BERGMANN, J. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos reikšmė pabėgėlių apsaugai. Iš vokiečių kalbos vertė Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjo padėjėja Airė Antanaitytė. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 10 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.infolex.lt>>.
10. Suomijos vyriausiojo administracinio teismo sprendimo apžvalga. 2014 m. spalio 20 d. Suomijos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas byloje Nr. 3676/1/12. . [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 10 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.infolex.lt>>.
11. Europos pagrindinių teisių agentūra (FRA). Chartijos pagrindinių teisių taikymo ataskaita 2016 m. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 10 d.]. Prieiga per internetą: <[file:///C:/Users/Dell/Downloads/fra-2016-frr-chapter-1-eu-charter-2_en%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Dell/Downloads/fra-2016-frr-chapter-1-eu-charter-2_en%20(3).pdf)>.
12. Europos pagrindinių teisių agentūra (FRA). Chartijos pagrindinių teisių taikymo ataskaita 2017 m. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 10 d.]. Prieiga per internetą: <[file:///C:/Users/Dell/Downloads/fra-2017-frr-chapter-1-eu-charter_en%20\(6\).pdf](file:///C:/Users/Dell/Downloads/fra-2017-frr-chapter-1-eu-charter_en%20(6).pdf)>.

SANTRAUKA

2009 m. gruodžio 1 d. įsigalėjus Lisabonos sutarčiai Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija pripažinta privalomu pirminės Europos Sąjungos teisės šaltiniu. Šiame magistriniame darbe atskleidžiamas Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnio turinys. Pirmoje darbo dalyje detalai išnagrinėjamos teisės į veiksmingą teisinę gynybą principo sudėtinės dalis. Išskiriama kokias teises apima šis straipsnis. Antroje darbo dalyje analizuojamas Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencijos, kurioje taikomas Chartijos 47 straipsnis, poveikis bendrajai Europos prieglobsčio sistemai. Identifikuojamos kokios teisės bei apsauga užtikrinama Chartijos 47 straipsniu pabėgėliams bei prieglobsčio prašytojams. Detaliau išnagrinėjamas Chartijos 47 straipsnio taikymas pagreitintoje prieglobsčio procedūroje, *non-refoulement* ir veiksmingos teisinės gynybos principų sąveika, nenuginčijamų prezumpcijų taikymas ir jų atitiktis ES pagrindinių teisių chartijos 47 straipsniui. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimų analizė atskleidė, kad po Lisabonos sutarties įsigaliojimo prieglobsčio bylų skaičius intensyviai auga. Magistriniame darbe keliamas klausimas, ar Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencija sustiprina prieglobsčio prašytojų apsaugos lygį Europos Sąjungoje. Atsižvelgiant į naujausią teisminę praktiką ir teisinę bazę susijusę su prieglobsčiu, buvo padaryta išvada, kad Europos Sąjungos Teisingumo Teismas remiantis Chartijos 47 straipsniu turi potencialą reikšmingai paveikti Europos Sąjungos prieglobsčio teisės raidą, o tai reiškia ir sustiprinti pabėgėlių bei prieglobsčio prašytojų apsaugą. Taip pat darbe analizuojama pabėgėlių teisės į veiksmingą teisinę gynybą santykis ES pagrindinių teisių chartijoje ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje. Trečioje darbo dalyje analizuojami nacionalinių teismų sprendimai, kuriuose teismai nepaviršutiniškai taikė Chartijos 47 straipsnį, o suteikė šiam straipsniui didesnę svarbą. Magistrinio darbo analizė atskleidžia, kad nesant ES pagrindinių teisių chartijos 47 straipsniu garantuojamos apsaugos, pabėgėliams galėtų būti nepagrįstai apribota teisė gauti prieglobstį.

SUMMARY

Specifics of Enforcing the Right to an Effective Remedy and to a Fair Trial under the Charter of Fundamental Rights of the European Union in Asylum Cases

With the entry into force of the Treaty of Lisbon on 1st December 2009, the Charter of Fundamental Rights of the European Union („the Charter“) became a legally binding instrument. Master Thesis reveals the content of 47 Article of the Charter. The first chapter of the Master Thesis examines in detail the elements of the principle of the right to an effective remedy. Are analyzed what kind of rights is covered by this article. The second chapter examines the impact of the jurisprudence of the Court of Justice of the European Union, in which applied Article 47 of the Charter, to the Common European Asylum System. Also research identifies what rights and protection are guaranteed by Article 47 of the Charter for refugees and asylum seekers. More detailed are examined the application of Article 47 of the Charter in an accelerated asylum procedure, the interaction between the principle of *non-refoulement* and right to effective remedy, the application of conclusive presumption and it compliance with Article 47 of the Charter. An analysis of the judgments of the Court of Justice of the European Union has shown that the number of asylum cases is on the rise following from the entry into force of the Treaty of Lisbon. In the Master Thesis are raised the question if the jurisprudence of the Court of Justice of the European Union strengthen the level of protection of asylum seekers in the European Union. In the light of the recent jurisprudence and legal framework relating to asylum, it has been concluded that the Court of Justice of the European Union has the potential, in accordance with Article 47 of the Charter, to have a significant impact on the development of the European Union's asylum law, which also means strengthening the protection of refugees and asylum seekers. The Master Thesis also analyzes the relationship and scope between refugees rights to effective remedy in the Charter and the European Convention on Human Rights. The third Chapter of the Master Thesis analyzes the decisions of the national courts, in which the courts applied Article 47 of the Charter in not superficially way, but gave greater importance to this Article. An analysis of the Master Thesis reveals that in the absence of protection guaranteed by Article 47 refugees could be unreasonably restricted to have access to asylum.